

N. 1, 2 ir 3. Tilžėje. 1884 m.
Už sausi, vasarį ir kovo mėnesį.

Antras **AUSZRA.** metas.

Laikraštis, išleidžiamas Lietuvos milėtoju.

„Auszra“ iszaina Tilžėje 20. kožno mėnesio pavizdije knigutės 32 pusiu. — Prekia: ant metu 4 rubl = 4 mark. Atskiras num. 35 pf. = 35 kap. Apgarsinimai, rēdistėje „Auszros“ priimami, kasztūja už kožną pusiau dalitą eilutę po 20 pf. = 10 kap., laikitojams „Auszros“ pusę tiek. Vokietijoje galima „Auszra“ prie kožnos ciecoriszkos karaliszkos pasztos parsikviesdinti

Tikrasis jeszkinis tėviniszkumo.

Norint nėra galima sakiti, idant lietuviai, susidėję su lenkais XVI-ame amžiuje, butu amžinai užmirsę savo laisvę ir savo atskirumą nū kitu tautu, tai vis-gi geismas pro kitus prasikishti ir pasiroditi, jūg tebėra givi, o ne mirė, kaip jau daugumas skelbia, tas geismas, sakau, musu gadinėje aiskiaus kizzo nekad kitą kartą. Jaugi Szirvidas, Daukszas, Brėtkunas ir kiti nėkadą neužmirszo savo tėvu nei ju kalbos, bet jie menkai tesispirė, kad kalba iszliktu raszliavoje ir mokslavietėje. Tiktai musu gadinėje Valenaviczia, D. Poszka, Strazdelis, Rimaviczia, S. Dankantas, Ivinskas, Valanczauskas, Songaila, Daukszas ir kiti pakėlė papartį lietuvistės. Labiausiai Daukantui prideri tame daigte paminklė. Savo rasztūse jis szneka apie reikalingumą apszvaistos žmoniu, apie atgaivinimą lietuviszkos raszliavos; visur girdamas prasziuru darbsztumą ir rūsznumą, o peikdamas ju vaiku snudumą ir užmarsztį apie reikalus tėvinės, jis gurkszniais ipilia meilę kalbos ir tėvinės. Ir jo įtekmė sziadien itin aiszki ir plati. Tai patis isz savęs — nės taip jau linki dvasė musu

amžiaus, tai įkvėpti jo rasztais, lietuviai ėmė akis pratrinti, ir dairitiesi apie savo buvį. Visi lietuviai matosi žustą; bet žinok, jūg jie įvairiai žiuri į tą žutį. Vieniems gailu kalbos, taip szvelnios ir taip senos, ir jie szaukia galvą susiėmę, kad lietuviai susimilę ant savo tėvu palaikitu ją tolimesniems amžiams, isztaisidami savo raszliavą ir įtaisidami mokslavietes. Kiti vėl svaiti apie politikiszką Lietuvos atgijimą ir apie naują karinį vainiką, kuriūmi lietuviu kakta apsikaiszianti. Tretiejie ant galo turi įpatų jeszkinį. Jie nori, kad lietuviai įgitu apszvaistą, o per apszvaistą įgautu tur tą, o per apszvaistą ir tur tą — ramumą ir laimę. Kaip matome, atsikurtėjus lietuviams, jūg ir jie ira tautą, nėkūmi nepravirtusią aiti į amžiną kapą nepalikusi minės, radosi įvairus pažvilgiai apie priežastį žuties ir apie pagelbėjimą, pagidimą ligoto kuno tautos. Vieni tokią, kiti kitoniszką pasirinko uždūtę ir kelią savo darbams. Kadagi taip spēkoms į visas puses iszsibarszczius, niksta stipribė ir atkaklumas, tai man pasirodė asant reikalingu paroditi naudingą jeszkinį ir tikrąjį taką darbams. O jau tai bene visus suves į kruvą ir rankas susiėmę bene imsime darbūtiesi dėl visatino labo.

Lietuviams ėmus judėti ir rupintiesi apie savo buvį ir likimą, praszaliecziu nosis užūdusi tūjau ėmė plėsti garsą, jūg lietuviai per paikistę nesizina, ką darą. Vieni svaiti, kad lietuviai kitą gadinę buvę sugudėję, sumaskolėję, bet lenkams į tarpą įsisrraudus jie metę sėbristę su ruskiais Bet, girdi, bicziūlistė su lenkais jiems vien tiktai pik tą atneszė — nės sulenkėjo lietuviu didūmenė Už tai, girdi, lietuviai tegrižta į prieglobstį maskoliu. Taip tai gvėrūjant maskoliams, lenkai klīkia, kad jie lietuviu nėkadą nespaudę, nepersekiuoję neigi tai dariti norėję — virszumi jie juk buvę iszvėšę ir nesupratę savo reikalu; kitaip — jeigu jie butu spustelėję lietuvius, jeigu butu pasistengę ardviaus paskleisti lenkiszką kalbą, ir jeigu butu brukę didesnią pagūdą sulenkėjusiems kuningams ir ponams, tai kas būbutu galėjęs likti lietuviu?! Už tai jeigu lenkai lietuviu

negainiojo, jeigu jie leidē jiems vaikszzczioti savo keliais, kaip akis mato ir kur kojos nesza, tai jau bjaurus butu padarimas, jeigu lietuviai atsikratinētu nū tokiu nūamžiniu draugu . . . juk jie, girdi, nei reikalu dabos nesuprastu, kuri negali rastiesi be laisvės, ligibės . . . Patogesni už tūdu kaimėnu ira vokiecziai. Jie ir patis matidami ir nū lietuviu girdėdami, jūg lietuvisťe aina miriop, įtaisē Tilžėje draugistę, kuri pasižadėjo liekanas kalbos, paprocziu ir tt., kas dar žmoniu tarpe užsiliko, surinkusi palikti minėms ataisiancziuju amžiu. Ant galo pamenu, jūg ir musu broliai latviai norėtu, idant lietuviai nusi-tvėrę už ranku latviu aitu kariauti maskoliai bet girdėk . . . negriebę ginklą, bet lig žamės galvą lenk-dami, idant maskoliai susimilę ant musu vargszu mestu savo pikta norą mus variti į pragaisztį. Grazi tai karė!

Taigi matome, kad mažne visi, kurie turi ap-siautę Lietuvą, jeszko lietuviu meilės. Vieni kersztu ir bausmę (maskoliai) tikisi sulauksę lietuviu nusiža-minimo, atlėžimo, kiti-gi jausdami savo menką spēką apsiginti nū varginancziu galvažudziu, glosto lietuvius, jiems gerinasi ir broliszkai kvieczia į bendristę. Taigi, lietuviai, kaip mės turime elgtiesi, ko norėti, ko lukėti, o kam paroditi niksztį, iszkiszta tarpo smiliu ir didziuju pirsztu? Szi valanda ira labai svarbi; mės jos negalime praleisti szaip ar taip neapsivertę; o jeigu pravėpsotumėme, tai kas kaltas, jeigu ataigije mums teks nevienur kęsti, vargti! . . . Bet ir patis turime gerai žinoti, ko mums reiki, kas padaugins laimę musu tautos. Žinodami tai vis, mės jau ne-beabejosime su kūmi turime sėbrauti, o kam pirsztu braukti per lupas. Taigi ko lietuviams truksta, ko jie turi jeszkoti?

Didmena akiluju lietuviu sakosi asą tėvinininkais, jie norę tėvinei parengti grazią ataitę. Bet kadaigi kiekvienas mažne savotiszškai supranta tėviniszkumą, o jau įsitiepes savopą liczių, ir kelį pasirenka ties savo nūmonę, mės turime pirmiausiai susiprasti, koks tėviniszkumas ira girtinas ir koks atsako reikalams musosios tautos.

Žmoguje telpa daugybė jausmu. Pradedant nū taip vad. piktu ir peiktinu — pavidas, kersztas, skaugė . . . , o baigiant ant meilės artimo — tai vis žvilga dvasėje žmogaus. Tarpo tu visu jausmu pirmucziausia vieta prideri jausmui savibės. Iš prigimimo žmogus mėgia viską savintiesi. Juk kiekvienas pastebėjo, kaip kudikiai kiekvieną daigtą, kurį gali pacziūpti, tūjau tai kiswa į burną, tai slepia pas savę, ir nēkaip nenori jo grāzinti. Ir isz tiesu — argi žmogui nēra įgimtas jausmas apsiginimo nū pragaiszties? Ar-gi jis nēra gatavas greibti nors už aszmenu peilio jeib tiktai iszlaikiti givastį? O tai tą žmogaus geismą iszlikti givu, ir viską įgiti, kas reikalinga ira palaikimui tos givibės — mēs vadiname saviniu jausmu. Ant pamato to jausmo ima augti kiti jausmai, k. a. noras valdžios, giriaus ir tt. Pasakisiu daugiau: isz kelmo savinio jausmo iszželia musu taip vad. doros jausmai. Ir koku tai tarpu? Visi žinome, jūg žmogus vienas pats kovodamas su gamtą, veikia sukruztu: jis negali ganētinai pasitiekti nei peno. nei aptaiso, nei randa reikalingą buveinę, sergstančią jį nū žiauraus oro. Prie to žmogus vienas ar gali atsigimti vaikūse, ar jis gali pratęsti savo givibę per amžius? O reiki žinoti, jūg noras iszlaikiti givibę, talpina savije ir apsikrovimą naują giminę, kuri galētu pasenusius tėvus maitinti ir pati toliaus giventi. Taigi matome, jūg žmogus isz prigimimo turi jeszkoti draugistės kitu — ir tai jis daro, bet daro kaip sakiau, gesūdamas sav laimės. Kadą taip žmonės givena kruvoje, gaunasi ju tarpe nauji jausmai ir reikalai, kurie szańp ne butu žinomi žmogui. Žmogus supratęs, jūg geriaus gali aprupinti savo medegiszką buvį givendamas burije su kitais, maž daug turi iszsižadėti savo saviniu jausmu, jame žibsi jau galvelē rupesczio apie giminę ir kitus sugiventojus. O tai sukibus reikalams burio žmoniū, pasidarius jiems vienu kelmu — mēs jau gauname draugiją. Ir vieton saviniu reikalu, žmoguje isidiegia sąprotis draugijiniu jausmu. Draugija, kaip ir pavienis žmogus, tūmi ilgiaus ir geriaus pateks, jūmi

ji mokės pilningiaus nutilditi savo reikalus. Žinomas tai daigtas, jūg nebevien apie medegiszkus reikalus rupinsiesi draugija. Išz sugivenimo su kitais žmoni-
mis, žmogus jaučia progiedrulėlių reikalingumo
apszvaistos ir doros, ir už tai jis nori buti ap-
szvaistu. Taigi tikriejie draugijos reikalai pasiplatina.
Nebe tiktai reiki kuną valgidinti, aptaisiti ir gyvenimą
jam suteikti, bet dar ir dvasė žmogaus maudžia, ir
reikalauja peno. Už tai tikrasis draugijininkas —
rupinsiesi rasti kelius ir įnagius tam tikrus maldimui
tu visu reikalu. Dar daugiaus jis stengsiesi praplatinti
žvilgį, sądraugiu į gamtą, kad ją pažinę jie aulinkui
lengviaus galētu ginioti savo troškimus. Dar ne
viskas. Tokioje draugijoje turi buti visi ligiai rupes-
cziu apie išzlaikimą draugijos sloginami — kitaip
išzdigs tarpe sądraugiu skaudi neligibė, išz ko vieni
laimės ir nusikratis jungą vargu nū savės užmesdami
visus rupesczius ant sprando paklupusiųjų pavargėliu.
Taigi laisvė ir ligibė visu draugijoje turi buti pamatu,
norint rasti visatiną laimę.

Dabar eikime toliaus. Plintant reikalams drau-
gijos, jinau susinesza su kitomis draugijomis, ima su
anomis brotautiesi, laukas darbui pasididina, žmogaus
žvilgis apmato didesnį daugį atsitikiu, tai jame su-
judina dvasę, ir žmogus ima tirinėti vis tai, kas pa-
pūla jo pajautoms — ir gamtą ir draugiją ir savę;
nėks nebe pasislepia nū jo akivo proto. Dvasei krupsz-
tant, nemenkiaus verda kunkuliūdamas katilas darbu
žmogaus. Vieni taiso ir purina žamę pasėliui javu,
kiti jau nuimtus nū lauko javus pertaiso į miltus, į
dūną; tretai audinius audžia; kiti kasa išz žamės
nauges, akmenines anglis; kiti pristato daigtus pa-
vestinus kitiems už pamokėjimą išz vietos į vietą,
nesibijo nei kalnu nei upiu nei juriu. Kiti vėl ima
ginklą, kad ginti žmones nū prieszininku. Žodžiu
sakant — išiginsta pramonė, prekistė, draugijinė už-
vada. Taip tai dideliai kupetai žmoniu besirūsziant,
kliuva kiekvienam įvairus likimas. Randasi priespu-
dis, neligibė, neteisibė viduje draugijos. Prietikis

prie praszalieczių reikalauja vietininku draugistės. Šitai įsigauna politikiszka užvada. Ir jinai asti tai geresnė, tai piktesnė: geresnė, kada žmonės tai patis (Atėnai, Sparta), tai per pasiuntinius valdo draugijinius reikalus (Anglija, Vokietija, Szvicarija, ir k.), o piktesnė — kada burelis žmonių ima vadžias draugijos į savo rankas, arba kad perdėtinis valdo be įstatu ar mažai apie įstatus tesirupina — kaip asti Turkijo ir Maskolijo — keletas tokiu draugiju, sumegztu praaite, paprocziais, politikiszka ir ekonomiszka užvada, nekarta tikėjimu, kalba — padaro tai, ką vadinama *tauta*. Dūdu paveikslą. Kitą gadinę lietuviai givendavo vienkiemiais, giminėmis; į kruvą traukė vienas tikėjimas visus: ir lietuvius ir žamaiczius, parusnėnus ir latvius, jūdvižius ir baltvižius. Paskui kilo audros kraszte. Emė lietuvininkus grumti isz vienos pusės Skandinava, isz kitos lenkai ir ruskiai, ant galo smarkiai įkirus buvo križaiiviai-zokoninkai. Lietuviai tūmet norėdami atremti gūlį tokiu nepraszitu užviežu, emė statiti pilis, skirtiesi kunigaikszeczius, kuriu valdžia, pavadavusi pirmikszeczia kuningine, paliko visatinu sietu lietuviszkajai gentei. Bekariaujant, latvius pagavo kardininkai, parusnėnus mažne visus nugalavo vokieczių zokoninkai, jūdvižius iszpjovė lenkai, ant galo ir lietuviai per neapsižiu-rėjimą vadovu, tekome į spastus lenku, sziadiengi lietuvių didmeną valdo maskoliai ir Vokietijai priklausio platokas kampas. Taip tai iszmėtiti vieni emė tikėti į Kristų ties mokslu Rimo kataliku, kiti gi ties mokslu, digusiu XVI. am.; taigi perskirti ties valdžia, lietuviai atsiskirstė ir ties tikėjimu. Visgi liko dar geras žiupsnis daigtu, traukianczių į kupetą iszvaikitus lietuvininkus. Ir kokie tai daigtai? Visu pirmiausiai *ukinis povizius*. Vieni lietuviai valdo žamės gabalą, kiti visai jo neturi; ponai taipogi turi gerą plotį žamės. Szigdikszeczių ukavimo paklodu ira mainai ir turgus; didinasi buris bažamininku Latvijoje, Lietuvoje ir Žamaitijoje. Prekistė, amatninkistė labai mažai tėra paplitusi. — *Pažamis apszvaistos* taipogi visus ligina. Žmonės tamsi, nesu-

pranta nei savo nei tautos reikalui, nei reikalingumo apszvaistos. Visiems ligiai truksta geru lietuviszku mokslavieciuziu, pradiniu ir augsztesniuju, taipogi stokoja geru kningu. — Daugibē paprocziuziu skiria lietuviszkąją gentę nū praszalieciuziu — pradedant nū satūkiniu įmoniuziu (svodbinēs rēdos), o baigiant ant aptaiso ir namu statimo. Dar ir daugiaus lietuviai turi įpatibiu: k. a. jie labai dievobaimingi, bet dar dideliai prietaringi. — Taipogi ju kalba ira vienopos szaknies. Ar imsi latviszką ar žamaitiszką ir lietuviszką — kas galētu sakiti, kad tai nėra artima, labai artima ju tarpe gentistė? — Už tai jeigu lietuviai sziądien negali vadintiesi tautą, tai bent jie turi pilningą tiesą reikalauti, kad pavidunai negaiszintu ju aigije į prieszakį.

Taip tai matome jūg tikrąją uždavą lietuvininku turi buti pasidariti „tautą“. Bet, broliai lietuviai, nestigavokite, kad kalba jau padaro isz draugijos tautą. Kalba tai tiktai papūszalas givojanczio ir mananczio kuno. Jinai pati turi pasigauti, kadą pasigavēs ans sukrautinis, draugijos kumas žengs graitu žingsniu į prieszakį kulturos (dabos). Daba — tai pirmucziausias daigtas. Lengvu pasakiti, bet vargu ją patiekti — nēs daba tai nėra koks menkas daigtas, kurį reikētu tiktai paimti, kad jau ir pasigirti galėtum jį turēs. Daba apima visą givenimą — ir drauginis rēdas, ir ekonomiszkas buvis ir apszvaista ir doros plotis ir gēris paprocziuziu — tai vis įeina į aną menką žodelį „daba“. Taigi tikriejie tėvinininkai ir turi pripažinti galu galą ju darbsztumo esant įkurti lietuviszką dabą. Bet ir czia givenimas kiekvienos tautos parodo mums begalinę daugibę geismu. Koki kultura tautos turi buti? Czia tiktai labai trumpai apie tai paminēsime. Drauginį rėdą tiktai tą galima girti, kurs visu ligibę gūdoja ir visiems ligias tiesas suteikdamas atima nū visu ligias pareikas. Ekonomiszkame givenime tautos tas buvis ira geras, kurs visiems suteikia turtą nei vieno nepralenkdamas — ar jis prastas ar kiltos giminēs žmogus. Ant galo, tikrą apszvaistą ir dorą įgabena laisvus tirinėjimas teisibēs, kurią žmogus negavo nei nū ko. Taigi,

visi tėvininkai turi meiliti ekonomiszkame buvije, idant visi žmonės „kasdien savo pūde galėtu visztelę iszsivirti“ ir socziai pavalgiti; draugijiszkame prietikije, idant teisibė prie visu butu vienaip taikinama; o apszvaistoje ir doroje, idant nebutu persekiojimu, ir idant kiekvienas galėtu apsiszviesti tiek, kiek jam reiki dėl pildimo reikalu kaipo žmogaus ir ukėso (tėviszkainio). Tai jau szit tikrasis liczius, szit tikroji uždūtė kiekvieno žmogaus, tikrai milinczio teisibė, artimą, tėvinę. Ir tai minėkime, broliai, jūg tauta, pasistiebusi ant tikrosios kultūros, givens amžinai. Jeigu nuėjo graiku, rimėnu ir daug kitu tautu į amžiną pragaisztį — tai per tai, jūg jie buvo nuklidę nū tikrojo tako vedanczio į laimę ir suteikianczio tautai amžinastį. Tai anos kultūros rimojjo ant pecziu nuvargintu žmoniu, anu valininku vargdieniu — vergu; tai tirionistė, priespudis, neteisingumas ir ardimas ligibės vilktinai vilko į bedugnį; tai isz neligibės varsnu, medegiszkio ir dvasiszkio buvio kilo silpnibė, kuriają pasigavo svetimi ataiviai. Tokios tai kultūros negalėjo giventi amžinai. Kad medis butu trąszus ir žaliūtu, reiki, kad jo neužgauliotu nei nukirus vėjai, nei szalcziai, nei kirminai jo nenulapūtu, nei pakąstu szaknu. Taip tai ir tauta tikrūju givendama givenimu, židės. Pumpurams-gi beskleidžiant, begivojant tautos kunui, ar-gi galima tikėtiesi, idant kalba paniktu? Ne; jinai gan graitai paniks, ir nėks nesuturės jos gaiszties, jeigu lietuviai tos teisibės nesuprasdami elgsiesi senoviszkai . . .

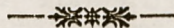
Tėviszkumas, kurio licziumi ira laimė tautos per tikrąją kulturą, siektinai susisiekia su tikrūju visatiszkumu (kosmopolitismu). Sakau, su tikrūju; nės szia gadinę vardai mąscziu taip ira plitnus, taip ardvi, jūg jūs galima suprasti szarp ir taip, gali taip sakant jūse skaititi jūd ir balt, ties savo noru. Antai pramoninkai ir prekiotojai musu gadinės geidauja beįartinės laisvės mainūse, turguje, sakidami, jūg tai butinai reiki dėl laimės žmonistės. Ir sakosi per tai asą visatininkais. Vargszai tie tariasi paslėpsę nū svieto akiu, jūg tai ko jie reikalauja, ne žmonistei ga-

bona pelną, bet virszumi tiktai jiems patiems krauna naudą per žutį žmonistės. Kaip tai atbulai — ar ne tiesa? Už tai sakau, kad tiktai tikrasis visatiszkumas, kurio uždutę ira laimė ir džiugus givenimas žmonistės tesusiertina su tėviszkumu. Ir koksgi butu jūdvieju prietikis? O tai toks. Tėviniszkumas geidžia atkelti isz sąvargio tiktai vieną smulkią dalį žmonistės, jam rupi apsergėti žmonių buri, surisztą tai kraszto pobudziu, tai pobudziu ukės ar apszvaistos. Ne taip visatiszkumas. Liczius jo paaugsztinti nebe vieną-kitą tautą, gentę — jis siekia toliaus — jis geidžia laimės žmonistei be jokio skiriaus gencziu, tautu, giminiu; visi ligus — nės žmonės; už taigi visi ligiai gali džiaugtiesi dovanomis amžinio darbo — vaisiu kulturos.

Dabar dar meskime akį ant tokio klausimo: ar gi tūdu darbu ira ligiai geistinu, ar vienas ira prakilnesnis už kitą? — Jeszkinis žmonių skęsta žmonistėje; pagaliaus per ilgus ilgus metus ir amžius besidarbudami žmonės turės pasiekti satiklę ir taiką tarpe visu tautu; ant to traukia kultura. Juk tiktai stebėkimėsi! Senovėje kiekviena tauta tiktai namie tarpe ukėsu sąprotavo galint buti ligibę ir teisibę; svetimiems-gi kiekvienas ukėsas buvo pakersztingas, pasalus — nės jame regėjo savo prieszginį. Nugis stembsta ana didžioji Rimo ciesorija — jinai suglamžė daugibę mažu tautu, pakersztingu viena kitai, ir suteikdama joms savo tiesas ir įtraukdama jas į savo sukrautinį kuną, ji mėgino panaikinti aną prazutingą savitarpinį vaidą. Parpūlo ciesorija. Reikėjo naujo raiszcio tarpo tautu. Ko negalėjo svietiszka valdžia, tarsitais iszpūlo apveikti tikejiszkajai valdžiai. Krikszcionistė apskelbė ligibę visu žmonių akise dievo, o per tai ir savo tarpe; skelbdama-gi meilę artimo, ji tarsitais turėjo naikinti isikerėjusį nū amžiu pakersztingumą ir skaugę tautu. Bet aulinkui bažniczia padarė vidurkiu visu geismu dievą, atsitraukė nū žaminiu reikalų; jinai nebegalėjo nei pati susivalditi — nės XVI-ame amžiuje kilo tikejiszkas maisztas, isz ko perskilo bažniczia į dvi dali — pra-

sidėjo joje pacioje persekiojimai, iszkeikimai . . . ; neigi bažniczia begalėjo užtveřkti auganczią galibę mokslu; neturėdama atramczio ugiui mokslu, bažniczia ėmė vaikiti jo skelbėjus: atsisėdo Galilėji į kalėjimą, Džordano Bruno sudegė Rime ant laužo, Vitelli ir daug kitu turėjo paleisti bėgsztą nū nepakantros bažniczios . . . ; bet tai vis mažai teprišdėjo: irstant vienibei bažniczios tikėjimas neiszgalėjo suliginti visas tautas ir jas sutaikinti. Ko nemokėjo padariti nei ciesorija Rimo, nei bažniczia, tai turės padariti mokslas ir visatinas tikrasis aigis kultūros. Nei moksle nei kulturoje nėra mislitinu daigtu perskirimai, sektos; jū jie tolin žengia, jū jie viską prie vienibės traukia. Už tai neszmatlu girdėti, jūg visa kultura (daba) žmonistės temptinai tempia prie visatizskumo. Vainiku darbu žmonistės — bus laimė visu žmoniu. Bet tas jeszkinis taip tolimas nū musu gadinės, nebus kitaip pasiekiamaskaip tiktai per iszšitaisimą atskiriu, pavienam imamu tautu. Szitai — aiszki vieta tėviniszkumui. Pertėviniszkumą žmonistė atais ant galu galo prie visatizskumo. Pirma turi pabaigti savo darbą tėviniszkumas — turi užsimegzti, iszskleisti ir subrėsti tautinės kultūros (dabos) — ne kad galės iszskishti galvą isz urvo paslėptinės ir pasiroditi visatizskumas. Už taigi jeigu ant tėviniszkumo žmogus dar ir neapsistos bet stengsiesi pasinerti į plotį visatos, į žmonistę — bet už tai kaip tai gražius ira daigtas iszgrįsti kelią anam pasinėrimui, ir padariti aną galimu. Per tai neiszmintingai daro tie, kurie vaiposi isz tikruju tėvinininku ar gaiszina ju darbus; jie tūmi nusideda ir prakalsta akise netiktai tautos, bet visu tautu, akise žmonistės. Palaima ir klotis lai lidžia visus žigius tikru tėvinininku, kurie nemislija kelti vaidą ar karę su praszaliecziais, bet vien jeszko teisibės, skelbia meilę ir sutarimą ir velija žmonistei palaimos

J. Szl.

Apie Dijonizą Poszką.

Raszo *Vēversis.*

Pradžioje musu amžiaus giveno Žamaitijoje jūkdaris, visu milimas bajoras — rasztininkas, lietuviszkas dainius, Dijonizas Poszka. Jis giveno tai savo tėviszkėje Bardžiūse - Bijotūse, kuri dabar priguli p. Volmeriui, tarpo Nemakszcziu ir Kaltinēnu, Raseiniu pavietije, tai pacziūse Raseiniūse apie 1818 m. palikęs miesto sudžią. Jis buvo negana rasztininku, bet ir tirinētoju senoviszkaju daliku Žamaitijoje: ardē jisai nevieną kalną jeszkodamas senoviszku liekanu, ir radęs ar jas kraudavo savo klētelėje, padaritoje sodne tėviszkēs Bardžiu-Bijotu isz kamēno garsingo ažūlo Baublio, ar siuntinējo mokintam lenkui Tadauszui Czackiui, isteigusiam mokslavietę Padolijos Kamience. Garsas apie tą dainių ir tirinētoją senoviszku daliku buvo toli pasklidęs Lietuvoje. Nevienas raszē pas jį tai apie szį, tai apie tą klausinēdamas. Jis ira daug raszēs gromatu, bet man tiktai vieną teko skaititi spaudintą lenkiszkame laikrasztije, kuris iszaidavo Vilniuje: „Tygodnik Wilenski“, tom. V. N 113, 30 d. kovo 1818 m. l. 262; ta gromata turi užraszą: „Isztrauka isz gromatos p. Dijonizo Poszkos, raszitos ponui K. D. 5.d. sausio m.“ Ana isztrauka sziki: „Tavo gromatą, 27 IXbro 1817 metūse man raszitatą, tiktai galop Xbro gavau . . .*) Jos szviesibē Rževuskienē, gimusi kuningaiksztikē Liubamirskikē, iszgirdusi givianant manę vargingą bajorą, butent rasztininką Žamaitijos, užsigeidē nū manęs žiniu, akivu dėl raszliavos, o man tai pasirodē szmatliu daigtu. Džiaugcziausi nūsizirdžiai, jeigut galēcziu pelniti norint szeszēlį to pavadinimo. Bet kadagi kaszinkas isz draugu taip apie manę pakalbējo, tai ažūt plataus iszguldinējimo priduriu trumpas eilutes, mano paties raszitas įzengoje rankraszcio Baublije (dideliame ažūle, isz kurio buvo padarita klētis jo darže):

*) Regisi, jūg ženklai IX ir X nepažimi rugsėjį ir spalinį mėnesius, kurie paeiliui skaitant butu 9. ir 10., bet lapkritį ir grūdžių, kurie lot. vadinasi November ir December, t. e. devintas ir deszintas mėnū.

„Nugivenau savo jaunistę prie sunkumu ir darbu,
Nežinojau, kas ira Omėras, Virgilis, Oracijus,*)
Kas Krasickis, Vėgierskis ar Naruszeviczia,
Kas Dmukauskis, Vibickis, Czackis ar Niemceviczia,**)
Dabar raszau nepagarsinti norėdam's savo vardą,
Bet į senatvę aplūszęs geidžiu su savimi pasibastiti.“

„Tai, kas deri tiktai man pasibastiti, nėra vert
svietui roditi, juk žmonės jüksiesi isz manęs. Vie-
nok tai vis aplankodamas, juntu prigulint atsakiti
ant to, apie ką szviesi Rževuskienė manęs klausė.

„Pirmiausiai apie kalną Birutės.

„Motiejus Strikauskis, kn. XII., persk. 10., aisz-
kiaiai apraszė visus atsitikimus to kalno, t. e. pradžia
jo vardo ir padėjimą. Ir isz tikro, tas kalnas Biru-
tės dribsio ant pat kranto mariu kuningaiksztistėje
Žamaicziu, Telsziu pavietije ties Palangą. Jis ne
labai augsztas, apnesztas smilėmis, ant jo virszaus
stovi mažne 20 storu ir augsztu pusziu. Ukininkai
žamaitiszkai jį vadina Birutės kalnu. Irklininkai
pažįsta tą kalną gerai, nės jo puszinį elką***) (gojelį)
isz tolo pamato kugininkai (laivininkai) ir skaito jį
savo vadovu. Prekiotojai Klaipėdos dėl to tai kas-
mets moka dūnį p. Niosolovskiui, idant jis nenukirs-
dintu†) tą elką. Girdėjau, jūg irklininkai ant savo
žamlapiu jį vadina: Ulendiszką kepurę, bet kadaži asz
tu žamlapiu su lig sziu laik neregėjau, tai negaliu už tikro
sakiti; neužilgu bene turėsiu tikrą žinią, kurią jeigu
reikės pridėsiu.

„Tolesniai, ira Žamaitijoje garsingas kalnas ties
upę Ventą, Papilės kalnu vadinamas. Tas kalnas bene
tiktai bus supiltas, norint pats kalnas augsztas ir ant
jo virszaus ira dideli volai ir baterijos gana znaimus
ir nū tolo matomi. Kalnas su pilimais arba apgin-
tuvė žamaitiszkai vadinasi pilis. Zeminlink to kalno
pastatita pilutė gavo vardą nū jo ir su lig sziol va-
dinasi Papilė. Norint apie tą kalną miniu nepaliko,
vienok jis ira akivas dėl musu žamės, nės 1) jis ira

*) Graiku ir rimėnu rasztininkai. **) Lenku rasztininkai. V.

***) Tas žodis ira vienos kilties su žodžiais *alka* (balokszmis),
alksnis (krumas mėgstas pabalius) ir tt. *J. Szl.* †) Dabar tas
kalnas ir Palanga priguli grovui Tiszku. V.

paminėjimu kariu križoku ir žuvėdu, apie ką žuvėdiszki rankraszcziai liudinėja, kuriūs isz dalies ir asz pats skaicziau, o 2) ties upę Ventą pakalnije Papolės kalno ira slinkis, kurs kù daugiausiai pasididina pavasarije beslenkant žamėms žemin; tame tai slinkije randasi suakmenėjimai (senovės mariu ir žamės givūliu) dideliūse gabalūse sutirpusio kitąsik akmenis. Apdaužęs tūs akmenis gali rasti visokius suakmenėjimus geldu (mariniu givūliu), kauszu, kirminu, žalcziu, varliu ir tt. Trisa dirbdami tris dienas radome 60 gražiū szmotu, isz kuriu 20 atidaviau krautuvėn senoviszku daigtu Gartene (Gradne), o 40 labai užsiplulus a. a. Tadauszui Czackiui dėl gimnazijos Krzemienco nusiuncziau. Mokintam kokiam tirinėjotui pasidarbavus prie to kalno, kalnas be abejos moksle apie nauges pagarsėtu, o per tatau gali paliktu naudingu dėl (musu) kraszto, nės jame atsiranda žamė taip sunki kaip szvinas bei antimonija crudi. Per tą kastinę žamę trikszta isz kalno szaltinis. Asz pats gėriau tą vandenį, jisai grinas, szaltas, turi gardumą kaszin kokios žaminės rugszties. Su daug mokintu viru apie tai sznekėjau, bet nėks nepaslenka kemiszakai tą vandenį isztirti. Pavasariop rengiamėsi vaziti prie to kalno su mokintojais Kražiū gimnazijos.*)

„Be to dar turime Žamaitijoje daug garsingu kalnu, apie kurius raszikai buicziau neberaszo, k. a. pas Seredzių turime kalną, kurį patūlaik visi ukininkai vadina Palemono kalnu; tą kalną paamžino p. Zalėskis Pokamaris, įsteigdamas akmeninį paminklę ir apsodindamas topeliais.**) Ira dar kalnas Szatrija — paminklė baisingos givūlistės ir nežinios; tą kalną laikė per burtus velniszku ir jūd križiszku. Aną gadinę buvo sakoma, jūg vidurnaktije szv. Jono ten susirinkdavusios visos nūdininkės ir kerėtojos, už tatau (žmonės burtingi) anas pirma kankindavo, kaiszdavo ir gelžiniaiis szepecziais szukūdavo, o paskui

*) Dabar suakmenėjimai to Papolės kalno ira žinomi visam mokintam svietui Europos. V. **) Skaitik kningu kn. Juciaus arba Juceviczios: „Wspomnienia Zmudei, Wilno 1842“, l. 180, kur patalpintas rasztas: „Dekrety na czarowników“. V.

givas degindavo, norint jos nekaltos buvo. Randasi tarp tėviszkainiu daug nukaltinimu, kuriūs asz pats skaicziau.*)

„Ant galo turime kelius deszimtus, o gali ir kelius szimtus kalnu piltu, dideliu, nū gadinės kariu su križokais ir žuvėdais, piltu žmoniū rankomis. Norint anus aprasziti įpatingai, reiki ilgo laiko. Tūs vienok, kurie ira arti manęs, kaip kurmis kasu, jeszkau ir kamantinėju palakimu, už tai ir turiu keletą deszimtu szmotu, ar tai nū ginklu, ar tai nū szarvu, ar tai nū senoviniu kareiviszku szalmu ir tt. savo Baublije padėjęs. Įpatingumu apraszinėti negaliu, nės jau ir popieris baigiasi, ir tavę mielas brolau smulkmenimis nūbodinėti ir gaiszinti nenoriu. Asu . . .“

Kaip pasakoja mergaitė J. isz Gaug., givenanti Szauliu pavietije, buvo to didumo, kaip laikrasztis „Auszra“, storoka kningelė dideliai tėviniszku eiliu D. Poszkos, spaudinta regisi už rubežiaus. Tėvai isz tos kningelės iszmokinę mergaitę J. eiles apie upę Nevėži, kurias ji atsiminusi man iszpasakojo. Dėl

*) Poszka raszidamas apie kalną Seredziuje Panemūnije, Kauno pav., du sikiu suklido maiszidamas tai, ką jis girdėjo apie Gedmino kalną Veliūnoje Panemūnije taipjau Kauno pav. Tai teisibė, jūg kalną Veliūnos apsodino medžiais p. Zalėskis, bet to negalima sakiti apie Seredžiaus kalną, kurs neturi medžiū ir aną gadinę prigulėjo ne Zalėskiui, bėt gr. Tiszku, kurs turėjo ir savo butą ant garsingos Salinus prie senvagės Dubisos ant Nemūno kranto, kur kitąsik buvo suvažiavę Lietuvos Didisis kuningaiksztis Jogėlis su didžiūju Mistrū križoku. Antra: Igmacas Buszinskis savo kningoje: „Dubissa, Wilno, 1871“, ant l. 58 raszo: „Pilkalnis (Seredziuje) neseniai paplatino savo pravardę Palemono Kalno. Mokintojis buvusio Vilmiaus Univėrsitėto a. a. Loboika apgarsino tą pravardę laikraszcziūse 1824 m. pakeldamas ginczą, kad taip buk tą kalna vadina vietiniai ukininkai, ir kad jis nū ju iszmoko tą vardą; vienok ir popieriūse apiegardiniu tėviszkainiu ir pasakosė ukininku jį visi vadina Pīlkalniu, t. e. kalnu piltu arba apgintuviniu. O kadaži tas kalnas klakso ant kranto Nemūno, tai jį retkarcziais pavadina Panemūniszkiū kalnu, isz ko mokintojis Loboika, nemokėdamas lietuviszka padarė Palemoniszką kalną. Ar Palemonas guli tame kalne? ar jo apgintuvė buvo ant to kalno? nėra patikrinancziū nei rasztu, nei ukiszku pasaku. Isz kur Strikauskis (lenku rasztininkas) ėmė vardą to kalno, nesako savo kronikoje“.

žinios visu czia tas eilutes apgarsinu, kningelė Posz-
kos ar jau visai nužuvo ar retai kas ją beturi.

Kur Nevėžis nūg amžiaus pro Raudoną Dvarą
Czistą vandenį savo ing Nemūną varo,
Ten kad vasarvidžio ritą saulelė tekėjo,
Jūkėsi kalnai ir vilnis kaip auksas žibėjo.
Išėjosi pancziūs' arklis ant žolino žalio,
Minėjo vargus savo ir sunkią nevalę:
Kaip sunkiai vakar mėszius per dieną vežiojo,
Kaip maž naktį teėdė ir maž temiegojo.
Kad taip dumojo arklis visarvidžio ritą,
Jis ten išzvido daigtą nēkad nematitą:
Valkiodama retėži pō žalius žolinus
Vaikszcziojo skaidriu kalnu meszka po lazdinus.
Szoko tad nusigandęs žirgelis bėrasis.
Nebijok, tarė meszka, nēks piktas nerasis!
Tėvai musu nūg amžiaus sądoroj' giveno,
Drauge gimė ir augo ir drauge paseno.
Sztai ir dabar mus vienoki nelaimė sutiko:
Man lenciugai ant kaklo, tau pancziai paliko.*)

Czia reiki suprasti, ką pažimi Nevėžis, arklis ir
meszka. Upė Nevėžis buvo nū amžiu rubežiumi tarp
Lietuvą ir Žamaitiją, kuri laikas nū laiko turėdavo
savo įpatinę valdžią ir kuningaikszczius. Lietuva
savo vieszpataavimo metą turėjo savopą ženklą, kuriūmi
buvo „vaikis“ (pogon, lenkiszakai), szarvūtas karaivis
sėdums ant szūliais bėgancziojo arklio, neszinas iz-

*) Liudvikas izz Pakievio kningoje „Litwa, Wilno 1846r.“
sako ant 9 puslapio, kad tas eiles „Arklis ir meszka“ sueiliavo
Simanas Stanieviczia (Stonis). V. — Brolis „Adomas“ pri-
siuntė mums tą paczią dainutę, užrasęs izz žmoniū burnos:
Ten kur sriaunas Nevėžėlis Maž miegojau, maž tik ēdžiau
Pro Raudoną Dvarą Ir panczius neszioju.
Savo czistą vandenėlį Izz antros pusės Nevėžio
I Nemūną varo, — Meszka vaiksztinėjo.
Tenai žirgas nuvargintas Ta su retėžiu ant kaklo
Pakriausziais vaikszcziojo Piktai sumurmėjo,
Graudamas žoles sumintas Žirgas meszką tik pajutęs:
Ir panczius nesziojo. Labai nusigando,
Žvengė, verkdamas dusavo: Szoko, net sprandą papurtes:
„Ak, asz nelaimingas, „Kas czia manę gando?“
Kad ing rankas asz pakliuvau Meszka tarė; „nebijok.
Nemielaszirdingas, Pīkcziaus neszistosies:
O kaip sunkiai aszen mēszlās, Man retėžis ant kaklo
Per dienas vežioju! Tu panczius neszioji

Prieraszas J. Szl.

keltą ant savo galvos kardą. Regisi, kad tą ženklą lietuviai pasisavino nū Keltu, labai karaisviszkos tautos, kuri vieszpatavo seno gadinėje Europoje ir turėjo ženklą žirgo. Vaikinas tebėra ženklų Vilniaus rėdibos. Meszka-gi buvo ženklų Zamaitijos. Dėlto Poszka atmindamas senovinę laimę Lietuvos ir Zamaitijos, o dabar regėdamas, jūg czia vieszpatauja svetimos giminės, padarė priliginimą tarp arklio (vaikio), ženklų Lietuvos, ir tarp meszkos, ženklų Zamaitijos, ties Nevėžiu, rubežiumi jūdvieju, nurodidamas ju senoviszką buvį ir dabarniksztį.

Augszcziaus minėta mergaitė J. pasakojo, kad Poszka mirdamas palikęs rankraszeziu storą kninę — tai vis buvusios eilės lietuviszkos ir patrijotiskos. Rankrasztis tekęs jo giminaicziui kuningui Poszkai, ir 1863 maisztu metų prapūlęs. Viena jo dainu, taip kitąsik pasklidusiu Zamaicziūse, „Szalpėnu Kalneliai“ atminusi tik pradžia, man m. J. papasakojo:

Szalpėnu kalneliai
Ir linksmus takeliai,
Asz jus pamesiu
Su savim' nevesiu.

Susėdai, susėdkos
Darže raszko kvėtkas,
Asz jus pamesiu,
Su savim' nevesiu ir tt.

Liudvikas isz Pakievio*) kningo „Litwa, Wilno 1846 m.“ ant l. 10., taip raszo: „Į eilę lietuviszku dainiu reiki paskaititi dar ir Dijonizą Poszką. Tas viras (miręs 1831 m.) dideliai milėjo lietuviszką raszliavą ir darbavosi kiek stengdamas, kad pakelti szlovę tautos. Jis tai rankiojo isz visur rupestingai tėviniszkus palikimus ir krovė anūs savo ažuile Baublije. O visą savo amžių krutejo kraudamas lietuviszką žodiną**), guldidas Eneidą Virgiliaus ir raszidas apjūkingas eiles ir epigramatus (trumpas dumas, iszmingingai ir jūkingai eilėmis paraszitas); dideliai gerą jis turėjo

*) Pramanita pavardė Liudviko Adomo Jnceviczios (Juciaus).

**) Tas žodinas, kaip patikrina garbingasis pridavinėtojas žiniu musu liet. perdėjimu (Magazyn powszechny 1838 r.) turėjo buti padėtu kningoje „Draugistės mokslu prieteliu“ Varszuvoje ir dėl to buvo iszsiųstas Kaunan vienam advakatui, bet sumiszimo metų 1831 m., kasžin kur padingo. Gailu labai, neiszpasakitai gailu taip milžiniszko darbo.“

numanimą. Augszciaus duriu Baublio szioķį padėjo paraszą:

„Czion kitakart pagonis pjovē ożką,
O dabar given' Dijonizas Poszka.“

Žinoma ira isz tėviniszku buicziau, kad lietuviai garbino tulus medžius, pas anus aukaudavo dievams ir krauju givaliu laszindavo szaknis; ira žinē, jūg pabaublije pagonai pjaudavę aukoms ożkas, taigi apie tą atsitikimą dainius mena pirmoje eileje.

„Antrą epigramatą pats girdėjau isz burnos dainiaus. Matisite priežastį jo paraszimui isz szio atsitikimo. Kaimėnai važiavo szlajėse pasivažinėdami pas Poszką. Szlajoms, kurios pirma važiavo apvirtus, jose sėdinti žmona pametė maisziuką, kuriame buvo auksinė, jos milima tabakierka. Apicėras Lindė paskui važiūdamas jos nepastebėjo, ir sutrupino į smulkius szmotus. Atvažiavusi pas lietuviszką dainių, žmona jam papasakojo su dideliu gailiscziu aną visą liudną atsitikimą. Poszka, kantriai iszklausęs jos visą pasigūdimą, tarė: Jeigu jau taip gailiesi savo tabakierkos, tai pastatik ant tos vietos, kur ana sutruszkėjo, paminklą, o asz parupinsiu jai antkapinį paraszą:

„Czia buvo tabakiera,
O dabarczios nėra;
Nės tas Lindė pasiutęs,
Pervaziavo nepajutęs.“

„Ukiszkame Kalendoriuje“ ant 1851 m., Laurinas Ivinskas patalpino ant l. 41. ailes po antraszu „Raszancziam liet. žodina“ paaiszkindamas, jūg „ta gromata 1826 m. 10. d. vasario isz Augsztbikavos raszita T. S. Vallenaviczios pas D. Poszką, raszitoją žamaitiszko žodino, atvažiavusį tūlaik pavieszėti į Stakaicziaus.“

Szirdingas prieteliau ir geradėjau!
Prieteliau szalies savo, Dievo ir artimo,
Tėvu kalbos ir viso seno papratimo!
Tu! kursai jau skęstantį nū prapulties kraszta,
Nori gelbėt' žamaicziu*) liežuvi per raszta,
Atkeliavęs pas musu, ką gero patirsi?
Ar tu tiki, jūg tikrą czion kalbą iszgirsi,

*) „Žamaitiszkas liežuvis su mažą atmainą ira tas pats kaip ir lietuviszkas.“

Katra Ringaud's, Utēnis ir Vitaud's bilavo,
Kad vedē priesz križokus kariauninkus savoi
O, netaip, rasztininkai, ira pusēj' musu,
Czion gadina liežuvj kaimēnistē Prusu;
Tos kirmēlēs — . . . kur per metu szimta
Prie Mendagaus, Jiegailos žamę musu krimto,
Nepaliauj' ik szio laiko pikta mums dariti,
Mok' kalbon musu žodžius savo įkaisziti.
Ir taip tu neiszgirsi to Paprusio szalij'
Tikru vardu vadinant mažiausj daigteli.
Čzia virvė ira sztrikis, o rasis — kelneris,
Žak's — maiszas. sznaps — arėlka, o semtuv's — kibiras,
Stiprų — sztarkių, tėtuszj — poderiu vadina,
Ir szimtu szimtais žodžiu be galo gadina.

Bet tu, kurs tikrą kalbą Žamaiczio pažįsti,
Kurio prigimtą kalbą lupos mok iszbrįsti;
Tu, kurs savo kaimēnams nekarta parodei,
Kur tikri musu žamės, o kur vogti žodžiai,
Raszidam's placzios kalbos žodina protingą,
Nepamesk tikros žinios kelią iszmintingą!
Nevilkis', jūg tikt tikra kalba to pasvieczio,
Kur tavo dienos saulė pirma kart apszvietė,
Kad Viduklė nūg vidaus Žamaicziu praminta,
Kad ir kalba tos vienos szalies negadinta.
Girdėdam's jusu žodžius nūg lenku pavogtus
Nekarta iki žarnu Telsziu pliumpis jūktūs'.
O veczerės, kažilu, lotu ir grebėstu,
Ligiai kaip tu jo karklu ir lai nesuprastu.
Daug žodžiu ira musu liežuvij' nūmotu,
Plik's butu, kad kaimēnams visus atidėtu.

Bet nebuvo jis tokiu laike užgimimo
Ir kada vieszpatavo Žamaitis ant Rimo!*)
Pirmiausiai isz Lotinos daug žodžiu primiszo,
Paskui nemaž vokiecziai su lenkais prikiszo.
Atskirtai jūs parodit', kur nemusu ira,
Isz kokios kalbos, kuriū tiek laiku pribiro,
Ant to reiki atminti raszancziam žodina,
Jei vainiką apturēt' nor' nepaskutini
Taipogi kad lietuvis ir Žamaitis rastu
Visus žodžius toj' kningoje ir radęs suprastu,
Kad tie žodžiai nebutu isz naujo praminti,
Bet viso žamaicziu pasaulio aptrinti,
Jei kur naujai sutverti, tegul negnib ausis.
Tokias kningas žamaicziai ir skaitis ir klausis. . .
O kitaip jei persargos tos neužlaikisi,
Sau pats skaititi kninga storą paraszisi.
Veizd' į tavę netiktai Viduklės pasaulis,
Trakai, Telsziai, Vilkmergė, rudsermėgis Szaulis,
Taipogi latviai, prusai ir užnemūniszkie —

*) „Odoakrui vadaujant. Ivinskas“.

Norint tie seni: i musu neprigul' tēviszkei,
Vienok Jiegailos kalbos szaknis nesutrinta,
Tebēr' pas jūs nors didei kreipta ir gadinta;
Ir dēlto raszte savo turite atskirti,
Kur tikrojo žamaicziō žodžiai ir' pagirti,
Kur isz svecziu liežuviu pas musu priklido.
Jei nenori aiti pēdums kuningo Szirvido,
Tegul randa skaititojai ir žodį paprastą,
Ir grina kalbą musu sentēviu atrastą;
Taip raszant seks isz visur palaiminta garbē
Ir neklups pēdos sunkiam', be užmokos darbe
Ką tariu be užmokos? . . . Tai negal' taip buti:
Jei nemokēs iszgamos szlovēs tau atdūti,
Tu rasi užmokesnį gerą szirdij' savo
Ir tu visu, kur tikrą tikt protą įgavo
Tiesa, jūg tūs tamsibēs ir nelaimēs laikus
Matit' nekart isz tėvu szidijanczius vaikus;
Jeigut dikdarbiu koksai pusgalvis vadina,
Ir bjauriai lisdą savo gimtuvēs gadina,
Mēs dēl balso pustburniu savc keliu bēgkim',
Ir jūg gimēm' Žamaicziais neiszsižadēkim'.
(Dar ne viskas.)

Bitē ir szlapis.

Tegul nėkad silpnas ant druto neszoka.
Didžiavosi bitē, jūgei gelti moka;
Pamacziusi szlapi, kurs per pievą ējo,
Nors arti jo buvo, ant jos ne žiurējo,
Supikus' įgilē jį isz viso vėko.
Bet ką-gi ji pelnē? Ans nejuto nėko,
Nors į peczius smarkiai bitē jam įkando —
Ji prazuvo, o szlapiui neliko nei rando.

P. Trupinēlis.

Kur geriaus.

Kartą kurtas pabēgo girion nū medējo,
Nēs jam rodēs', kad mažai ponas jį milējo;
O iszalkęs, iszvargęs tapē tarnu vilko,
Kuriam zuikius ir stirnas, kaip galēdamš, vilko.
Bet kas isz to? Norint jis rupinos' per dienas,
Ką pagavo, tai ans vis suēdē vienas.
Aa! tarē tadą szū, grįžsziu pas medēją:
Nors jis baudē ir muszo, bet ir papenējo.

Atsiaina taip ir mums ant szio margo svėto:
Kur mus' nėra, tai rodos' ten geriausia vieta!

P. Trupinelis.

Ažukalnis,

Lietuviu rasztininkas.

Dabar vis kaskarts tankiaus gauname iszgirsti apie musu rasztininkus, kurie negalėdami iszspaudinti savo veikalu, maskoliu viresnibei užginus lietuviszkus rasztus, turėjo palikti visiszkai nepažįstami lietuviams; jau paczioje „Auszroje“ buvo paminėta apie keletą rankraszcziu, kurie guli laukdami pamatiti szviesą. Apie vieną tokį nepažįstamą dar lietuviams rasztininką baudžiūsi czia praneszti keletą žodziu.

Neseniai gavau žinią nū vieno mano gerbiamo draugo p. D., kad givenęs Lietuvoje Zarasu (Novoaleksandravos) pavietije, Kauno rėd., bajoras, kurs vadino savę rasztuse Ažukalniu, tikroji-gi jo pavardė buvo lenkiszka — Zagórski. „Buvēs tai viras karsztos szirdies, raszo mano draugas, didis milėtojas palaikiu žmoneliu. Matidamas nekurius ponus nemiela-szirdingai varginant savo muzikėlius, asztrias satiras (apjūko rasztus) ant ponu raszės; vienoje satiroje pasakęs: „ponai po savimi turi tukstanczius dusziu, o savije nei vienos.“ Raszės Ažukalnis labai daug. Kn. B. asąs matęs pas jį priesz mirių 3 tomus giesmiu; kur jos dabar asą, nežinąs; girdėjęs, kad vienas tomas asąs Kupiszčkėje“ Gerai butu, kad kas sujeszkotu veikalus Ažukalnio ir dūtu platesnią žinią apie jį

Gali skaititojams Auszros patiks, kad asz czia padūsiu nors vieną giesmę Ažukalnio, kuri nors, nū mano draugo betariant, „nei didžios gražibės nei vertibės neturi, nės tai buvo jo pirmi žingsniai, pirmos vagos ant dainu ploto,“ visgi parodo nemažą talentą rasztininko.

I.

Ant szirmo žirgelio
Per miszką be kelio
Jaunikis užjoja, —
Alksnine nustoja.

Nustojęs pažiuri,
Kur tanki žolėlė:
Kaip žvaigždė, mergelė
Kvėtkas rankoj' turi.

Nū balno nuszoka†)
Ir taipos pasako:
— „Takelis iszėjo
Ant balos ir ravo . . .
Nėkas neregėjo
Tenai lauko††) tavo.“
— „Vaziūk, jaunikėli,
Ten, kaip piemū gieda,
Tai rasi kelelį, —

Tas ant namu veda.“
Tūj padėkavojo,
Suspaudė rankelę
Ir toliaus nujojo,
Palikęs mergelę.
— „Pasakiau be melo:
Jau nebematisiu!“
Gailėjo mergelė . . .
Ką — nepasakisiu.

II.

Ant szirmo žirgelio
Per miszką be kelio
Jaunikis užjoja,
Alksnine nustoja.
Nustojęs pažiuri,
Kur tanki žolelė:
Kaip žvaigždė, mergelė
Kvėtkus rankoj turi,
Nū balno paszoka
Ir taipo pasako:
— „Už miszko upelė;
Kaip ją pervaziūtū,
Gražiausia mergelė
Praszau rodą dūti.
Tėn vaziūt' nevieta;
Pats rodos negaunu;
Prigirdit' norėta

Be laiko man' jauną.“ —
Asz buvau priesz vėją,
Norint jūs regėjau,
Isz kalbos abieju
Daugiaus negirdėjau.
Taip tiloms kalbėjo,
Klausant'†††) namu savo;
Už rankos turėjo
Ir dažnai bucziavo
Gal kelią žinojo?
Grįžo jau sutikęs?
Keltinai (?) nujojo,
Mergelę palikęs.
Nėra jaunikėlio,
Nulėkė graiciausiaiai,
Negrįžta, — ir kelio
Mergelės nebeklausia . . .

Gailutis.

Lietuviu raszliava.

Raszo Dagilis.

A. *Kadą imta spaudinti lietuviszkas kningas ir ar stabmeldžiai lietuviai turėjo supratimą apie raszta.*

Pradžia lietuviszkos raszliavos, kiek iki szio laiko žinoma, prasideda pirmoje pusėje XVI amžiaus. Pirmoji kninga lietuviszkoje kalboje*) iszspausdinta Karaliaucziuje, tatai: „Catechismas prasty szadei, mokslas skaitima raszta . . .“, 1547 m. Tą Katekismą paraszė bakalauras Martinas Mažvidis, liepiant parusnėnu ercikui Albrektui. Truputį vėlesniai iszspausdinta Vilniuje katalikiszką Katekismą: „Katekizmas arba mokslas

†) Kadagi tai raszita tarmę Zarasu, tai buvo pasakita: nuszaka (a užūt o). ††) Gali reiki pataisiti „namu“. †††) Gali reikėtu: klausdam' namu savo?

*) Latviszkojoje kalboje pirmą kningą 1530 m. Rigoje iszspaudidino kuningas Jokubo bažniczios Ramus (Ramms), tai buvo plūksztaštas dvasiszkuju giesmiu. *J. Szl.*

kiekvienam privalus . . , 1595 m.“ Tatai bus 97 metus vėliaus įradimo spaudinti surenkamais rasztėnkliais*), o 160 m. vėliaus apkriksztijimo lietuviu tautos, skaitant 1387 m. metais apkriksztijimo lietuviu ir isznaikinimo ju garsingiausios žinicziuos Vilniuje, o ir užgesinimo amžinos ugnies,**)

Bet turėjo buti spausdinamos, liet. kningos ir pirm tu jau minėtu kningu, o įpacziai Vilniuje, kaip primena S. Daukantas ant l. 135 „Budo“, butent 1540 m. spaudintoje kningoje („Seno testamento“) buvęs vartojamas žodis „leisti“ azūt sutverti. O kad norėtumėme priminti tą atidę įvedimo krikszczioniszko tikėjimo Lietuvoje ir kriksztijimo lietuviu, ir aną neveidmainingą milėjimą lietuviszkos kalbos ir lietuviu tautos Didžio Kuningaikszzcio[Lietuvos Vitauto, kurspats mokino lietuvius ir žamaiczius krikszczioniszko tikėjimo ir poteriu:***) tadą galėtumėme nusitikėti, jūg turėjo buti raszitos ir spaudintos lietuviszkos kningos pirm tu jau augszcziaus minėtu; nės Didis Kun. nesikakino vien tik apkriksztijimu lietuviu, bet rupinosi ir apie ju apszvietimą. Todėl Vitautas statidino įvairiose vietose Lietuvos bažniczias (garbės dievo trobas), kaip sztai: Vilniuje, Trakūse, Kaune, Kražiūse, Eirogalėje, Viūklėje, Kaltinēnūse ir daug kitose vietose. Kriksztijant lietuvius ir Jiegaila, karalius lenku, kaip kadą iszguldinėdavo pamokslus isz lenkiszkos kalbos į lietuviszką†), nės lenku kuningai, atvikę mokinti ir kriksztiti lietuvius, nemokėjo lietuviszkai pamokslu sakiti, o mokindavo su iszguldinėtojais. Tatai Vitautas, matidamas tokį keblumą taip svarbiamė darbe pamokinimo lietuviu krikszczioniszko tikėjimo, pavadino kn. Pranciszkonus, jau nū seno givenusius Vilniuje ir mokanczius lietuviszką kalbą, tardamas, kad jiems lengviaus pasiklos nuveikti aną garbingą darbą skelbimo žodžio dievo ir apszvietimo lietuviu. Dar kuningaiksztis Vitautas norėjo lietuviszką kalbą visai vartoti rėdiboje ir savo rume, taigi jis norėjo padariti lietuviszką kalbą rasztiszką ir rėdiszką††), nės jis liet. kalbą milėjo ir miel su žėdnu, mokancziu lietuviszkai sznekėjo; bet križokai, pajutę apie tai, pradėjo tokį kuningaikszzcio darbą labai peikti, įkalbinėdami jam, butent

*) 1450 m. įrasta spaudinti surenkamais rasztėnkliais, seniaus spaudindavo kningas įkirptomis į lentą litaromis.

**) Parusnėniszkiei lietuviai apkriksztiti 1215 m. Pirmasis Prusu viskupas Kristijonas. *Jaroszevicz*: *Obraz Litwy*, II, l. 18—25, Voigt: *Gesch. Preus.* I, 441 l.

***) Valanczauskas: *Viskupistė*, I. 37 l. †) *Jaroszevicz*: *Obraz Litwy* II, 18 l. ††) *Jaroszevicz*: *Obr. Lit.* I, 174—175 l.

toksai pakēlimas lietuvizskos kalbos, kad ji butu rasztiszka ir rēdiszka, pasirodisēs pritarimu iszlaikiti pagonistę Lietuvoje. Bene buvo dar ir kitos priežastis, priesztaujančios norėjimui kuningaikszcio padariti liet. kalbą rasztiszką, kad Vitautas užmanęs tokį szventą ir iszmintinga darbą apsistojo. Ir tikrai nevysi lietuviai ir žamaicziai isz karto tapē katalikais, daugumas, o įpacziai žamaicziai, nesuprasdami lenkiszskos kalbos, negalėjo suprastį krikščioniszsko tikėjimo, skelbiamo lenkiszskai, todėl ir buvo ne reikalingi sumiszimai ir kraujo praliejimai, ir ilgai slaptomis garbino savo senovės dievaiczius.

Jadviga, lenku karalēnē, 1397 m. įsteigē Czekūse prie Karolinio universitēto Pragoje dēl 12 mokintiniu lietuvizskos kilties, Kolēgiją ir nupirko namus Pragoje, vadina-mus „Jeruzolima“ dēl buto mokintiniu†); taipogi leidžiant czeku karaliui Vaclovui, ji pirkto dvarą arti mēsto, neszančį nūmo 200 kapu placziu grasziu. Tatai toje Kolēgijoje lietuviu jaunūmēnē turėjo mokintiesi mokslu, kuningams reika-lingu, o tapę kuningais pagrižti Lietuvon mokintu brolius krikščioniszsko tikėjimo. Tūse pacziūse metūse karalēnē Jadviga daugumą savo brangmenu užraszē Krokavos akadēmijai, kad ir czia lietuviu jaunūmenē gudintūsi mokslūse tikėjimo, idant galētu tapti kuningais ir mokintojais savo broliu; nēs Jadviga, vieszēdama su Jiegailą Lietuvoje įvedant czia krikščioniszską tikėjimą, pati patirē, jūg tiktai tikri lietuviai, tapę kuningais, gali buti tikrais mokintojais lietuviu ir žamaicziu. Tatai tie mokintiniai, paskui kuningai, ir anie kn. Pranciszkonai Vilnizskiai ir turėjo surasziti ar iszgulditį isz kitu kalbu reikalin-giausias krikščioniszskas maldas ir giesmes, o vėliaus iszradus spaustuves jas ir iszspaudinti. Žinoma, kad tokiu suraszu tūkart neper daug galėjo buti, o ir tie laikūse kariu ir kitu politikiszku audru gaiszo.

Mokslavietēs Lietuvoje gerokai vėliaus po apkriksztiėjimo pasirodē. Garbingas rasztininkas, žamaicziu viskupas Valan-czauskas stigavoja, jūg pirmiausioji mokslavietē žamaicziūse buvo Varniūse įkurta, kurią įsteigē žamaicziu viskupas Motē-jus II 1469 m.; jis tai surinktus jaunikaiczius ketinanczius ku-ningais tapti, liepē kad kn. Mikolas mokintu.*) O 1507 m. Bartaszius Palabsza, bajoras, įsteigē prie Tauragēs bažniczius

†) Jaroszevicz: Obr. Lit. II, 41 l. *) Valancz. Viskupis II, 6—7 l.

mokslavietę, bet kas ir ką ten mokino, nežinoma.¹⁾ Vilniuje prie katėdros bažnicios buvo įsteigta mokslavietėlė 1522 m. turtais kapitulos ir viskupo.²⁾ 1530 m. Joniszkėje įkurė mokslavietėlę klebonas Morkus Lanczkis; čia mokintojis klebono penimas ir apmokamas, surinkęs ukininku vaikus mokino raszitį ir skaititį nevien žamaitiszkai, bet ir lenkiszkai.³⁾ Taigi atsiradimas szitu paminėtu mokslavietėliu parodo, kad tarp lietuviu platinosi mokslas skaititį ir raszitį, o ir spaudintos kningos skaitimui turėjo būti gerokai pirmaus tu anksčiaus minėtu kningu.

Pirma nekad apsakinėsime apie spaudintą lietuviu raszliavą ir kningas, turime dar priminti apie tai sztai: ar lietuviai budami pagonais arba stabmeldžiais turėjo supratimą apie raszlą, arba tariant ar stabmeldžiai mokėjo skaititį ir raszitį? Taigi turime žvilgterėti dar toliaus atgal į gadinę stabmeldistės žilos senovės. Nors negausingai turime atminčziu tame dalike, vienok atrandame aiskius stigavojimus, surinktus garbingu rasztoju, apie nusidavimus lietuviu tautos, o suraszitus p. Norbuto, parodanczius, jūg lietuviai gilioje senovėje mokėjo trejaip rasziti.⁴⁾ Lietuviai raszidavę tai *runomis*, butent nū vendu arba žuvėdu paskolitu rasztu, tai raszidavę *lotiniszkomis litaromis*, tai savo *tikru tietuwiszku rasztu*. Rasztus runiszkus ligiai ir biarmiszkus galime matitį ant senovės lietuviszku piningu ir ženklų (sakiliu, pieczviecziu).⁵⁾

Rasztus runu randame ant piningu senovės Lietuvos, paveikslus iszreiszkia ir paaiszkina p. Valanskas savo raszte: „Listy o starożyt. słowian.“ 10—11 l, tob. I N 10 ir 11. ir Norbutas⁶⁾ iszrodo piningus; ant vieno piningo matome paveikslą dievaiczio Perkuno, sėdinczio virszuje debesu ar arelio, o apaczioje ira runiszkas rasztelis.⁷⁾ Toliaus du sidabriniau piningu laiku pirm Jiegailos⁸⁾; randame dvi peczvieti arba du sakiliu su paraszais senoviszkūju lietuviu rasztu arba runą;⁹⁾ ant vienos toks ira paraszas: „Si-me-on“, ant antro szeszerczio ženklazimio randasi runos, ženklinanczios vardą „Mather“, tatai

¹⁾ Valancz. Viskup. II, 6—71. ²⁾ Jaroszevicz: Obr. Lit II, 39 l. ³⁾ Valancz. Viskup. II, 7—81. ⁴⁾ Jaroszev. Obercz. Lit. I, 170—173 l. ⁵⁾ Norbuto Dzieje . . . I, 64 l., 406—408; tob. III N 9, 10, 11, 17. ⁶⁾ Norbuto Dzieje, I, tob. 2, N 13, 16. ⁷⁾ Kraszewski: Viln. I 3 l. ir tt. ⁸⁾ Norbut. I, tob. 3, N 16; Valanskas: tob. I, N 12—13. ⁹⁾ Valanskas: tob. I, N 16. 17.

turi buti Matauszas.*) P. Valanskas parodo ir pareiskina aukso pakabą arba m. dalį $1\frac{1}{8}$ colio plokszt. did. ant garbos dievės Pilvitės pataisitą; ira paraszas vendiszkomis runomis isz deszinės į kairę skaitomas: „Pillvit.“ Ant tosgi III tob. N 8 ira iszreiksztas gražiai pataisitas aukso pakabas apie du coliu platumo; pagal Valansko paaiszkinimą jis prideri Kuko-vaicziui, D. Kuningaikszcziui Lietuvos; vidurije pakabo matiti gražiai papūsza galva kuningaikszczio, o apie galvą paraszas vendiszkomis runomis skaitomas atbulai: „Kukovaitis“ Toliaus**) iszreiksztas didelis auksinis braktėtas arba pakabas $1\frac{1}{2}$ colio platumo, ant kurio iszreiksztas paveikslas vainikūto Pikūlio; paraszas lotiniszkas, rasztai maisziti pusiau lotiniszki su sziaurinėmis runomis: „Atumigem Pikullo Ellychnium“. Szitas braktetas prideri giliai senovei, tatai parodo pats jo paveikslas, nės labai nedailaus darbo.

Senovės lietuviams gerai buvo žinomi lotiniszki rasztai ir kalba, įpacziai laikūse Rimo ciesoristės. Kaipogi ir vėlesniūse laikūse Lietuvos kuningaikszcziu rasztai rasziti prie kitu valdimieru buvo lotiniszka, kaip Mindaugo, Gedimino, Algirdžio, Keistucio ir k.

Julius Kaisaras savo raszte „commentarii de bello gallico“ lib. VII. p. 37. 38. primena vadą lietuvių vadinamą: Lituvicus, vadą karumenės galu-keltu, tūkart pas Karpatus, kur dabar Krokuva, givenanczius. To tatai lietuviu, kaip sako Valanskis, buvo muszti piningai apie 50 metu pirm užgimimo Kristaus, isz kuriu tris paveikslus parodo.***) Piningas — sidabrinis, ant vienos jo pusės ira galva kokios dievės ar karalėnės, ant antros — lietuvis sėdomis ant žirgo su vėlava, paraszas-gi lotiniszkais rasztais; *Litav.* Tatai turi buti minėtasis vadas. Ant antro piningo taipat papūsza galva moteriszkės ant vienos pusės, o ant antros — jotis ant žirgo ir paraszas: „Lita.“ Ant treczio piningo: viriszka galva, o gali paties vado lietuviu, už pakauszio litera C., ant antros pusės lietuviszkas jotis ant žirgo su kilpiniu deszinėje rankoje, ant pecziu saidokas su trimis szautėmis, paraszas: „Lita.“ Szitūs piningus p. Kirkoras kaip ir p. Valanskis pripažįsta lietuviszkaist); nės jocziai (raiteliai) graiku kaip ir rimėnu kilpinio nevartojo, bet kardą.

*) Val. 17 l. tob. III N 2. 8. Szitie pakabai arba medaliai randasi muzėjuje brangmenu Danijos. Kopangagėje. **) Volansk. tob. III. N I. l. 17. ***) Volansk. tob. III, N 10, 11, 12; l. 20—21. †) Zapiski J. R. Arch. obszcz. n. 8, l. 167—175.

Vindobonoje ciesoriszkame senoviszku daigtu kambarije ira aukso indas, iszkastas 1799 m, su kitais branguminais netoli nu mēsto S. Mikolojo, labai senas; bene nu laiku Kristaus, nēs lietuviszkas paraszas ant to indo primena vardą tautos Tagru. Paraszas lotiniszkomis raszitinēmis szitoks:

„Walda Zupan tjese dauge
Tayg tegul bus Zupan
Tagrogetzygie tajse.“

Tarp daug kitu paraszu ant piningu, pakabu arba medaliku ir amuletu parodo p. Valanskis dar gilios senovēs amulētą, ant kurio paveikslas dievēs nakties Mēnulēs, ir paraszas lotiniszkais runiszkais rasztais; „Menu. Menule.“

Bet mums ira svarbesniu daigtu žinoti, tautiszkus lietuviszkus rasztus tu laiku, kada lietuviu tauta su Lietuvos kuningaiksztistę iszaina isz miglos nežiniu ant regimos arczios nusidavimu arba istorijos. Tatai kad XI am. Kernus, Gimbutas, Mantivilas ir kiti Lietuvos kuningaikszcziai rjžosi suvieniti visas lietuviszkas gimines vienon valdžion, idant tūmi padrutinti savo galibę, atremti smarkiu ataiviu užgulimą ir buti nu ju liūsais; tai jau tūlaik turėjo buti savaini lietuviszki rasztai ir mokslai, priderinti tam laikui, kurie lietuviu tautą ir ju valdžią taip augsztai iszkėlė isz visu pusiu apstotą ir spaudžiamą. Ir tikrai buvo; nēs pirmas parusnėnu viskupas Kristijonas, raszidamas metskaitlį parusnėnu, paženkliina ir apraszo karibos vėlavą,*) kurią križaiviai atėme nu parusnėniszkiu lietuviu 1212—1213 m. Tatai ana vėlava ir ira kuningaikszczio Utėno, kursai vieszpatavo tūlaik Lietuvoje; jo pilis buvo ten kur dabar mēstelis Utėnai. Ant tos vėlavos buvo paženklinti dievaicziu paveikslai: Perkuno, Patrimpo ir Pikūlio, ir pakraszcziais vėlavos buvo savainis lietuviszkas paraszas: „*Diev Kurg supik supustitojais užtik szus.*“ Antrą tokią vėlavą randame Norbuto apraszitą,†) tiktai dar senesnią su paraszu vendiszkomis runomis, kurias Valanskis taip skaito: „Waidevutis.“ Toliaus T. Norbutas††) pasakoją: „Lietuviai turėjo savo atskirią raszibą, nu runu savo pradžią turinczią. Turime pėdsaką dienasztije Križaiviu pasiuntinio paliktą 1397 m. augszto rėdininko

*) Volansk. tob. VI. N 2, l. 27. O starożyt. słow. **) Vanski List. o słow. star.; l. 13—15; apie aną vėlavą veiz. †) Grunau, kron. K. Hennebergero 1585 ir L. Dovidó. ††) Norbutt. Dz. III. l. 558—567. ††) Norbutt. Pomniejsze Dz., l. 10.

zokono grovo Kuburg, kuris primena, kad Vilniuje parodita jam rasztus grinau lietuviszkus, tokius kokie dar buvę likę Prusūse.“ T. Valanskis, mokėdamas liet. kalbą ir gerai žinodamas senovę, iszguldė czia primintus rasztus ir sutaisė tu rasztu abėcėlą. T. Norbutas apskelbia gromatą Ignaco Volskio, raszitą kuningaikszeiui Adomui Czartoriskiu 1792 m. 18 d. rugpjuczio, kurioje Volskis apraszo atradimą penkiu raszitu lietuviszcai lentu gruvanczioje Lidos pilije. Ant anu penkiu lentu buvę iszpjaus-titi senovės lietuviszkais rasztais liet. kalboje Lietuvos įstatimai, kuriūs Volskis kun. Czartoriskiu meilijo pardūti. Tatai anos 5 lietuviszcai raszitos lentos butu didžiausis branguminas lietuviszku senibiniu, jei kam sektūsi jas surasti.

Kad musu bocziai žiloje senovėje mokėjo žimėms arba rasztais iszroditi savo sumonę ar mąstimą, idant tai palikti at-ainancziai kartai, įbrėždami rasztus ant piningu, amulėtu, indu ant vėlavu karibos ir tt., kaip jau sakėme, neabejotina; bet dėl padrutinimo szito stigavojimo tame dalike galime dar pridurti keletą svarbiu parodu. Taip szitai atrandame apraszimą pas Norbutą*) paveikslu stovilos dievės Laumės isz akmens iszkaltos, ant kurios papėdziu įbrėžtas lietuviszkas paraszas runomis: „Laumė“, skaitosi isz deszinės į kairią ranką. Ta stovila atrasta paažerije Goplo netoli nū Kruszvicos, kur parus-nėnai — lietuviai 1096 m. buvo atkakę ir susimuszė su len-kais, taigi ir galėjo pamesti minėtą stovilą.

S. Daukantas savo „Bude“, iszrodidamas metskaitlius isz kuriu semia žinias, pasakoja, kad gadinėje kuningaikszeio Gedimino, įkuriamai Vilniuje žinicziai, 1265 m., Rusnės žini' zios žiniai atsiuntė 122 apvalias plitas su ženklais arba paraszais nelaimingus ir laimingus metus rodancziais. Aukuras Vilniskės žiniczios turėjęs dviliką laiptu, o kožnas laiptas buvo pavestas kiek vienam dangaus ženklui zodijako. Tai aiszkiai primena, kad žiniai ar vaidilucziai prie žinicziu dabojo bėgimą žvaigždziu, mėnesio ir saulės; tatai turėjo vesti metu, mėnesiu ir dienu skaitlius, ir peženklinti szventes, o-gi ir garsingesnius nusidavimus Lietuvoje užbrežti. Galiausiai turime priminti savainį senovės lietuviszką kalendorių savotiszkais lietuviszkais rasztais raszitą arba geriaus tariant nukaltą. Isz to kalendoriaus

*) Onding Drusk. Wod. 3 rok. zeszyt 7. st. 23. Czia randasi platokas apraszimas ir paveikslas stovilos visai savotiszcai buvę padaritas ir mandagiai, įpacziai jos apdaras.

patiriame, kad musu bocziai likiavo laiką ne septindienėmis nedėlėmis, bet kvadromis arba keturdalėmis mėnesiu. 1) jaunaitis, 2) preszpilė, 3) pilnaitis ir 4) delczia. Tos kvadros buvusios neligios, nū 6 iki 9 dienu ilgos. Metus dalinę į 13 mėnesiu, bet triliktasis mėnū tik trumpitėlis tebuves su įpatingu ženklū, tatai turi buti priaugmecziu mėnū. Metai prasidėdavę mėnesiu balandziū, kursai buvo paszvēstas dievei malonės — Mildai. Kiekvienas mėnū turėjęs įpatingą ženklą, reiszkiantį įpatistę mėnesio, laiką metu ar privalumus dievaiczio, kuriam buvęs paszvēstas mėnū. Ženklū pirmojo mėnesio, balandzio buvo paveikslas pažamiu lekenczio balandzio, nės balandis buvo paveikslu malonės. Antras mėnū gegužės turėjo ženklą gegužės lekenczios augsztin, beje tūkart gegužė kukūja. Treczias mėnū sėjjos (birželis) turėjo ženklą paverstos sētūvės, kas rodė, kad jau viskas pasėta. Ketvirtasis mėnū szienpjovinis (liepos) buvęs paženklintas liepos lapu, kas rodidavo, kad laukai ir girios lapais visiszcai pasipūszė. Penktasis m. rugpjuties (pjumenies) turėjo ženklą pjautuvo, kas rodidavo, kad javai jau priėjo ir laikas jų pjauti ir tt., nors nevisai lengviai galima suprasti kitus ženklus, k. a. ženklą devinto mėnesio siekio (szalnos), rodantį tiltą ar roges (tarp dvieju ilgesniu įspėsti tris stripai); dvilektojo mėnesio kovo buvo ženklū kardas, nės tasai mėnū buvo paszvēstas dievaicziui karibos Kavui. Tasai metskaitlis pataisitas ant gelžinio stripo 2 pėdi ir 3 pirsztus ilgo, 1½ pirszto storo szeszkerczio, aplenkta varinę ploksztę ir į tą ploksztę aukso rasztai įkalinėti arba įlaisti. Tasai kalendorius rasta 1834 m. krante upės Stravos Traku pavietije jūdžamije ¼ ūlakczio giliai.*) Žvaigždziū ir tulu planėtu ir dabar lietuviszkus vardus žinome,**) o tai jau rodo, jūg senūliai musu buvo žvaigždžiniai. Prie to lietuviai senovės laikūse, k. a. Demėtrio Douiszchio, vartodavę gudiszkus rasztus, kaip sako Norbutas (I, lak. 14.), kursai parodo virinę ploksztę su lietuviszku paraszu gudiszkais rasztais tokiu: „Kavas kava nadek mume.“ Szita ploksztė atrasta Lokai-cziū kaime ant kairio Nemūno kraszto, o ji butent buvusi ant rago arba ant trimito karibos, nės ant jos randasi kiti karibos ženklai: kardas, galva givūlio perdurto ragūtinę ir kiti.

Tikrai, musu bocziai ir 'pranokijai mokėjo savainiais rasztais***) paženklinti savo sūmonę, kaip jau augszcziaus stiga-

*) Izviest. J. Arch. Obszcz., 5 t. l. 335. **) Czerty iz žizni i istorii Litovskago Naroda. ***) Apie tą patį klausimą raszė Bandenu Pastaritūs „Latveetije“, latviu laikrasztije, 1883 m.

vejome; taipogi iš augszcziaus pasakito kiek tiek aiszku, kad musu bocziai žiloje senovėje mokėjo kalbas ir rasztus savo kaimėnu, ipacziai tu ir tūse laikūse, su kuriais grumėsi arba turėjo darbą. Taip senovės laikūse Rimo ciesorijos randame lotiniszkus paraszus, vėliaus atrandame paraszus vendiszkomis runomis, o dar vėliaus gudiszkus rasztus lietuviszkoje kalboje. Įpacziai vaidilucziai ir žiniai turėjo žinoti rasztus ir kalbas kaimėnu ir kitus mokslus, priderinczius žiniams; juk nū žodžio žinauti, žinoti, bene buvo ir vardas jiems dūtas.*)

Daug tokiu atmincziu, kaip jau priminėme, su paraszais pražuvo, kaip ir kiti ženklai ir daigtai pagonistės, kuriu krikszczionis neapkęsdavo dėl to, kad pagoniszki ir su įnirtimu jūs išznaikindavo gali meilidami įgiti atleidimą kaltumu ir iszroditi savę stipriais krikszczionimis tai daridavo. O dar ir paczius

N 18: „Vai musu senzci pazina burtus;“ czia trumpai įtalpa to akivo raszto padūdu. Tuli istorikai, gird', saprotauja, kad kaip kitūse kampūse, taip ir Lietuvoje kuningai dar „szirmoje gadinėje“ mokejo raszta; juk *Romovėje* gulėje paslėpti rasztai apie praaite musu tautos, o taipogi ir įsakimai Vaidayuczio. Zmonės tūmet raszto nepažino, kadagi kuningai raszte matė savo galingumą; raszta tai buvo ju valdzios įrankiu (valdības locekliis). Aug. Kotzebue (I, 263. 270) sako, jūg „viskupas Kristijonas savo raszte „Apie tūs velnio bernus“ lietuvius szneka, kad viena dalis tautos gana pažinusi raszta ir tūmi savo mokslu visus kitus pervirszijusi.“ *Alberto kronikoje* l. 527 paraszita, kad Modėnos viskupas Viliumas atėjės į Lietuvą, taip gražiai „iszmokęs lietuviszakai, jūg perkėles į liet. kalbą Donato garsia gramatiką,“ o tai atsitikę aplink 1223 m. Toliaus Sim. Grunavas savo metrasztije sakó, kad lietuviu tauta turėjusi savo vėluką (papartį, karuną), isz balto audinio, 5 ūlektis ilgumu ir 3 platumu; tame tai vėluke buvę įsiuti galingi dievai: Perkunas, Potrimpa ir Pikūlis — visi pablaku, o pakraszczitūse audinio buvę rasztženkliai, kuriu krikszczionis nemokėję paskaititi, kaip kad sako Henebergeris, kitas viduramžio rasztininkas (*Preussische Chronik*, p. 21.). Senovėje tautos, gird', turėjo dvejoją raszta — tai raszidavo ženklus *dariniais* (dažu), tai vėl *skriodavę* paveikslus matomu daigtu, ir isz tu paveikslu skaitidavę mastį skriodiko. Juk metraszčiai sako, kad jie savo dievams ir plaukus ir skrūstus pataisidavę kokius norėdavę, kad ju dievai iszveizdėję tai rustus, tai seniai, tai jaunikaicziai. Taigi ar neaiszku, kad lietuviu gentė turėjo savopą raszta. *J. Szl.*

*) Toeppen: *Geschichte des Heidenthums in Preussen*, p. 304. Czia pasakojama, kad krivu-krivaitis apskelbdavęs įstatimus ir valę dievaicziu netik pagonims parusnėnams ir lietuviams, bet ir mozurams, kaszubams ir kaimėnams.

lietuvius — pagonis neapkęsdavo ir nevisai laikidavo žmonėmis, todėl ir stengdavosi jūs pavergti. Ir buvo už ką neapkęsti tu pagoniszku daigtu kaip ir pacziu lietuviu su žamaicziais: križaiviai per du szimtu metu pasitelkdami drąsiausius ir bukliausius karaivius isz visos Auropos stengėsi vardon apkriksztijimo nukropti lietuvius; o tik negalėjo paveikti! Tai vis aiszkiai rodo, jūg lietuviai jau gilioje senovėje nedaug mažiaus buvo apszviesti kaip ju kaimėnai, nės mokėjo kariauti ir ukę vesti, nors nekrikszczioniszka dievą iszpažindavo, ir jūg lietuviu kultura žiloje senovėje augstoka buvusi.*) Ir tikrai jiems buvo žinoma Auropos kultura ir jie mokėjo ją pasinaudoti; tiktai žvilgterėkime į įtaisimą iėrarkijos žiniu: augszcziausias žinis krivu krivaitis,**) kurį suligina su augszcziausiu žengiu viskupo arba popiežiaus, žemesni krivaicziai, vaidilucziai, lingustonai, ir kiti žiniai; į augsztesnius žengus iszskirdavo isz žemesniu buklesniūsius virus, kurie budavo nevedę; vienok-gi nebuta czia kastu. Ju mokinimas apie dievą, buk jis asąs per amžius ir viską leidęs isz nėko pastoti, buk duszia žmogaus asanti nemari ir tt., ar nerodo paveidumą į krikszczioniszka mokslą? Pati lietuviszka kalba savo gausingomis žiediklėmis ir ju taikumu su palankiausiu szelnumu dabina mandagiausius isztarimus; o tai reiszkia jos iszdailinimą įvikus per apstingą ir platų vartojimą gilioje senovėje, kaip viliamėsi tai žemiaus dainėse iszrodisę savo vietoje. Pirmasis Vilniaus Viskupas Andrėjus Vasilionis atsiliepė į pasiuntinį raitelponiu, 1397 m.: „Kad graikiszka ir lotiniszka kalba taptu užmirszta, sakė jis, *tai lietuviszka kalba ju pragaisztį, galėtu užstoti savo tobulumu žiedikliu iszkalbos ir gausingumu žodziu.****) Tatai ansai Vilnizskis viskupas buvo tikras lietuvis, o ir nemenkai mokėjo lietuviszka kalbą ir tikrai milėjo tėvinę ir lietuviszka kalbą; juk kitaip asant jis butu giręs kaimėnu kalbą ir ju tėvinę, kaip kad daugumas tai daro, norėdami jiems prisigerinti. Tas vienas isztarimas reiszkia Vasilionį buvus stiprų virą ir augsztai moklingą. Vilius Sabaudizskis, viskupas Modėnos, 1223 m., budamas Prusūse, iszmoko lietuviskają kalbą ir iszvertė į liet. kalbą

*) Etnogr. sborn. 3 wyp. lak. 130. **) Toeppen. Gesch. d. Heiden in Preussen. 304. (Neue Preuss. Prov. Blätter, 1846.)
***) Pismo zbiorowe Wilen. 1859 m. lak. 166. (Czia paroditas dijarius pasiuntinistės nū križaiviu pas D. K. Vitautį 1397 m. Konrado grovo Kyburg.)

gramatikā Donato, kaip raszo Albertas savo metaskaitlinije raszte.*) Jei ansai szviesus viras, budamas taip augsztame rēde, pamēgo ir iszmoko lietuviszkā kalbā, o ir iszvertē lotiniszkā gramatikā į lietuviszkajā kalbā, tai tikrai neisz malonēs Prusumpi, bet tiktai dėl iszrodimo privalumu lietuviszkos kalbos, kuriā biliojo musu bocziai. Jei paszaliecziai žino privatumus lietuviszkos kalbos ir moka ją branginti (Kleinas, Szleikeris ir k.), tai mēs lietuviai turime susigēsti ir jiems buti dėkingi, nēs patūlaik neturime lietuviszkoje kalboje lietuviszkos kalbrēdos, o jinai taip laukiama!

Apie įtaisimą lietuviszku mokslaviecziū.

Raszo J. S. Kūksztis.

Meilingi lietuviai! Uždūtę auginimo vaiku ira — ant to sutiks kiekvienas žmogus — jūs pataisiti ant czuinaus gyvenimo, suteikianczio jiems patiems laimę ir vidurinį ramumą, o draugijai ir tautai, kuri jūs augino, naudą ir pelną.

Žmogus-gi auga trejaip: dida jo kunas, stembsta protas ir stamantrėja doriszkas jausmas. Ties tūmi ir auginimas turi prigriebti: 1) *kuniszkā dailę*, t. e. jo sumatumą, sveikatą ir stipribę; 2) *isztaisimą ir iszlankstimą proto*, taip kad vaikas lig subręstas iszmoktu viską savotiszškai ir laisvingai sąprotauti ir stigavoti; ir 3) *patobulinimą szirdies ir sutvirtinimą noro*, taip kad geismas darbo ir pats darbas turētu visadą padorinį pamatą.

Taigi auginime visadą turi buti prietikis tu triju įvairiu mąscziū, nēs tadą tiktai tėra pasiekama sątiklė žmogaus prigimime, be ko nėra laimės. Kitai — jeigu žmogus užaugins dailiaikuną, o paslapnins iszlankstimą proto ir padoros, tai jis paliks spēkingu vėjavaikiu, nežinančziū kur kaip ainąs ir ką dėl ko dirbas; jeigu-gi jis butu labai ant proto iszaugintas, sumernint kunui ir dorai, tai jo žinia neprivers jį pradėti veikalą, o pradėjus nebus žmoniszko pamato, paspirto ant meilės artimo; taipogi užauginus dorą

*) Jaroszevicz: Obr. Lit. I, l. 169.

žmoguje, o nutrėmus protą ir kuną, žmogus norės
iszlieti savo prakaitą, pakleisti savo turta ant gero
artimui, bet nemokės tūs darbus pritaikinti prie tik-
ruju reikalu, taip kad jis nenutildins nei savęs neigi
draugija pažins pelną nū tokio žmogaus. Už tai
kiekvienas auginimas turi žmogaus asibę taikiai ir
sątikliai isztaisiti ir iszgdinti, tadą tiktai žmogus
mokės giventi, ras sau laimę ir pakanką, kaipogi bus
naudingu draugijai ir tautai.

Kudikėli auginti tarp lietuviu ira pratę tėvai.
arba ju vieta atstovi parinkti augintojai. Kadagi
tėvai ir augintojai tankliausiai patis tamsus ir akli,
ar mažai tėra apszviesti, ir nesupranta licziaus augi-
nimo, nei žino bukklus isztaisitus mokslu tam dalikui,
tai ir ju vaiku kuniszkas, dvasiszkas ir doriszkas
iszaugimas ar tai visai menkas ar ir tas pats kenkus
kaip vaikams, taip tėvams ir draugijai savo džiusriu
likiumi, trusznią iszeigą. O kaip kudikiu auginimas
ira svarus ir czaklus! Atminkime, jūg kudikis taip
daug pasigauna žiniu, kaip retai koks augęs žmogus
tam priligsta: kudikis mokinasi garsus kalbos, dai-
nos ir muzikos; jis perpranta povizių ir įtalpą daigtu,
kurį mokslą jam suteikia akis ir kuno palitėtinės pa-
jautos; ir taip tai jis sužino darini, pavidalą, įtalpą,
skaitlių (viena-ar daugiaskaitlių), medegą, iszkurios daig-
tai padirbti, likimą daigtu, ju paeigi ir vardą. Ant galo
per meilę ir iszsitikėjimą tėvams, kudikis moksta mi-
lėti artimą, prasti prie tikėjimo... O ispaudžiai
kudikistės — ar jie bus tikri ir geri, ar klaidus ir
pikti — jū jie ira stipresni, jū jie ilgiaus prote ir
szirdije užsilaiko. Už tai kaip vargu ira vaikus
auginti ant gero, kadą jie savo kudikistėje jau ira
nuvariti ant pikto. Per tai ira vargu žinoti, katras
daigtas butu nugailėtinesnis: ar tėvai, kurie augina
vaikus beprotiszkai, spitriai ir szukėtai, ar vaikai,
kuriu givena per tą tėvu darbą ira amžinai apdūta
nūdais, kadagi paaugėjusius draugija gainioja ir per-
sekioja už *piktus* padarimus! Bene praverētu tėvus
pagainioti, kad jie mokintūsi auginti vaikus, kad jie

nesigailētu skatiko ant ģtaisimo mokslavieciņu, kurios uzaugintu tēvams gerus vaikus, tēvinei — gerus ukēsus, o artimui — pasigailingus geradarius!

Taip tai neziuringose rankose ugterējusī vaika, tēvai atidūda ant tolesnio auginimo ģ mokslavietes — tai žmonines, tai gimnazijas.

Žmoniu mokslavietēse pasklidusiose jaugi mažne visūse valsčiūse maskolinēs Lietuvos, vaikai taip ira mokinami, kad jie nēko nemoka ir apkursta ant mokslo. O juk kas nežino vaikelius esant jautriais ant apielinkēs, ju smagenēse atsispindi visi atsitikiai gamtoje ir draugijoje, jeigu tik augintojas moka jūs lidēti ugije. Szendien-ģi augintojai žmoniu mokslavietēse vaikus nemokina viskā pastebēti, atjausti, nujusti, atidžiai isznarditi, lankstīti savo protines spēkas ir minksztinti savo žvērīszkumā — bet bukina vaiku protā gramatikomis (kalbamoksliais), atmintīniais iszmoksliais, szlebždavotīniais skaitīmais, labiausiai ankstībais ir bjauriai nežmonīszkais mokīmais svetīmu kalbu. Neatamena jie, matai, ar visīszkai to nežino, kad prīgimtājā kalbā reiki mokītiesi kartu su daigtais pastebīmais, o jau tadā, kadā savo prīgimtoje kalboje vaikai turi iszteklī taip ģgitu žodžiū ir žīniū, jūs galīma pratīti tūs paczius daigtus vadīti svetīmtaucziū kalboje. Tokie tai mokslai, sakau, užmusza vaiku taip dairū ir szvaistū protā, atszīpina ju norīnt kiek žmogīszkus jausmus, ant galo ģdiegia jūse szvankū nenorā mokītiesi ir prie to dar sugadīna kunīszkā sveīkatā per bepertrukīnī sēdēsīanā. O juk vaikai taip narus, eīglus ir pajodus! Ju prīgīmtis to reīkalauja, ir nelāīmīngi tie vargszai, kurie szīauszdamīesi priesz prīgīmtī užczīaupia tā vaiku eīglumā! Ant galo, kas nežino paczius mokīntojus — maskolius esant girtūklīais, rīksztaplakīais, despotais vaiku Szirdis žmogui kune kuisnoja mislijant kaip tai vis atsīliepia vaiku jaunoje dvasēje! . . .

Augszczīaus žīurīnt, reiki primīnti apie gimnazijas. Pamatas musu szīādīkszczīuju gimnazīju netīktras, prāgaisztingas ir kenkus vaīkams ir paczīai draugījai —

nės neįsizingas ir priešingas žmogiszkui prigimimui. Pats mat dugnas ar asla gimnaziniu mokslu ira lotiniszka ir graikiszka kalba ir raszliava rimėnu ir graiku. Tas kalbas mokinant priimta pradėti nū gramatiku, pilnu taisikliu ir visatinu saprotavimu. Jeigu jau vaikai taisikliu savo kalbos negali suprasti, tai ką besznėkėti apie gramatikas anu mirusiųju kalbu! O juk ko vaikai nesupranta, tai jiems nei galvoje nei szirdyje; o jei mės spiriame jūs atminti daigtus bodžius ir ilgnus, tamsius ju protui, tai kankiname ju kuną ir dvasę, užmuzsime meilę mokslu, o įkvepiame jiems neapkantą skelbėju mokslo Už tai gimnaziju mokslas: 1) adverniszkas ir atbulainis, nės pastebėtinus daigtus aplankoja, o nesuprantamus kimszte kemsza vaikams į galvą; 2) per bodumą panaikina vaiku prietraukį ir paslanką; 3) stato szerį priesz priegimtinį ugį proto, kurs nū prastu daigtu, iszgaliu tepereina į suprotį sukrautu ir visatinu; per tai iszkraipo, iszgaiszina vaiku protines pajėgas ir užtvenkia ju ugį; 4) lerletina nereikalingus daigtus sziaždikszciojoje ukėje, nės gramatika ir mokslas senovės kalbu nepritaiso vaiku nei ant givenimo, kadaži ten nesimena reikalai sziu dienu, o už tai vaikai pasitraukę nū gimnaziju mėcziojasi szen ir ten nesuprasdami savo padėjimo draugijoje, nei dūda įkaisztį protiniui iszlankstimui ir doros pasistiebimui; 5) gimnazija nedūda visatinos apszvaistos, kadaži jos augintiniai negali pasiekti sataikos žmogiszkose spēkose; 6) o prie to viso dėl taip mažai naudingu mokslu kaip pacziam žmogui taip ir draugijai, gaiszinama asztūnetą lig deszimties metu. Žinoma, jeigu žmogus giventu ilgus amžius, tai butu leistinas daigtas vaikams be reikalo sugaiszti keliatą metu, bet sziaždien ar mės pasijuntame jau esą pražilę ir beainą į kapą!

Tiktai mokslai tikriejie, gamtiniai ir draugijiniai visiems reikalavimams isztenka. Žmogus matai pirmiausiai givena dėl savės, paskui dėl savo giminės, ant galo dėl tautos. Už tai pirmiausiai reiki užauginti žmogų kaipo žmogų, tolesniai jį iszmokinti buti geru tėvu, ant galo — geru ukėsu (tėviszkainiu).

Auginant žmogų reiki atminti sątiklę jo spėku (pa-jėgu). Taigi kad žmogų kuniszkai gerai auginti, augintojai ir augintiniai turi žinoti kvizijologiją ir iszlaikimą sveikatos (higijėną). Protą žmogaus ge-riausiai isztlanksto, ir givenime naudą atnesza — mokslai matėmatikiszki, geometrija, mekanika, astro-nomija, kvizika, kemija, geologija, bijologija ir soci-jologija. Padorinę pusę žmogaus geriausiai isztaiso priemonės, kaip antai — muzika, paisza, skoptė, namstata, poėzija (dainistė). Norint pasitaisiti ant geros tėvistės, reiki suprasti isz pat dugno psiko-logiją. Ant galo ukėsu (tėviszkainiui) butinai rei-kalingi — istorija, polit. akonomija ir mokslas finan-sinis, istorija priegimtinė (minėralogija, botanika, zoologija). Tie tai dalikai paminėti pasidaro aiszkus vaiku protui tiktai žinoviszkai jūs iszguldam, labjau-siai-gi aprodant jiems įtaisy rinkliavas, radinius ir kitus daigtus ir leisti, kad patis vaikai tai vis isz-mėgintu. Vaikai ką matis, ką patis dirbs, tą ir žinos, ir turės paslanką dar daugiaus žinoti, o taip iszsi-painiojant protui, gėrės ju ir szirdis per paczius dar-bus, taipogi susitaisy ir kuniszka dailė. Taigi tiktai tam tikri, gamtos ir naudingieji mokslai tegali lai-mingai užauginti žmogų.

Sziądikszcziai draugijiniai prietarai ir įsiniėkia-vimas senoviszkas į virszutiszkumą ir prakilnumą stonu ir licziu, neprileidžia mergiszkujų jau ir prie taip mažai naudingų gimnaziniu mokslu; visatinai sakoma, kad mergiszkai nereiki tiek žinoti, kiek vi-riszkiui. Patirimas ir jo ipėdinis — mokslas iszparodė prieszingai. Kad mergiszka palieka motiną, ji reika-lauja gausios apszvaistos užauginimui vaiku; o tam tikrą apszvaitą neiszsigali dūti juk nei sziądikszcziai gimnaziniai mokinimo buklai ir dalikai. O neisztekė-jusias mergaites spiria kova už buvį turėti dailą ran-koje, szviesą galvoje, o dorą szirdije, kitaip jos klotis bus judi, netvarki. O juk ir pati gamta parodo, kad žmogus turės ligią asibę (spėkas) turi buti ir ligiai auginamu, o auginimas tai tiktai sustambinimas kudi-kije įgimtu spėku. Kad-gi tas spėkas sustambinti,

atvesti ant savopo darbsztumo, reiki ligiai ir tokiu pat keliu gudinti mergiszki kaip ir viriszki, kitaip mergiszkis visada bus kalpu, vergu viriszchio. Ant galo pati klotis draugijos prideri nū iszdailinimo joje visu spēku; kitaip draugija sužus pargalėta kaimėnu, seniai supratusiu tą teisibę. Jau czia neszneku, kad teisingumas draugijos dėl savo draugininku ir meilė artimo, kentanczio priespuđi lities, spiria kiekviena žmogų prisiglausti prie mokslo, kurs užsistoja už priveržtą padėjimą mergiszkiu.

Mės lietuviai ipacziai asame atsilikę nū visu kitu tautu, kad patūlaik neįtaisėme savopu mokslaviecziu, kuriose gūdotini lietuviu virai ir mergiszkos mokintu lietuvaiczius ties taisiklėmis tikrojo mokslo, pasispirianczio ant palaipos patirimo. Musu tautai patūlaik buvo lemta gauti mokslą mažne vien nū svetimtaucziu. Ir kad tai norai svetimtaucziu, mums tarsitais szviecziancziu butu mums meilus ir derlus buvę. Lenkai per anaip ilgus metus vieszpataudami Lietuvoje sprendė ją aplenkinę savopą apszvaistą . . . suteikdami bajoristes ir jos ženklus ir savo kalbą vieniems, kitiems-gi antkraudami vergistės jungą. Ir maskoliai negeresni už lenkus, nės maskoliu pirmūju noru ir uždavą ira mus apmaskolinti; savo norą jie pasitiki atitesėšę atkeldindami amatninkus į musu krasztą, žlibus ir minksztkepius apmaskolintojus, atidangindami naujokus — vagiszus ir žmogžudžius burliokus, įvesdami maskoliszką kalbą valsčiuje, sude ir tt., ant galo įdiegdami apmaskolinanczias žmones mokslavietes. Jeigu nepasisekė lietuviams įbrukti maskoliszką rasztą į lietuviszką kalbą per atsargumą lietuviu, tai jau isz tiesu daugioje vietoje maskoliai prigavo musu žmones su mokslavietėmis, taip kad sziađien daugis žmoniū skaito maskoliszką kalbą per pageistina. Kaip tai gailu, kad vargszai lietuviai nesupranta, jūg pamesdami savo kalbą, o neiszmokdami kaip priderint svetimają, turi sunikti ant proto ir szirdies, o jeigu jau sumernės tūdu daigtu, tai vargiai begivens ir kunas ir ukė ir tauta Pagaiszinus saticklę žmogaus spēku, pragaisz ir jis pats, ir tauta, prie kurios

jis prideri Taigi meilė tėvinės, gailistis broliu sątaucziu, noras jus apszviesti, atkelti ju panikusį medegiszką ir doriszką buvį spiria visus lietuvius tą daliką ruscziai ir padugniai apmisliti . . .

(Toliaus bus.)

Apie senovės Lietuvos pilis.

(Pradžia 1. num. 1883 m.)

30) *Klaipėda*. Senovėje buvo czia lietuviszka pilis. Pamuszdami musu kampa, vokiecziai Kurszo Kardininku draugistės (Ordo Gladiferorum) įtaisė ant senos pilies vietos vokiszkąją pilį, kurią 1328 m. pavedę križoku draugistei.

31) *Krevo-pilė* seniausia tarp Lietuvos piliu (szia-dien Vilniaus rėd.) 1383 m. czionai užsmaugtas tapė kuningaiktis Keistutis.

32) *Kuno pilis*, Aukamergės pavietije, rasi toj' vietoj' gulėjusi, kur szia-dien kaimas Kuniai.

33) *Lakinos* arba *Lakiniszkiu* (Lenkenisken) pilis ant Szeszupės kranto, netoli nū Kalvarijos, Suvalku gub., senovės Užgiriniame Trake. Szitą pilį su daugibę križoku aplankė Kuno v. Hattenstein ir Rotger v. Elner, 1381 m., ir baisiai aprubę jos apipleszė ir iszdegino. Szia-dien ant upės kranto vingije, stukso labai gražus ir ramus pilkalis, žalūjancziais medžiais bei krumais apsipuszęs. Ant paties pilekalnio guli aržūlo pavėsije didelis akmū į žamę giliai jau įgrimz-dęs, ant kurio gali ir szia-dien pažinti ugnavietę; szale akmens daugumą randi aržūliniu angliu. Czia buvo prabocziu musu žiniczia: ant akmens amžina ugnis rusėjo, aržūlu malkomis kurinama, ant garbės Perkuno. Lietuviu narsibei drauge su Perkuno garbę sunikus, szitą ramią vietą Lietuvos laksztingalos pamėgo: nekūmet neužmirsziu tos valandos, kurioje ant szito pilekalnio rimodamas ir su nuliudusia szirdžia senovės kruvinus Lietuvoje atsitikimus apdumodamas, klausiau tulamjam pažįstamu ju giesmelės žodziu: „Juruk, Juruk! varik, varik, paplakk, paplakk, trrrr!

34) *Lemotin* (?) pilis, nežinō, kuriame kraszte Žamaitijos gulėjusi.

35) *Lidos pilis* ir kaimas rasi anksciaus 1180 m. atsiradęs. 1323 m. Lidoje pilis įtaisė kuningaiksztis Gediminas. 1392 m. križokams prisiartinant, szitą pilį apleidė Lietuviu sargiba drauge su kuningaikszciu Kuributu, o visas pilies turtas vokiecziams teko.

36) *Luszies* (Lusen Losen), pilis Žamaitijoje, netoli nū Galdingos, per križokus įgriebta 1262 m.

37) *Lasziszkiu* (Loszesk) pilis, netoli Kauno buvus, bet nežinoma jos vieta.

38) *Medininku* (Medewageln, Medwaiken), pilis toj' paczioj' vietoj' buvo, kur sziaudien mēstas Varnei arba Medininkai Žamaicziūse. 1329 m. križokai su pagalbą vokiecziu Kardininku draugistēs isz Kurszo, bei Jono, Czeku karaliaus, įgriebė szitą pilį, o 1377 visiszkai iszgriovė. Medininkūse nū gilios senovēs buvusi lietuviu žiniczia, ir ant garbēs Perkuno kurinama amžina ugnis, kuri gadinėje karaliaus Jėgailio bei Vtauto Lietuvai krikszczionistę priėmus, užgesinta tapė 1413 m. Kita pilis, taipogi Medininku vadinama, buvusi netoli Vilniaus, kurią križokai 1393 m. norėjo įimti.

39) *Meiszagalės* (Meisagalen) pilis buvo pakelėje nū Aukmergės į Vilnių. Križokai szitą pilį užėmė 1390 m.

40) *Mederabė* (?) įimta per križokus 1291 m. gulėjus, nežinō kur, po deszinei pusei upės Nevėžio.

41) *Metėliu pilis*, ant kranto Metėliu azero, Užgiriniame Trake. Križokai szitą pilį vadino *Methenburg*.

42) *Merkės pilis* (Merken arba Merkenpille) gulėjusi sątaškoje upės *Mirkinio* (Mereczanka) su Nemūnu, kur sziaudien mēstas Merecz guli. Tankiai szitą pilį vokiecziai aplankidavę, o 1377 m. didelį joje sustvėrę grobį. 1403 m. vėl ją križokai apėmė. Buvus dar ir kita to paties vardo pilis Žamaitijoje, kurią križokai dar 1263 m. įėmę.

43) *Naujapilis* (Nawpil, Nauenpille) įtaisita buvo ant smailaus, stataus ir augszto kalno, Užgiriniame Trake; sziaudien ta vieta Rudamina vadinasi, Suvalku rėd. Netoli nū bažniczios ir kaimo stukso labai gražus kalnas; virszunė jo apskricziai augsztu volu api-

pilta. Pilis įtaisita tapė per kuningaiksztį Ringaudį apie 1240 m. Szitoj' pilije karunavojsi pirmasis Lietuvos karalius, Mindaugis. 1381 m. križokai pilį įėmė ir sudegino. Isz križoku viresniuju czia buvė: Kuno v. Hattenstein, Rotger v. Elner, margrovas Badenu, pats magistras Vinrikas, jo sėbras Steponas v. Ameu, karaivis v. Leke ir v. Yewenburg su didelią karumėnė. Pirmąsik vokiecziai czion atsigabeno bombardas arba armotas, kuriu szuviai taip įbaugino pilies sargibą ir giventojus, jūg visi, isz gero noro, pasidavė križokams; o buvė czia susirinkę į 300 viru ir moteriu su vaikais! Daugumą križokai iszmuszė ir per 6 dienas pilies aprubė pustijė. Netoli nū pilekalnio ir musu laike randi žameje didelias apskriczias akmenines kulkas, nū tu bombardu. Ant paties pilekalnio virszaus liudnoj' ramibėje, szia dien ant prisigėrusios krauju musu tėvu žamės, nuskurdės ir pavargės vienu-vienas berželis auga

44) *Alita* arba *Alitu-pilis* ant Nemūno kranto, Užgiriniame Trake ir senovės Trakiu pavietije. Pilies aprubė križokai baisiai apiplėszė szaltos žimos laike 1382 m. Deszimtis metu praėjus, križokai su pagelbą Anglu ir kitu kareiviu vėl atsibastė pas szitą pilį į 2000 lietuviu sustvėrė ir daugibė užmuszė.

45) *Ankaimiu* ar *Aukaimiu* pilis (Auken, Oukaim) Zamaitijoje netoli Betigalės, prie įtakos upelio Viszutis į Dubisą-Vardas pilies rasi paaina nū žodžio *auka*, *aukauti*, nės czionai buvo dar senovėje Lietuviu garbinga žiniczia, ir giveno Krivu-Krivaitis, viriausias kuningu perdetinis. Križokai tikėdamiesi pilije didžiausius bažnitiszkus lietuviu turtus atrasti, tankiai szitą pilį aplankidavo. Jau 1285 m. križokams czia ataitant, apie tai lietuviams praneszė vienas apkriksztitas lietuvis, vardu Gerdilis: križokai tapė smarkiai sumusztį per lietuvius. 1291 m. vokiecziai pilį sudegino. Du ar trissik buvo per lietuvius isz naujo įtaisita ir vėl križokams teko. Pirmąsik ją vokiecziams padavė *Draikas*, arba *Drakolitis*, kursai paskiaus su savo gentimis Ragainėje apsikriksztijo; 1304 m. ją križokams vėl iszdavė *Svirtilis*. Lietuviams ją at-

naujinus, jau 1328 m. tapė ji su žamę suliginta per Ragainės komendatorių. 1345 m. karaiviszkoje kelionėje ją aplankė ir apiplėszė križokai drauge su savo magistru Dusemer. Krikszczioniszką tikibę Lietuvoje įvedant (nū 1387 m.) szitoje pilije apsirinko sau gyvenimo vietą paskutinis Lietuvos Krivu-Krivaitis, vardu Gintautis, o su jūmi drauge ir pasekėjai senoviszkos tikibės. Giveno jis czia iki 1414 m., kuriame karalius Jėgailis ir Vitautas aplankė Žamaitiją dėl krikszczionistės įvedimo. Kūmet szventosios Lietuvos girios, ant įsakimo Jėgailio, iszkirstos tapė, Gintautis apleidė Aukaimiu pilį ir ilgai dar tarp žamaicziu slapstėsi, nū visu didelėje garbėje laikomas. Pasimirė szitas garbingas Lietuvos viras — tikras lietuvis — 74 metus amžiaus savo praleidęs Sziądien ant pilies vietos stukso vien didelis pilekalnis.

46) *Pajevonio pilis*, sziądien pilekalnis, riogso padaubije ant upės Jevonos kranto, į upę Szirvintą tekanczios. Netoli nū pilekalnio ira didelis kalnas, senovės puszimis apsipūszęs, ant kurio sziądien stovi Pajevonio bažniczia, o senovėje czia buvo žiniczia. Pilis turėjo buti labai seniai įtaisita, nės czia 1855 m. tape atrasti rimėnu keli piningai, butent ciesoriu Tiberiaus ir Kaligulos. Pajevonis guli Suvalku rėd., Vilkaviszchio pav.

47) *Pernariu* (Parnrey) pilis buvus netoli Eirogalės, Žamaitijoje, križokai kelissik ją apiplėszė.

48) *Pastoviu pilis* (Pastow) gulėjusi netoli Serėdžiaus, Kauno rėd., kur dabar kaimas Pastvėnai (?) Pilis iszgriauta tapė per križokus 1378 m.

49) *Pasvaitu pilis* ant upės Szvertosios kranto netoli Jurbarko, ant paties Prusu rubežiaus.

50) *Pelenospilis* (Pillen, Pillenen, Pullen, Pelen) gulėjo senovės Trempu pavietije, Užgiriniam' Trake. 1336 m. garbingas Lietuvos viras, Margis, ginėsi szitoje pilije nū vokiecziu: liudną to laiko atsitikimą augszciaus jau apraszėme. Jos pilekalnis sziądien riogso *Pilekalniu* kaimo laukūse, ant augszto daubos kranto, per kurią teka isz Peleniu kalnu upelis Aista, į upę Rausvę įpuldamas. Netoli nū pilekalnio guli sziądien

Peleniu kaimas, nū kurio senovės pilis vardą apturėjusi. Išz treczios pusės to pilekalnio randasi sziądien dvaras Rasei, labai gražioj' vietoj', kur senovėje turėjo buti proseniu musu žiniczia. Visi tie kaimai guli į pusę milios toľumu nū kaimo Bartninku, Vilkavisztkio pavietije, Suvalku rėd.*)

51) *Leipuniu pilis* buvus toj' vietoj' Užgiriniam' Trake, kur sziądien mēstelis Leipunai. Czia buvęs Lietuvos kuningaikszcziu rumas ir pilis, kurią križokai savo kelionėse tankiai aplankę, rasi, pasimėgdami paszaru ir vandeniu szito kampo.

52) *Liszkavo pilis*, kur sziądien mēstelis Liszkavas, ant Nemūno kranto, Suvalku rėd. Ant augszto supilto kalno dar ir sziądien riogso pamatai sugriauto boksztu, išz baisiai didėliu akmenu numurito. Križokai tankiai pro szitą pilį praaidavę, o 1381 m. buvo ją įgriebę. Musu laike boksztu palaikai vadinami „milžinu boksztu.“

53) *Plotėliu pilis* buvo įtaisita ant salos ažero, Žamaitijoje, į 5 milias atstu nū Telsziu. Labai sena pilis.

54) *Paparcziu* (Paparten) pilis buvus netoli Kiernavo ant up. Nėrio kranto. 1391 ir 1394 m. križokai ją aplankę. Paskutinį sikį križokai czia sugavo vieną Lietuvos bajorą, Sudimantą, kursai vokieczius buvo sviliojęs. Ant įsakimo magistro, szis nabagėlis už koju pakartas tapė! . . Pilis buvusi medinė ant augszto kalno.

55) *Parlainiu pilis* (Villa Parlayn) gulėjus ant Nemūno kranto, sziaurės linkon nū Garteno, kur sziądien mēstelis Przelom. 1378 m. vokiecziai aplankę aprubę pilies ir daugumą užmuszė. Kelonę szitą atliko su kitais križokais Teod. v. Elner, Balgės Komenatorius.

56) *Punios pilis* (Punnow, Pünnowe) arti Nemūno kranto, nū Alitos sziaurės linkon. Žiemą, 1382 m.,

*) Peleniu pilies, taipogi Naujosios pilies ir dar keliu piliu vietos tapė pirmąsik szitame raszte tikros paroditos; kiti raszėjai po visą Lietuvą klaidžiojo juju jeszkodami.

per didelį sniegą bei šalį, križokai izspustijo pilies aprubę; paskiaus dar kelissik ją aplankė.

57) *Putiniku pilis* (Puteniken, Puteby) ant upės Juros kranto, stipriai buvus įtaisita ir tankiai per križokus aplankoma. 1307 m. lietuvis, vardu Spudas, križokams pilį padavęs, kuri sudeginta tapė.

58) *Rojaus pilis* gulėjo toj' paczioj' vietoje, kur sządien mēstelis Raigrod, Lomžos rēd. Szita pilis dar 1281 m. priklausius Lietuvos kuningaikszeziui Traideniui.

59) *Romainės pilis* (Romowe, Romene, Romayen) bei kaimas buvę paczioj' satakaj' upės Szuszvės su Nevėžiu, Zamaitijoje. Čia buvus ir garsinga žiniczia, prie kurios givenęs Krivu-Krivaitis visos Lietuvos. Pirmasik žiniczia isznaikinta tapė per Ragainės kometatorijū, Liudviką v. Liebenzelle, 1295 m. Veliaus 1382 m. Romainės kampa, tūmi tarpu neapsaugotą, bjauriai kardu bei ugnimi izspustijęs Ragainės kometatorius, Vigandas: užmuszęs jis 200 viru, moteriu bei vaiku, ir sustvėręs daugibę žirgu bei galviju.

60) *Rudaminos pilis* ant kranto upės to paties vardo, pietu link nū Vilniaus. Tankiai per križokus aplankita.

61) *Surditos pilis* (Surdite, Sisditen, Sundite) buvusi labai drutai įtaisita, Medininku pavietije, Zamaitijoje. 1314 m. križokai negalėjo pilį įimti ir daugel karaiviu netekę turėję nū jos atsitraukti.

62) *Sudargo pilis*, ant Nemūno kranto, labai didelia ir drutai įtaisita buvusi. Vardą apturėjusi nu bajoro Sudargo; ant jos vietos sządien guli kaimas Sudargai, Naumėsczio pav., Suvalku rēd.

63) *Straviliszkiau pilis* (Streben, Strawilissen) nežinoma, kur gulėjusi 1348 m. buvo apgulta, bet įimti nepasisekę. 1368 m. per križokus izsgriauta ir izsdeginta, ir daugumas lietuviu užmuszta.

64) *Sunu pilis* ar Sziurpilis (Suneepil, Sunnepille, Sunnenpille) gulėjusi Užgiriniam' Trake, į 5 milias tolumo nū Naujosios pilies. Križokai pirmasik ją izsgriovė 1368 m., o 1381 m. ataidami nū Naujosios pilies drange su savo iki tūlaik Lietuvoje neregėtomis

bombardomis, vėl ją įgriebė ir sudegino. Netoli nūszitos pilies pilekalnio guli sziądien kaimas Surpiliai, ant kranto azero to paties vardo, Suvalku rėd, artibėje kaimo Eglavos arba Aglaukos.

65) *Trakiu* arba *Trakėnu pilis* (Traken, Trakönen — Troki) rasi seniausia už visas Lietuvos pilis. Jau XII szimtmetije vienas Islandijos kelaivis, vardu Snorr-Sturleson, aplankęs szitą pilį, kur buvęs jau kaimas ar mēstelis, *Triki* vadinamas. Jau kuningaikszcio Gedimino laike (1321 m.) buvo czia stipriai pilis įtaisita, kuri ir buvo tūmet visos kuningaiksztistės sosto vieta, perkelta isz Kierniaus pilies. Trakūse buvę dvi pili: viena — senoji buvusi medinė ant tos vietos, kur sziądien mēstelis Trakai; antra — per Keistutį isz muro pastatita ant salos Galvės, vidurije Trakiu azero. Jau 1375 m. križokai drauge su draugistės marszalku, Gotfrid v. Linden, ir daugibė svecziu isz svetimiu žamiu, aplankė pilies aprubę ir per 9 dienas viską plėszė ir degino; 700 lietuviu grįždami su savim' iszsivarė, bet pilį įimti negalėjo. 1376 m. križokai nū Vilniaus grįždami nakvojo netoli Trakiu nekurio bajoro, vardu Virduko, dvare, kurį pernakvoję sudegino. 1377 m. tas pats križoku marszalkas, Gotpridas, su 12000 vokiszkuju karaiviu baisiai iszpustijo Trakėnu kampą. 1382 m. križokai apgulo pilį ir po keliu dienu įmė; atainancziam' mete vėl keliussik ją aplankė ir pilies murus bombardomis iszgriovė. 1391 m. Trakėnūse vėl buvo sudeginta per patį Lietuvos kuningaiksztį Szirgailį. 1394 m. kelionėje križokai Trakėnūse pakeliui nakvojo. — Krikszcionu tikibę Lietuvoje įvedant, Kuningaiksztis Vitautas senojoje pilije įtaisė kliosztorių Benediktinu. Prancuzu kelaivis, Guibert de Lanney, kurs Trakėnus 1420 m. aplankęs, raszo: „Givena Trakiu mēste ir aprubės keliūse kaimūse daugumas totoriu, kurie kaipo tikri Saracėnai, nepažįsta nėko isz tikibės Jezaus Kristaus, o turi įvairią kalbą, totoriszką vadinamą. Tame-gi mēste givena taipogi vokiecziai, lietuviai, gudai bei daugibė židu, o kiekviena tauta turi sau ipatingą kalbą“. Totorius czia patalpino ant givatos

kuningaiksztis Vitautas, kursai už upės Dono 1397 m. jūs sugaudė ir drauge su savimi parsigabeno. Nū senovės pilies riogso sziądien ant salos Galvės vien liudni griuvesiai.

66) *Tvėrimanto pilis* buvus Žamaitijoje; paminėta senovės rasztūse 1252 m., kūmet kuningaiksztis Tautavilis kares vedė su Mindaugiu, kursai tapė veliaus Lietuvos karaliumi.

67) *Utėno arba Utino pilis* įtaisita gilioje senovėje, nės dar XII szimtmėtije, per Lietuvos kuningaiksztį Utiną. Vieta jos buvusi netoli nū szios dienos mėsto *Utėnai*; nū jos liko pilekalis. 1281 m. czia givenęs kuningaiksztis Daumantas, brolis Norimanto.

68) *Vaiguvos pilis* (Waiken, Waikan, Wygow), nežinė, kur gulėjusi; Vaiguvės pavietis senovėje vadinosi tas kampas szios dieros Šuvalku rėd., kursai randasi tarp Kauno, upės Jesios, iki Prienu ties Nemūnu. Pilis Vaiguviszkiu galėjo buti toj' vietoj', kur sziądien Klebiszkiu pilekalis, nepertoli nū Prienu. 1322 m. križokai baisiai iszpustijo szitą pavietį. 1380 m. vėl vokiecziu draugistės marszalkas, Kuno v. Hattenstein, su miniomis križoku aplankę szitą kampą, aidami ant Naujosios pilies. Giventojai szito nelaimingo kampo tapė kūne iki vienam isznaikinti.

69) *Vendigaliu pilis* (Wendejagel) buvusi sziaurės linkon nū Kauno, 1384 m. nū križoku aplankita.

70) *Vebriu pilis* (Wepern) buvusi ant upės Szventosios kranto, per križokus iszgriauta.

71) *Veiksizszkiu pilis* (Wissewalde) buvusi ant up. Nėrio kranto, prie brastos per tą upę, netoli nū mėstelio Jonavos. Tankiai paminėta križoku rasztūse; 1390 m. lietuviai czia susikovė su križokais.

72) *Veliūnos pilis* (Welym, Welin, Welun) įsteigta kuningaikszcziu Vitinio laike. Labai buvusi drutai įtaisita, ir križokai ilgai ją įgriebti negalėję. Negalėdami szitą pilį iszgriauti, vokiecziai netoli nū jos ant Nemūno kranto savo dvi pili iszmurijo: viena vadinosi *Fridburg*, antra *Bajern* arba *Baierburg*,*) , vardan

*) Paligink lak. 201. Auszroje 1883 m.

kuningaikszcio Bavarijos Enriko. Szitose pilise tu-
pėdami jie visūmet naikino ir pustijo pakraszczius
Nemūno ir tikojo lietuviszką pilį įgriebti. Križoku
szitos pilis pastatitos 1337 m. Jau 1338 m. Bajerburgą
apgulo Lietuvos kuningaiksztis Gediminas; per
22 dieni maszinomis ir taranais pilies sienas trankė,
bet iszgriauti negalėjo. Križoku ir pilies perdėtinis,
vardu Tylman v. Sunpach, taip tiesiai deganczią
szaudiklę nū pilies muru paleidęs, jūg ji Gedimino
krutinę pervėrė, ir jis neužilgo pasimiręs. Asztrioj'
ir sunkioj' žiemoj' 1339 m. magistras Teod. v. Alten-
burg vėl apgulo Veliūnos pilį, bet sumiszimui tarp
pacziu križoku pakilus, turėjo nū jos atsitraukti.
1346 m. križoku magistras v. Dusemer su stiprią ka-
rumenę atsibastė pas szitą pilį ir per 4 dienas apru-
bėje plėszė ir degino. Lietuviai pilies sargibas, re-
gėdami pilį apginti neįmanisę, pasidavė vokiecziams
su visu labu; pilis sudeginta tapė, o 1500 viru, mo-
teriu, vaiku liepta apkriksztiti ir į Prusiją nugabenti.
1357 m. križoku karumenė drauge su marszalku Sieg-
fried v. Danefeld ir daugibę svetimu karaiviu apgulė
vėl pilį, bet proseniai musu taip smarkiai atsikirto,
jūg iki 150 križoku galą czia gavo, o vokiecziu karu-
menės maistas, vežimai ir visokios padarinės lietu-
viams teko. 1360 m. pilies sienas dideliai sudarkė
križoku marszalkas Henning v. Szindekopf. 1364 m.
križokai vėl apgulo pilį ir įėmę visą sudegino ir volus
iszardė; pilies viresnisis Gasztautas drauge su 100 szar-
vūtu sargibos viru užmusztas tapė. Keistutis pilį
vėl atstatė. Cziajau buvo ir lietuviu žiniczia. 1404 m.
križokai antrąsik iszgriovė pilį, o senovės žiniczią
pertaisę pavertė į katalikiszką bažniczią. Pilei ran-
kosna lietuviu atgal patekus, czia 1414 m. giveno
kuningaiksztis Vitautas. — Pilis buvus pradzioje me-
dinė, o paskiaus murinė ir buvusi įtaisita ant dvieju
kalnu, tarp kuriu buvusi gili dauba; per daubą pilį
su pilimi vienijęs tiltas. Senovės pilis riogsojo ant
Nemūno kranto, toj' paczioj' vietoj', kur sziaudien guli
mėstelis Veliūna, į 7 milias nū Kauno ir į puspenktos
milios nū Prusijos rubežiaus. Sziaudien ant pilies

vietos pastatita ant vieno kalno bažnicia, ant kito — žaliūja vaisinio daržo medeliai, ir nei ženkle neliko, jūg czia senovėje pilis buvusi. Netoli nū szitu kalnu stukso didokas piltas kalnas, kuriame asąs palaidotas kuningaiksztis Gediminas, užmusztas per vokieczius pas Bajerburgą. Ant senovės križoku Bajerburgo vietos guli sziađien *Raudonės* dvaras nū to pramintos, jūg vokieczius pilis, kuri iki sziai dienai iszsiliko, buvo numurita isz raudonu plitu. Antroji križoku pilis *Fridburg* ir sziađien kūne taip-gi iszveizdi, kaip križoku laike, isz storu muru įtaisita. Sziađien vadinasi *Gelgotiskiais*, nū vardo bajoro Gelgoto, kuriam pilis bei dvaras seniaus priklausė. Szita pilis stovi ant Nemūno kranto, į pustreczios milios nū Veliūnos, labai gražioj' vietoj'.

73) *Vilkijos pilis* (Wilki, Wilkenberg) netoli Kauno, ant Nemūno, toj' paczioj' vietoj', kur sziađien m. Vilkija. 1384 m. pilį aplankė Ragainės komendatorius Vigandas su 500 križoku; 1388 m. vokiecziams prisiartinant lietuviai patis pilį sudegino. 1391 m. per križokus tapė iszgriauta.

74) *Vilkamergės pilis* (Wilkomirgen) seniausia tarp Lietuvos piliu, ant kranto upės Szventosios. Senovės veikalu tirinėtojai vieni sako, jūg pilis įsteigta tapė dar X szimtmetyje, kiti vėl liudija jūg Dievaltavo kuningaiksztis *Daugzprungis* pilį pastatęs apie 1225 m. Pilis įtaisita buvo ant kalno, kur sziađien pilekalnis stukso; križokai ją sudeginę 1391 m., isz Vilniaus grįždami.

75) *Vilnius*. Jau XII szimtmetyje buvęs czia kaimas, kurį praszaliecziai — kelaiviai vadina *Velni*. 1129 m. Vilniaus aprubė prigulėjus kuningaikszcziui *Davilui*. Kūmet viriausioji Lietuvos žiniczia Romainėje iszgriauta per križokus tapė, kuningaiksztis *Szvintaragis* ar jo sunus Gėrimantas įtaisė žiniczią Vilniuje, 1272 m., pakalnėje tarp įtakos upės Vilnės į Nėrį arba Viliją. Szita pakalnė vadinosi *Szvintaragio pakalnė*, ant kurios buvus žiniczia, o netoli jos lavonu deginimo vieta*). Gediminas 1320 m. gudus smarkiai

*) Prabocziai musu, lignai kaip rimėnai, lavonus ant laužo sudegindavę, o ju pelenus įpatingūse indūse arba urnose supilstę, žamėje palaidodavę. Drauge su lavonu sudegindavę numirėlio milimiausius daigtus: žirgus, rubus, ginklus ir tt.

sumušęs, perkėlė savo kuningaikštiszką sostą iš Trakių į Vilnių ir čia jis įtaisė didelį murinę pilį 1321 m. Paskiaus čia jisai pats ir jo įpėdiniai, Lietuvos kuningaikščiai, tankiausiai giveno. Iš Vilniaus drauge su kuningaikščiu valdžią ir krikszczioniszką tikibė Lietuvoje išsiplatino. — Križokai labai tankiai Vilnių aplankidavę, o kelissik buvo jį įėmę ir išzdeginę. Taip 1377 m. didesnią pusę Vilniaus ugnimi išzpstijo, o 1383 m. tą patį darbą atkartojo. 1394 m. križokai Vilniaus pilį ilgai apgulę laikė, kelius jos bokštus išzgriovė, bet įimti negalėjo, nės lietuviai labai stipriai ginėsi. Prabocziumu musu buklumą bei drasumą to laiko szitaip križokas apraszo: „Lietuviai išzgriauja pilies murūse skilę, per kurią taritum blezdingos (kregždės) išzlekia ir ragūtinėmis bei kalavijomis krikszczionis bado ir kapoja, o atgal sugriždami išzgriautą murą pridurmai pataiso. Visokeriopai viliodami, križokus arzina: tai jie tekini bėga prie krikszczionu pasislėpimo trobesiu, norėdami jūs uždegti, tai vėl sustato prieszai jūs ginklus (ar motas), taritum, szauditi rengiasi. Vienam križokui abi blauzdi nukirsta tapė, kitą pagonai užmuszo; akmenais bei sziaudiklėmis labai kankina ir suzėidžia križokus, ir vokiecziumu karumenę nū pilies pavaro...“ — Sziaūdien nū senosios Gedimino pilies ant augszto kalno stukso tiktai griuvesiai storu, tvirtu muru; ant vietos senovės lietuviu žinicziuos stovi didelė bei puiki bažniczia szv. Stanislovo, kurioj gali dar regėti ir dabar senoviszką proseniū musu aukurą arba altorių.

75) *Vorutos* arba *Borutos pilis* buvusi Novogrodsko pavietije, Garteno rėd.; sziaūdien likęs nū jos pilekalnis.

Apie augszcziaus paminėtas pilis randame senovės rasztūse, norint nevisadą aiszkią, sziokią ar tokią žinią, bet ju vardus, pagal križoku užraszus, nevisūmet numaniti galime. Daugumas dar buvo senovės Lietuvoje ir kitu piliu, apie kurias rasztūse neatrandame nei trumpiausio paminėjimo. Prabocziai musu, per dienu dienas su križokais grumdami, patis neturėjo nei atliekamo laiko, nei atvangos, apraszinėti piliu įsteigimo metą, ju vietas ir tūs veika-

lus, kurie tenai atsitikę. Pilstė jie vien ir taisė pilis, žinodami gerai, jūg jose nū križoku apsiginti reikės, o ką dumos ju tolimi vaiku vaikai, regėdami senovės palaikus — pilekalnius, apie tai, rasi, mažai tesirupino. — Jau raszitojas XVI szimtmeczio, Matijas Strykauskis*), apraszidamas kuningaikszcio Keistuczio su vokieciais kariones, pasakoja, jūg jau tūmet tiktai pilekalniu daugibė visoj' Lietuvoj' buvusi, o paczios pilis seniai iszgriautos ir isznaikintos tapę, ir negalima jau buvę ju vietas atrasti arba apsiklausti. Iki musu vėl laikui, rasi iszniko daugumas ir pilekalniu, kurie dar Strykauskio laike stuksojo. Tacziaus ir musu gadinėje — neskaitant jau tu pilekalniu, kurie prie senovės piliu apraszimo augszcziaus paminėti tapę — visoj' Lietuvoje randi daugibę didesniu ir mažesniu pilekalniu, apie kuriūs neįokios žinios isz senoviszko laiko nevien raszitėse, bet ir pasakose neliko. Kauna, Garteno, Vilniaus gubernijose, ipacziai aprubėse Utėnu, Vitkunu, Kalveliu, Sungailiszkiu, Sziksznėnu, Kureliu ir tt. daugumas ira tokiu pilekalniu. Suvalku gubernijoje randi: pas Lubavą, Kaupiszkiūse, Naujėnėlėje, Szumkūse, pas Szipliszkius, Pilunūse pas Pilviszkius, Pilupiūse ant Nemūno kranto, pas Pales ir tt. Senovės Prusijoje taipogi daugumą pilekalniu galėtum atrasti. O visi szitie pilekalniai — juk tai senovės piliu — mažesniu ir didesniu — vietas! Kiek buvo isz viso senovės Lietuvoje piliu — dar sziaūdien tikrai nežinome, nės daugumas musu pilekalniū per mokintus virus dar neapveizdėti ir neapraszita; todėl vien abelnai galime isztarti, jūg prabocziai musu, karioniu su križokais laike, daugibę jau turėję piliu!

Vardai senovės vietu, kaimu, piliu ir tt. iki musu laikui dideliai — nors nevisi — atsimainė. Dar križoku laike (XIII ir XIV szimtmec.) vardai paviecziu, kaimu atsimainė dėl tos priezasties, jūg giventojus iszvaikius arba isznaikinus, tulasis pavietas pustinė (Wildniss) tapę, o vardai kaimu drauge su

*) Lenkas buvęs Medininku kanauniku, Žamaitijoje; paliko platų apraszimą veikalu senovės lietuviu, kuingoje: „Kronika Polska, Litewska, Żmudzka ir tt.“ Karaliaucziuje 1582 m.

giventojais pragaiszo. Senovės rasztai liudija, jūg visoj' križoku parubežėje buvę tokie paviečiai, kurie per vokiečius visiskai iszpustiti, per metu metus traszkancziomis perdiem giriomis apžėlę. Taip iszgaisinti ir pustiti tapę: Vaiguvos, o dar labiaus Pagraudeniu pavietis! Po ilgu metu ataiviai isz kito Lietuvos, Lenku, Vokietijos kampo įsikurdami czia ant givatos ir gires iszkirsdami, naujiems kaimams įteikė ir kitus naujus vardus. Senovės križoku rasztūse randi daugumą vardu tokiu senovės paviečziu, kaimu, pilui, upiu, kuriūs sziądien visoj' Lietuvoje negali atjeszkoti; vėl ju rasztūse ira paminėti vardai tokiu piliu, kuriu vietas, nors ju vardai iki sziai dienai užsiliko, negalima sziądien prigulincziai paroditi. Nės dar patis križokai tulosios pilies vardą į rasztus įtraukdami, paczios pilies sienas, volus sudegino, iszgriovė, su žamę suligino, ir dabar negali pažinti, kur ji įtaisita buvo. Szios vėl dienoskaimu, kurie senoviszkus vardus užlaikė, perkelius szimtus metu ne vienas ant kitos naujos vietas perkeltas tapė. Žodžiu sakant, žinome sziądien daugelį vardu senovės piliu, negalėdami ju tikras vietas atrasti; žinome taipogi daugel senoviszku piliu vietu — pilekalniu, nežinodami ju senovės vardu.

Rasi dabar tulasis skaititoju klaustu, kūmet-gi Lietuvos pilis atsiradę? Ant szito klausimo tiktai trumpą atsakimą suteikti galima. — Vienos pilis įtaisitos tapė dar gilioje senovėje, kaip mums liudija tulūse pilekalniūse randamos rimėnu, graiku ir kitu senovės tautu monėtos arba piningai nū pirmojo szimtmeczio po Kristaus užgimimo, bet szitu seniausiuju pilekalniu, regisi, mažai Lietuvoje rastumei. Daugiausiai ju supilstita tapė laike karionės su vokiecziais-križokais, butent nū 1228 iki 1410 metu. —

Apie senovės pilis bepasakodami negalime nors keliais žodžiais, ant pabaigos, nepaminėti senovės lietuviu tikibę ir josios įpatibes, kurios galėtu iszreiksztį priežastį tos stipribės, tos stebuklingos prabocziu musu narsibės visose su vokiecziais ir kitomis tautomis karėse. Jau augszcziaus paminėta tapė, jūg nevien už liūsibę savo tėviszkės, nevien už givastį

savo broliu, nevien dėl užlaikimo savo milimos kalbos, proseniai musu kruvinas su križokais kares vedė, bet ir už liūsibę bei išzlaikimą savo senoviszkosios tikibės, savo dievu, dievaicziu bei visokiu szventenibiu Senovės lietuviai tikėjo tvirtai, jūg apgindami tūs privalumus savo tautos bei tikibės, ir kovoje krisdami tiesiok į dangų proseniu savo nukakšę, kuriame nei gudas, nei lenkas, nei križokas neįmanisę jau jūs terioti, ir kuriame pilną visokeriopu linksmbiu palaimą amžiną atrasę, draugistėje savo milimu seniū-proseniu, tėvu, broliu, seseru*) Szitos priežasties dėl Peleniu pilėje daugibė lietuviu liepsnose givastį baigė, nenorėdami rankosna križoku papulti; todėl visose karionėse bei kovose su križokais visūmet jie stipriai smarkavo „Ta tikibė Lietuvos kuningaiksztistėje dideliai giliavo. Ta tai tikibė darė, jūg lietuviai drąsus ir narsus karėse, pirmaisiais buvo karaiviais didžiu Lietuvos kuningaikszcziu; ta jūs nors išszkidusius po miszkus liūbėjo vienos nakties laike surinkti į vieną burį dėl atmonijimo neprieteliams. Ta ant galo kutino jūse didį norą liūsibės, kuriają szilditi stengė atsiremti nū Kurszo ir Prusu griaunantiems į Lietuvos žamę vokiecziams, o tokiu budu liūsais išzlikti. Ko viso sziađdien vos szaszulėtis beliko!“ **)

Nevien sargibos, bet ir tikibos reikalai senovės pilise arba juju artibėje, atliekami buvo. Tulose pilise buvo įsteigtos garsios visoje Lietuvoje žiniczios, arba meldimo bei aukavimo vietos. Taip senovės rasztai liudija, tokios žiniczios buvusios: Romainės, Aukaimiu, Vilniaus ir kitose pilise. Mažesnios pilis taipogi turėjo žiniczias. Buvusios taipogi žiniczios ir toli nū piliu, bet ant augsztu kalnu įtaisitos: ant Szatrijos kalno Žamaitijoje, puszine ant Birutės kalno pas Palangą ir tt.

Veliaus krikszczioniszkai tikibei Lietuvoje besiplatinant, ant tu vietu, kur seniaus žiniczios buvo,

*) Strykowski: Kronika, I. 150.

**) Žemaitiu Wiskupistė. Wilnuje 1846 m. Dalis I. § 17.

įsteigtos tapė, nors nevisur, krikščioniszkos bažnicios*); tulose vėl žinicziu vietose vien križiai pastatiti . . Tokiu tai budu tulosios senovės žiniczios, kur prabocziai musu liaupsino dievus savo, paskirtos tapė garbei krikščioniszkojo dievo: stabai arba statujos viriausių Lietuvos dievu išznaikinta, o ju vieton altoriai įtaisita . . .

Seniai jau iszniko Lietuvos pilis, seniai jau praiszo prabocziu musu stipribė, iszniko jau tikibė senovės, pamaži niksta ir pati Lietuva Kas-gi mums pavargėliams liko nū musu garbingu prabocziu? — Didelis plotas musu žamės križokams teko; upės lietuviu kraujo nuplaukė į jurias; sziądien neatrastum bent sklipeį žamės, kuris nebutu prisigėręs lietuviszko kraujo . . . Kaimai iszdegtinti, visa Lietuva iszpustita bei nuvarginta . . . Senovės tikibė, kuri buvo susivienijusi su dvasią musu tautos, iszlasziūta tapė; per ilgus verguvės metus iszniko senoviszkos giesmes, raudos, pasakos senovės, kuriose veikalai musu tėvu apipasakojami buvo; iszniko ir dvasia senovės Lietuvos Križokams musu žamėje įsikurus, Lietuvai į ju rankas patekus, suniko garbė musu tautos, josios stipribė, tėviszkės meilė, o prasidėjo ilgos eilios nelaimiu.

Kas-gi bet liko mums nū musu tėvu? Atsakimas trumpas: — rasztai apie ju senovės veikalus ir . . . pilekalniai — tai visos musu istoriszkos liekanos. Rasztus paliko daugiausiai patis vokiecziai; rasztams iszniekus, sziądien nei žinoti nežinotumėme, apie musu prabocziu darbus, ju kruvinas kares ir rasi dumotumėme, jūg rustusis dievas, leisdamas mus ant szios aszaru pakalnės, liko mums amžinai vargti! . . Pilekalnius vien patis musu prabocziai supilstė; szitie tad kalnai ira tai vienintelės liekanos tėvu musu darbo. Kitos tautos turi daugibę visokiu senovės puikiu palaiku, kuriais gėrisi;

*) Bažniczia paaina nū žodžio: žiniczia; pažinitis, pažiniczia arba bažniczia. — — (Man regisi, kad nei vienas kalbu tirėjas nesutiks ant tokio iszvadžiojimo. Bažniczia — aiszku. kad paimta nū božnica; tą vardą lenkai atneszė su krikščioniszku tikėjimu. O apie žodį „žiniczia“ gali kiekvienas pasiskaititi J. Karlavicziaus raszitoje kningoje: Rozprawo o języku litewskim. J. Szl.)

mēs vēl galime gēretiesi ir girtiesi vien pilekalniais supiltais musu tēvu rankomis, — tais pilekalniais, kurie ir tolimiausiems vaiku-vaikams liudis apie garbingus žilosios senovės prabocziū musu veikalus!

Sziądien pilekalniai musu niukso liudni, apleisti, daugiausiai isz tolo nū givenimu žmoniū, laukūse; taritum musu laiko žmonės baidosi ar prisidingi tu senovės liekanu. Apie jūs vien girdēsi tulojoje vietoje visokias baisias pasakas: tai ant ju naktimis vaidinasi, tai asą jūse paslėpti dideli turtai, kuriūs saugoją piktosios dvasios Iszardimas, kasinėjimas pilekalniu visokias nelaimes atgabenti galēs; taip vienam ukininkui pūlē jaučiai, kuriais bandēs pilekalniu ligumėlę knaibiti . . Sziądien szirdise musu užsiliko vien baimēs pajautimas po tu kruvinu veikalu, kurie czia prie tu pilekalniu senovėje atsitikę O kaip czia iszveizdėjo senovėje? Ant pilekalniu, ir už ju volu prabocziai musu turėjo visūmet ramiausią vietą. Czia jie meldēsi savo dievams. Czia jie isz viso pavieczio suėjimus arba seimus laikē, susikalbėdami apie visokius karionēs reikalus ir apdumodami apsiginimo budą. Czionai po dienu dienas virai sargibos budėjo, nū križoku plėszimo giventojus apsaugodami ir apgindami. Cziajau nū križoku ginēsi; cziajau kraujas musu prabocziū srovėmis tekėjo Jei įmanitu szitie liudni ir nebili pilekalniai iszpasakoti, ką jie ira per tiek metu regėje kraujo bei visokiu baisenibiu, ką jie mums pasakitu?! . . Ar kas galēs susiliginti su mumis ir pasigirti tokiais puikiais pilekalniais?! . . .

Baigiame. Jei Lietuva iki sziai dienai giva dar liko, tūmi mēs kalti asame stipribei musu garbingu proseniū bei pražilusiems musu pilekalniam . . . Gūdoikiame tad savo pilekalnius! Atsimindami veikalus garbingu seneliū musu, tą visą kraują, kursai už liūsibę musu tėviszkēs, musu brangios kalbos pralietas tapē, rupinkimēsi paveizdą prabocziū sekdami, visūmet buti tikrais lietuviais, milincziais savo nuvargintą žamę, savo milimą kalbą bei reikalus musu sovo tautos!

Ant milžinkapiu.

Jūkai parasziti Stajēs Szunbajorio.

Žmogistēs: Dantē Aligieri, raszikas „Dieviszkos kumedijos“, dainius. — Virelis, artojas. — Szeszēliai milžinu. — Medžiotojas. — Jo szunis. — Deszintininkas.

Viskas atsitinka ant lauko.

Dantē (nusileidžia isz dangaus ir pasistodamas ant kalnelio pakrumije). Kur-gi asz czia nusileidžiau: nepažįstamas krasztas, nematiti žmonės Kad nusileisdamas vienur tariausi girdžias balsą barbaro Spartako bilos, tai isz kitur atlėkė lig manęs kaip kad malonus skambėjimas kalbos sunu vilkienės, bet vėl toliaus jis sumiszo su bjauriu kasžin kokių murmėjimu. Czia žemiaus kaip kad butu viena kalba, augszciaus ir szalise antroji ir trecioji, o dar augszciaus ketvirtoji Kas man tas paines iszaiszkins? O kaip galiūsi nesusitaręs su Vergiliumi, kur jis turėtu manęs palaukti, kad man iszeinant isz rojaus vėl tūjau butu galėjęs tarnauti pravadninku ant žamės, kaip kad vedžiojo manę po pragarą ir . . . (Veizdedamas žemin užsidumoja.) Bet ira daigtai, apie kuriūs ir Vergilius nedaug ką galėjo man pasakiti. Aidamas per pragarą sutikau pulkelį visokių žmonių, kurie riedamiesi tarp savęs, stumdosi po peklą ir savo tėvu jeszko, bet ju neranda, nės vieni savo tėvu kalbos nesupranta, o kitu jie patis nepermano. Klausiau Vergiliaus, isz kur tie nabagai, koks ju vardas ir už ką jūs dievas taip pakorojo? Man atsakė, kad girdėjęs, buk vieni isz ju savo vardo, o kiti ir tėvu atsizadėję ant svieto, ir už tai dievas jūs pakorojęs, kad aname givenime visiszcai jie užmirsztu savo vardą ir amžinai neberastu savo tėvu, kurie jiems galėtu tai priminti; bet isz kur tie žmonės ir koks ju buvęs ant svieto vardas, negalėjo man Vergilius pasakiti. Kas-gi tie taip dievo prakeikti?

Szeszēliai (dvilksėdami tarp krumu). Prakeikti, prakeikti!

Dantē (dairosi ir matidamas ant kalnelio akmenis, apstatitus aplink kitais akmenimis). Ant kokio kalnelio asz czia stoviu? . . . žagrė jį vietomis apdraskė, menki

javai pasėti, bet tarp tu javu ir szalise tarp krumu matau akmenis, o aplink ju vėl akmenis. Kas man pasakis, ką tos ūlos czia slėgia, kokius turtus jos czia slepia? . . . O Vergiliau, Vergiliau, kur tu?

Virelis (aręs szalimais, apsisotoja ir, pamatęs Dantę, nusigąsta, ir drebėdamas). Asz . . . asz czia; tamsta ar manę szauki? (žiuri į Dantę ir į jo drabužius, ir dar labiau nusigąsdamas į savę). Kas czia, dievė tu mano, ponas koks, kuningas, ar apsaugok manę (griebia už szkaplieriaus ir jūmi slapta žegnoja Dantę.)

Dantė (žiurėdamas į virelį). Ar akise man tavorūja, ar gerai asz matau; man rodosi, kad tai vienas anu nelaimės žmoneliu, kurie po pragarą savo tėvu jeszko ir ju amžinai neranda — taipat nuplikęs ir nuskurdęs . . . tikrai, tai ne kas kits, kaip tiktai sunus vieno isz anu! (Vireliui). Kas tu?

Virelis (nežinodamas ką atsakiti, krapszto savo pakauszį ir atsikrankszdamas). Asz . . . asz . . . žmogus isz ano kaimo (rodo pirsztu kruvą sziaundais dengtu laužu)

Dantė. Tu žmogus? (jeszko jame ženklų žmogistės). Kokios kalbos?

Virelis (szipsodamas). Kokios asz ten kalbos? asz kalbos nemoku, neėjau į mokslus, ot, bajorai, ponai, tie tai moka kalbos

Dantė (nesuprasdamas). Kaipgi tu kalbi, kad sakaisi kalbos nemokąs?

Virelis (stebėdamasi), Kalbu ot, geradėji, koki musu kalba, sznekame taip sau tarp savęs; o bajorai, ponai

Dantė. Koki czia žamė?

Virelis (krapsztidamas sprandą pats sau). Ką jam atsakiti . . aa, gali tai karaliaus atsiųstas, žamės daugiaus mums dūtu! (Dantei) Czia žamė buvo ponu, bet ją karalius nū ju atėmęs mums padavė. Žinoma, dar jos kitą tiek liko pas ponus ir, matai, kad nū ju atimtu ir mums dar pridėtu, tai

Dantė (jo nesuprasdamas permaino kalbą). Kaip ta vieta vadinasi?

Virelis. Milžinkapiai.

Dantė. Kaip? Ką paženklina tas vardas?

Virelis. Ką jis ženklins, mės taip vadiname tą vietą, ir gana.

Dantė. Kasgi apaczioje tu akmenu?

Virelis (visiszkai pasidrašinęs). Kam czia ju apaczioje buti, nėkai; ardami randame sukirmijusius kaulus, visokius nėknėkius . . .

Dantė. Keno-gi tie kaulai?

Virelis. Bobos paisto, kad tai asą kaulai milžinu, kurie kitąkart czia givenę, bet tai nėku kalba; tai kaulai, kaip kaulai, nedidesni už musu . . .

Dantė. Kaulai milžinu! . . . Tai czia guli milžinai, milžinai ne kaulais, ne kunu, bet dvase. Tai jusu tėvai buvo milžinai; czia ju kapai, bet jus, atsižadėjėliai savo tėvu, mindote ju kapus, nebenumandami, kad czia ira palaidota jusu dvasiszka stipribė!.. Ir akmenimis ją prislėgiate, bene dėl to, kad ji neatsikeltu isz kapo ir nepadaritu jums gėdos, klausdama kur pasidėjo tėvu palikimas? . . Neverti asate ju vardo! . . .

Szeszėliai. Neverti, neverti!

Medžiotojas (iszjodamas su szunimis isz krumu: szunims).

Dolot, Zagrai!

Deszimtininkas (atbėga nū kiemo lazda, neszinas). Kas czia szneka su vireliu, bene koks valkata? Ar jis turi paszpartą; gali jį reikės nuvesti į valsezių . . .

Dantė (pakeldamas rankas). Koks czia krasztas, koks czia krasztas?

Visi drauge. { *Virelis.* Tą krasztą mės vadiname Lietuvą,
bet
Medžiotojas. To prowincya polska!
Deszimtininkas. Czia Kauno rėdiba, Aukmergės pavietis, Žeimės valsezius!
Szunis. Au, au, am, am!

Dantė (kildamas augsztin). Jau užmirszo savo vardą, prapūlę ant amžiui!

Szeszėliai. Prapūlę, prapūlę! (iszniksta).

(*Medžiotojas* nujoja su szunimis, lieka virelis su deszimtininku, katrėdu nepermanidamu, kas dedasi, iszsižioja. Vaizdas!)

Medega statant trobas.

Raszo *Gintautis*.

Medegą trobu statimui galime paskaiditi į du skiriu: medega *prigimtinę* ir *dirbtinę*.

Prigimtinė medega yra ta, kuri trobas statant nepermaino savo įpatybiu, kaip tai: medis, akmu, szlina, smėlis, sziaudai, nendrė ir tt. — O *dirbtinė medega* yra ta, kurią žmogus ticziomis dėl statimo trobu padirba isz prigimtinės medegos. Į szį skirijų priguli: plitos degintos ir nedegintos, stogo czerpės, deginta vopna arba kalkiai, gipsas, gelžis, stiklas, paiszas ir tt.

I. Prigimtine medega.

Medžiai dėl statimo trobu.

Geriausias laikas kirtimui medžiu. Paprastai sakoma, kad statitiniai medžiai turi buti kertami žiemose laike; vieni tam darbui skiria keturius žieminius mėnesius, kiti-gi vėl szeszius. Retai kas atsižiuri į tai, jūg tvirtumas ir paties geriausiojo medžio labai dideliai priguli nū to, ar mės prisiturėsime tarp keturiu ar szesziu mėnesiu.

Ne taip buvo keliatą amžiu tam atgal. Senovės dailidės, kuriu namai statiti iszstovėdavo po keletą szimtu metu, rokūdavo ir to standžiai turėdavosi, jūg medžiai kirsti pusėje grūdžio yra tvircziausieji, dėl to tai anūse laikūse statitiniai medžiai budavo kertami per asztūnias dienas priesz paczias Kalėdas, t. a. nū 15. iki 23. dienai grūdžio.

Artimesnis prisiziurėjimas medžiu prigimimui, o taip pat patirimai, įsitiepti medžius nukirtus laike žieminiu mėnesiu, paprastai skiriamuju dėl medžiu kirtimo, aiszkiai rodo, jūg teisibė yra po pusę senovės žmoniu, arba geriaus sakant ju rasztininku ir dailidžiu.

Gamta skiria medžiu augimą metu buvije į du skirsniu: nū pavasarinio iki rudeninio susiliginimu dienos su naktimi ir nū rudeninio iki pavasarinio susiliginimu. Tarpe pavasarinio iki rudeninio susiliginimo dienos su naktimi medis auga ir augsttin ir druktin: jis tadą iszleidžia pupelas ir auglius ir padidina savo druktumą, nės apaczioje žievės tadą atsideda naujas ratelis. Perėjus tam laikui gamta rupinasi apie padruktinimą, pridavimą tam tikros stipribės jau sikį iszaugusiems daigtams, o taip pat ir apie sutaisimą medegos reikalingos dėl tolimesnio medžiu augimo. Sula, kuri laike pirmojo skiriaus

lengviai bėgiojo po visus medžio sudinus, antram skiriui atėjus atsimaino, nės susiriecžia ir vidurinius sudinu szonus aplipde kaip kokią smalą.

Taigi jeigut medis bus nukirstas vidurije antrojo skirio ir jeigut žiemos metą, szakas nugenėjus ir žievę nulupus, paliks džiuti, tai džiunant visi medžio sudinai susimažins ir užsilipdis smalą, pirma ant szonu buvusiąją, o per tai jau oras į vidurį medžio nebįjais ir jo nebeįveiks. Medis tadą begali buti sugadintu isz virszaus.

Visiszkai kitaip bus, jeigut mės medį nukirsime tadą, kadą jis ėmė taisitiesi atlikti tą reikalą, kurs prasideda nū pavasarinio susiliginimo dienos su naktimi, t. a. jeigut mės jį nukirsime tadą — o tai atsitinka sėjos ir spaliu mėnesije — kadą smala, asanti ant sudinu szono, ima savėp sutraukti reikalingus atainancziam medžio augescziui dalikus ir tūmi jį persitaiso į klijį. Visi tie daigtai medį nukirtus savo aismenėje susituri ir ima rugti, o per tai ir medžio sudinus gadinti. Medis, turėdamas tulus savo sudinus sugadintus, bus silpnesnis.

Tą patį rodo ir patirimai. Keturiuos vienmetės puszis, iszaugusios ant tos paczios žamės, buvo nukirstos keturiu žieminiu mėnesiu metą; viena grūdžio mėnesije, kita sausije, treczia vasarije, o ketvirta kovo mėnesije; paskiaus jas visas supjaustę į vienodo ilgumo ir druktumo stulpus ir vienodai iszdžiovinę, vienodai isz abiejų galu parėmė ir per vidurį vienodą apsunkino nasztą. Tada puszinis stiebas, nukirstas grūdije, galėjo iszturėti du kartu didesnią nasztą nekad toks pat stiebas, nukirstas kovo mėnesije; prie vienodogi stiebu įlinkimo pirm ju lužio ant kožnu 100 svaru dedamuju ant vidurio stiebo, nukirsto grūdije, galima buvo dėti 88 svarus ant stiebo, nukirsto sausije, 80 svaru ant stiebo, kirsto vasarije, ir 62 svaru ant stiebo nukirsto kovo mėnesije. — Statiniai (garadai), kirsti grūdije, 16 metu praėjus buvo dar visiszkai tvirtí, kūmet statiniai kirsti pabaigoje vasario mėn. į trejus metus jau buvo visiszkai supuvę. — Du vienodu pusziniu kelmu, nukirstu vienas grūdije, o kitas pabaigoje vasario, abūdu vienodai aptaszitu tapė į žames pakastu. Tadą kelmas, kirstas grūdije, į 16 metu buvo dar visiszkai sveikas ir tvirtas, o kelmas, kirstas pabaigoje vasario, į 8 metus jau visiszkai sukirmijo. — Taip pat buvo padirbta du ratu: vienas isz medžio kirsto vasarije, ir tas ratas dvejus metus jau visiszkai suiro, o kitas isz medžio kirsto

grūdije ir tankiai važinėjant patvėrė seszerius metus. — Norint atsekti kaip nū laiko medžiu kirtimo priguli ju dresvės tankumas ir skilėtumas, nukirsta keturius vienodus ažušlus, vieną grūdije, kitą — sausije, treczią — vasarije, o ketvirtą — kovo mėnesije. Paskiaus isz tu keturiu ažušlu, vienodame nū žamės atstogume, iszpjauta keturius apskritus gabalus pusketvirto pirszto druktumo; isz tu gabalu, apkaltu plostakę (blėta) puszszeszto pirszto augsztumo ir gerai užlaistitu, padaridinta dugnus indu, į kurius paskui įpilta po keturias kvartas tiro vandens. Dugnas isz ažušlo, kirstojo grūdije, nedavė nei laszui vandens persisunkti; ant dugno ažušlo, nukirstojo sausije, dviem dienom ir tiekjau nakcziu sukakus, pasirodė kurne-kur laszai vandens; dugnas ažušlo, pakirstojo vasarije neužturėjo ilgiaus vandens kaip 28 adinas; dugnas-gi isz paskutinio ažušlo, nukirsto kovo mėn., jau pustrecziai adinai praėjus, persunkė visą vandenį. — Taip pat isz dvieju vienodai augancziu ažušlu, bet nukirstu vienas grūdije, o kitas sausije, padirbta baczkas ir jas pripildita jaunu vinu. Metams suėjus, isz baczkos padirbtos isz ažušlo, nukirsto grūdije, nutekėjo tris kvartos vino, o isz baczkos, padirbtosios isz ažušlo kirsto sausije, pražuvo 16 kvartu vino.

Isz to viso, kas augszcziaus pasakita, aiskiai galime numaniti, jūg medžiai ar dėl trobu statimo ar dėl indu turi buti kertami grūdije. Tai turi atminti ukininkai, dailidės, o juk ir medsargiai.

Persikraipimas medžiu, ju susitraukimas džiovinant ir pliszimas. Dresvė kožno kelmo nevisur ira vienodo stiprumo; pavirszinė jos dalis, kur dresvė visiszka nėra suaugusi, ira silpniausia; tvirtumas medžio pasididina nū jo pavirszio vidurin, kurį szirdimi vadina, bet pats viduris ar vėl mažiaus stiprus. Jeigut medis ira gražiai suaugęs, turi gražų liemenį, tadą skersas kelmo perpjovimas bus bemažkū visiszka apskritus, szirdis bus pacziame vidurije ir dresvė kožno ratelio bus vienodo stiprumo. Jeigut-gi medis iszauga skirimai arba jeigut jo liemū nėra gražus, tadą kelmą skersai perpjovę pamatisme, jūg jo szirdis nebebus vidurije, o medžio stiprumas rokūjant vienodame atstogume nū szirdies taip pat nebebus vienodas ir mažiauis bus ten, kur kasmetiniai žiedai ira labiausiai platus. O tai vėl nū to paaina, jūg medžiui augant ir kasmet apturint naują žiedą, sula priplaukia labiausiai isz tos pusės, kuri ira labiaus saulės

kaitinama; o nū nevienodo sulos priplaukimo paaina ir nevienodas žiedu storumas: ten, kur sula daugiausiai priplaukia, ten žiedai bus labiausiai prakiesti ir platus.

Nū tu nevienodu dresvės įpatibiu paaina visi tie atsitikimai, kuriūs regime medžiui džiustant arba kad jį nutaisome.

Prisižiurėkime kelmui skersai perpjautam medžio skirimai išzaugusio. Ką pamatisime? O tai, jūg medžio szirdis bus labiaus į žiemiu pusę, jūg žiedai nevienodi, ir labiausiai plati žiedu pusė ira ta, kuri guli į pietu pusę. Medžiui džiustant ta dresvė, kuri buvo mažiaus tanki, retesnė, o pas mus tai dresvė nū pietu pusės, labiaus susitrauks, nekad tankesnė dresvė iš žiemiu pusės, ir medis iki sziūlaik tiesus persikraips, pasilenkdamas į pietu pusę o kuprą atgręždamas į žiemiu pusę. Tokius medžius imant į trobu statimą reiki dėti kuprą augsztin.

Pliszimas medžių, jiems džiustant, taip pat paaina nū nevienodo dresvės stiprumo. Jū dresvė ira retesnė, labiaus iszakijusi, jū ji džiudama labiaus susitraukia: tūmet dresvė ant medžio pavirszio labiaus susitraukia, ne kad dresvė medžio vidurije — kartas dėl to, kad ant pavirszio dresvė tebėra jauna ir mažiaus tanki negut vidurije, antra-gi dar dėl to, kad pavirszis, labiaus atviras szilimai ir vėjui, graicziaus džiusta. Tokiu budu dresvė ties pavirsziu medžio, susitraukdama ir nebegalėdama apkiesti žiedu apaczioje asancziu, plisz pirmutinė. Jū tolin aina medžio džiuvimas, jū gilin ais ir pats pliszimas iki neatsieks medžio szirdies. Jū medis graicziaus džiuis, jū daugiaus bus jame plisziu. Dėl to tai medžius džiovinant ir norint, idant jie mažu mažiausiai turētu plisziu, reiki jūs nukirtus tūjau žievę nulupti ir medžius sudėti paunksnin, vietoje ne per daug vėju perpuoziamoje, taip kad džiuvimas galētu nusidūti išzlangvo. Tadaį tai pakirstas medis, džiudamas, mažiausiai suplisz, o tai atsitiks be abejos, kūmet medis ira gražiai išzaugęs ir jo dresvė tanki. (Toliaus bus.)

Pasaka apie Palemoną.*)

„Užnemūnija (Užgiriniame Trake), sziądien Suvalku rėd., giveno žamaicziau sentėviai, kurie buvo labai dievobaimingi

*) Patalpindami szita didiai svarbią dėl pažinties Lietuvos praeitinės pasaką turime tūmi tarpu tik trumpai paminėti, kaip reiki suprasti minavotus Palemono atėjimo metus. — Už-

žmonės ir laikė savę už szventus. Už svetimoteristę, vagistę, latristę ir kitus nusidėjimus jie perkeldindavę prasikaltėlius per Nemūną ir pavesdavę jųs vilkams. Szios dienos Žamaitijoje buvo tūmet girės be galo ir be kraszto, sako, ir giventoju, kaimu ir piliu czia dar nebuvē; tik vilku gaujos staugė ir

giriniame Trake ir Prusūse Lietuvos gentės jau į 4 szimtus m. pirm Kr. buvo apsigivenę, ir, pagal Putėjo isz Maszalijos ludi-
jimą (Strabo, IV, 5. 7), jau apie 320 m. pirm Kr. buvo tokiais jau ukininkais ir žamės arikais, kaip ir musu diense. Ne-
galima tad abejoti, kad 'apgivenimas Žamaitijos daug ankszciaus
prasidėti turėjo tu metu, kurie pasakoj' minavojami, jeigu mės
jūs laikitumėme pagal sziosdieniszką metu skaitlių.

Jei mės ant tos pasakos pasitikėsime, kad Palemonas
tikrai isz Persijos atėjo, tai po Persijos vardu turėtumėme su-
prasti mažąją Aziją, kurios giventojai ilgai po valdžią Persu
budami, regisi ir tėviszkę savo tūmi vardu vadino, kaip szia dien
lietuviai Amerikon nukakę, sakosi isz Lenkijos atėję, nors
Lietuvoje lenkiszka valdžia seniai pragaiszo. Mažojoje Azijoje
tankiausiai Palemono vardą randame taip vad. karalistėje
Ponto, ant pietinio kranto Jūdosis (mėlinosis) marios buvu-
sioj'. Nūg vardo vieno karaliaus Palemono buvo pilis to paties
vardo (Palemonium) ant kranto Jūdosis marios, o dalis kara-
listės Ponto dar ir rimėnu laike vadinama buvo Pontus Pale-
moniacus. Taipogi vienas Palemonas buvo valdonu dalies
Ponto, kaip minavoja Strabonas (XII. 3. 31), ir regis', jį Rimo
Ciesorius Augustas, apie 13 ar 12 m. pirm Kr., paskirė į ka-
ralius ant Vaszporiu (Bosporos) karalistės, buvusios szios dienos
Krime. Nūg savo paczios Putadorės jis turėjo du sunu: Pale-
moną ir Zėnį arba Zienį (slg. Cary: Geschichte der Könige von
Thracien etc. Halle 1756, p. 79—81). Ciesorius Kaligula, 38 m.
po Kr, gim., pavedė Vaszporiu karalistę Palemonui II, ale ar
jis ira sunus ano Palemono, nežincma.

Bet pagal kokį metskaitlių galėtu buti ans Palemono į
Lietuvą atėjimo metas? Mums rodosi, kad pagal rimiszką.

Žinoma, jūg Ponto karalistė apie 100 pirm Kr. teko ri-
mėnams, su kuriu budu bei dabą ir taip vad. rimiszka kultura
iszsiplatino po ju valdžią asancziose žamėse, o podraug per-
nesztas buvo į mažąją Aziją ir rimiszkas metskaitlius. Szis
paskutinis, kaip žinoma, prasideda nūg isteigimo Rimo (ab
Urbe condita), kas 754 m. pirm Kr. nusidavę. Todėlei pagal
rimiszką metskaitlių 908 metas liginasi 154 m. po Kristaus gi-
mimo, ir szitą paskutinį mės galime priimti už Palemono į
Žamaitiją atėjimo metą.

Jūg vardas Palemono ira lietuviszkas (nūg lemti, palemti)
aiszkliai mums rodo iki sziai dienai asantis kaimas *Palemona*,
senovės Užgiriniame Trake (Elnevos valst., Suvalku rėd. ir
pav.), ir, regis', szitas kaimas ir turi vardą nūg to kuningaicsz-

meszkos murmėjo. Vieta, kur iszvaridavo prasikaltusius, vadinosi Vilkija (ant Nemūno kranto, Kauno pavietije), nės vilku czion daugiausiai buvę. — Ilgai Užnemūniskiai dumojo, kad perkeldintus, per Nemūną žmones vilkai ir meszkos isznaikindavę, ir daug metu praėjo, iki dasižinojo, kad ir szios dienos Žamaitijoje žmonės giveną. Atsitiko, kad vienas kuningas, antkoros į Žamaitiją iszvaritas Vilkijos aprubėje užtiko pirmą giventoją, kursai taipogi senovėje iszvaritas buvo isz Užnemūnės. Aidas tolin, jis dasižinojo, kad czion daug žmonių givena, ir nuėjęs dar toliaus sziaurės link, rado didelį kaimą Eirogalę; paskiaus jis nukako į Raseinius, o apėjęs didį plotą žamės, persiliudijo, kad ir Žamaitijoje žmonės giveną lietuviai, ir painingą nū tu isz Užnemūnės iszvaritu. Sveikas į Užnemūnę sugrįžęs, tas kuningas papasakojo czia, kad ir anapus Nemūno asą giventojai, apie ką dasižinojęs vienas užnemūniskis kuningas, vardu Palemonas, drauge su 40 viru persikeldino per Nemūną ir į Žamaitiją atsikraustė, didelį trenksmą tarp giventoju pakeldamas. Persikėlė jis per Nemūną po Vilkiją o tolin Nemūnu plaukė iki upei Dubisai ir atrado tas visas vietas, kurias ansai kuningas buvo minavojęs. Nūg szito Palemono, sako, painingą Lietuvos kuningaikszcziai, o nūg jo giminiu ir tu viru, kurids drauge su savimi atsivedė — žamaicziu bajorai. Visi jie buvo labai iszmintingi ir mokinti virai, o mokėdami su žmonėmis doriai apsiaiti, apėmė jie veik didį plotą žamės. Visi ėjo pas jūs ant rodos, o jie, kur reikėjo, geru prie savęs žmones pritraukė, arba vėl piktų, liedami krauja prieszininku savo.

„Pirmąkart Zamaitijon ataidamas Palemonas atsivedė tik 40 viru isz giminės savo; paskiau bet pamatęs, kad visą plotą žamės tarp Nemūno, Dunos (Dauguvos) ir Jurės-marės neperainamomis girėmis apžėlusį, su savo giminaicziais negalėšęs apimti, sugrįžo į Užnemūnę ir į 60 metų po pirmo Žamaitijon

czio, kurs czion ant tos vietos, szios dienos Lietuvon persikėles, giveno pirmucziausiai, ir dar Lietuvoje givendamas skaitė metus pagal rimiszką budą, isz Azijos isznesztą.

Ant Nemūno kranto pas Seredžiaus m. (senovėje Sėrėcziai) ira kalnas, kuri jau XVI szimtmetije rasęs M. Strikauskas vadina kalnu Palemono; tą pat vardą ir Loboika užraszė. Mės patis nežinome, kiek teisibės ira žodžiūse Buszinskio (Dubissa, glówna rzeka w dawnem księstwie Zmujdzkiem. Wilno 1871, p. 58), kursai sako, kad tas kalnas vadinansis tik panemūniskiu.

J. B.

atėjimo, vėl iš ten parsivedė 300 bajoru. Szitie bajorai kaip tik atsikraustė, pradėjo tūjaus gires deginti ir trakus trakinti; kadaži buvo daugibė giriniu draskancziu givūliu, dėl ju sz-naikinimo jie kasė dūbes, įleisdami į jas parszus dėl priviliojimo. Girios, uždegtos pavasarije, degė tankiai per visą vasarą, iki triju - keturiu miliu plotas neiszdegė. Kitus tris metus tūse trakūse sėjo rugius, purus arba kvieczius, miežius; paskiaus — žirnius, avižas ir linus. Apie įmėžimą lauko nereikejo rupintiesi, nės javailabai derėjo. Kiek sziądien gauname isz deszimties puru*) sėjimo, tiek tūmet gaudavę isz vieno; o kas daugiaus giriu iszdegino, tas *geresnis ukininkas* tapė. Arė tūmet medinėmis, be geležgalio, žagrėmis, o akėczios buvo isz žagaru nupintos. Maitinosi dūną ir mėšą giriniu givūliu: szernu, meszku, kuriu mėšą pas vandenį su kultuvėmis, kaip sziądien drapanas, iszskalbę, ant ugnies kepino ir valgė. Dėvėjo daugiausiai kailiniais isz kailiu meszku, vilku, lapiu ir k. Ratai ir briakai buvo mediniai; taipat szaudiklės ir lankai. Žolę ir javus pjautuvais pjavė. Namus budavojo isz apvalainiu neaptaszitu medžiu su ilgomis į sieksnį szaszparomis. Ant kūne kožno namo buvo garnelizdis ir garnis, kursai didėje pagūdōnėje buvo laikomas: jei jis iszmetė pautą arba kiauszinį, paženklino gerą, — o jei garniuką — nelabą metą. Garnis atneszdavo ir givates, kurios kiekviename name prilaikomos buvo.

„Pavasaris tūmet prasidėdavęs vasario mėnesiye: žolelė žaliavusi, kvėtkos židėje ir paukszteliai giedoję. Pabaigoje balandžio galima jau buvo žolę pjauti ir matiti grįztanczius paukszcczius keliauninkus.

„Pirm atėjimo Žamaitijon lietuviu, czionai giveno Burai, didžiai paiki žmonės ir nėko nenuvokianti. Lauku arimą, javus jie nepažinojo, ir maitinosi tik pupomis, giriniais obūliais, ažuļu gilėmis, rieszutais, žuvimis ir mėšą giriniu givūliu. Javus czion Palemonas atgabėnęs. Palemonas žanę apimdamas isz lanku szaudė, o Burai gindamiesi akmenimis mėtė.

Palemonas į Zamaitiją pirmąkart atėjo 908 m.; jis ir 40 jo giminaicziu, sako, isz Persijos*) paainą. Galima, kad jie

*) Puras arba kartis, turės 23—30 gorcziu.

*) „Kad ir nežinau ką priesz tai mokiti virai sakitu, asz asmi persikanavęs, jųg lietuviai ne gana, kad kilę ira isz ritu, bet jie turėjo bicziūlautesi su aigiptėnais, graikais ir rimėnais. Kada ir kaip? to asz paroditi negaliu, bet tai buitis neabejotina

buvo gimę Užnemūnėje, ale ju tėvai ir seniai tikrai iš Persijos atėjo. Palemonas, sako, buvęs vidutinio stūmens, apskritaus veido, geltonplaukis ir mėlinakis. Jis kaip ir jo giminaičiai dėvėjo milinę sermėgą su daugibę raukiniu (kvoldu), alniniu platumi diržu apsijęšęs ir didelią szviesvarinę saktimi kuri per svara svėrusi, susisegęs; barsukines kepures dėvęję ir tokius jau turęję krepšzus; kelines avėję žomczines ir vižas. — Pirmucziausiai apėmęs Palemonas dalį Žamaitijos tarp Nemūno, Nevėžio upės ir Szatrijos kalno, ir givenęs Veliūnoje, ant Nemūno kranto, kuri vieta jam didžiai patikusi. — Parubežėse jam valdant buvo įtaisitos pilis dėl apsiginimo nūg neprieteliu. Ant augsztesniu kalnu buvo įkasti stiebai dervūti, kuriūs uždegdavę dėl apsergėjimo giventoju nūg užpūlimo neprieteliu.

„Palemonui valdant buvę gražus Žamaitijoje rėdas ir ramumas; bet jo įpėdiniams bevaldant, lietuviai turęję daug neprieteliu. Bjauriausiai buvo, kad pakilo nūg marės žuvėdai arba platburniai, kurie bauginę buvo žamaicziu neprieteliai ir ilgai mus visokeriopai kankino. Žuvėdai szitie bjauriausi buvę žmonės ir nūg ju, sako, paaina Burai; bet jie per ilga laiką pergalėti tapė ir į verguczius paversti. Žuvėdai turėjo kitoniszka savo kalbą, nelietuviszką, ir tik paskiaus jie ir lietuviszka pramoko. Jie buvę jūdplaukiai, o kuno ūda ju buvusi ruda; barzda labai reta ir rusva, staczios ausis ir rudos akis; augaloti žmonės, jie buvę linksmos noturos. Ilgainiu jie pavirto į žamaiczius.

„Platburniai vadino Palemoną Pilemonu, nės jis privertė jūs pilis taisiti ir pilti.“

Pasaka*) szita paaina nūg Antano Sziaudinio, 98 metu, išz kaimo Kuicziu ir užraszita V. Bakuczio išz k. Paserbencziu,

M. Davainius.

pasistebint į lietuviszką drabužį ir į įvairius paproczius ir įmoniūs žmoniū. — Pažvelgk tiktai į padarą veido mergaicziu. Juk kiekviename kieme atrasi senovės klasiszkus veidus. Ar dėvėjimas plauku tarp ragainiszkiu mergaicziu neprimena kasas aigiptiszku Ammono ragu ar trojiszkos Kreusos? Ar ju platus kaspiniai (galionai), apriesti apie galvą, nepaveidus į galvariszcius Vestos kuningiu, ar margai aditi marszkiniai neparodo visai graikiszka padarą? Ir ar tarp lietuviu jau mirė minė, kad *kitąkart išzginti iš Persijos*, jie danginosi ten, kur saulė teka, ir kad dievas jiems liepė tolek keliauti, kolek jie nepriaisę marės?“ Gižas (Gisevius) pas Glagau, p. 157. *Priedas J. Szl.*

*) Szita pasaka man rodosi nėra žmoniū burnoje užlikusi

Bicziūlistē.

Skaititojai „Auszros“ atsimena, jūg mēs keliatā kartu turējome gintiesi nū pinkliu, kurias mums lenkai užmetinējo. Nenorēdami pakersztauti ant savo kaimēnu, bet geisdami su jais satīklēje giventi, mēs paraszēme 25 d. vasario szimet ī „Dziennik Poznanski“ tarp kitu daigtu szioķi raszta:

„Mēs lietuviai nesibaudēme kisztiesi ī reikalus palitikos, norēdami aparinēti dirvas patūlaik klaksojusias dirvonais; musu uždūtē buvo ir ira — *plēsti apszoaistā tarp žmoniū*. Vienok-gi tiktai kā atsiradus musu laikraszcziiui mēs susitikome su užszokinējimais, pramislais, o juk ir pinklēm̄is lenku, kurie *norējo* matiti „Auszroje“ geismā atsimetimo. Mēs turime darbā su žmonēm̄is ir lietuviu mokslininkais; kiek žinome, nei žmonēs neilietuviu mokslininkai nejauczia reikalingumo atsidēkavotilenkams užkokias nors geradaristes, kadāgi žmoneliai lietuviai isz tiesu nēkadā ir nēko nelaimējo nū lenku. Kur nēra vienībēs, ten nei sznekēti negalima apie atsimetimą; taigi gindamiesi priesz tūs, kurie mus apmelūja, ir mēs turējome pakelti karē priesz lenkus. Vienok mēs ir „Auszroje“ raszēme, jūg mums īstabus ans nemandagumas ir neapkentimas lenku, kurie juk mus lietuvius gali geru geriausiai

nū sentēviu, bet paplitusi tarp žmoniū nū rasztininku, skaicziusiu lenkiszkose ir lotiniszkose kronikose apie atėjimą Palemono ī Lietuvā. Nei vienoj' pasakoj' nerastum tokiu iszgaliiu, kurias galētu suteikti vien antropologas ar istorikas. Sziaudien asantieje miesteliai Eirogalē, Veliūna, Seredzius ir k. vargiai siekia XI ar XII amziū, o kā besakiti apie 154 m. gimus Kr., kaip kad dumoja brolis J. Bs! Pats vardas Palemono vargiai gali buti pramanitu nū palemti, kadāgi etimologiszka tikrai turētu buti Palaimonas (cp. ne-vid-onas, vald-onas, si-j-onas etc.); bene bus galunē — *monas* sulietuviūtos vok. *mann*, tadā pilmonas = burgmeister? Iszguldimas laiko, buk czia reikē laikitiesi rimiszko metskaitliaus bene bus labai drāsus geidavimas viskā, kā mēs girdime nū žmoniū, laikiti už grīnai istoriszkā daigā? Ant galo pridursiu, jūg szios pasakos ir kalba kitoniszka nēkad žmoniū sakmēsē; czia sznekēta kaip kokio žinovo, buvusio tose vietose, kurios paminētos pasakojime, arba apie tai vis skaicziusio ir kitiems apsakinjusio. Ta pasaka neistengia apginti iszmislą kroniku apie ataivj Palemonā. J. Szl.

pažinti, nės daugis ju broliu givena musu kampe. Išz visur girdime: „Auszra“ tėviniszkas laikrasztis ir geidauja atsimetimo! Arba antai Tamsta, gūdotinas rėdike, drauge su „Gazeta Narodova“ matote musu laikrasztije „maskolizką vilių“. Musu uždūtę, kaip sakita, ira szviesti žmones; o už tai mės sveikiname kaip bicziūlius visus tūs, kurie pagūdžia musu geisma. Teisibė, mės pažistame daug mums meilingu lenku, vienok-gi ju balsai lenku laikraszcziūse suskaitomi ant pirsztu, kūmet apszmeizia ir apkalbinėja mus kūne visi laikraszcziiai. Juk ir „Przegląd tygodniowy“, kurs pagal musu pažiurą klausimūse tautistės budavo ant tikrojo kelio, 5 numare prasidziugo, kad galėjo numarinti dar ir patūlaik givūjanczią „Auszrą“. Klausiu, ką pasakitu lenkai ant lietuviu, jeigu klausimas butu antraip pakeltas, jeigu lenkai užtroszkinti girdētu pasijūkavimus lietuviu isz geismo lenku atsigimti dvasiszakai ir doriszakai?! Ar-gi szmatlu, kad mės ant kandumo lenku už tūs savo geismus, ipso facto asame prispirti atsakinėti. — Ne mus turite kaltinti „atsimetime“, bet tūs lenkus, kurie pramanė tą mąstį ir ją norėjo mums užkrauti. Mės neturime tokiu draugu, kuriūs galētumėme pamesti; o neturėdami, mės norėjome jūs gauti! Prisipažinsite, jūg lenkai nenorėjo buti musu draugais; tai juk mato kožnas skaititojas lenkiszku laikraszcziū. Visur lenkai raszo apie viliugistę ir atsimetimą ir geidauja mums ant kožno žingsnio užkenkti; bet-gi atminkite tai, kad musu darbai nesza gausų vaisių, kad musu laikrasztį skaito žmonės; gali buti, kad neužilgu bus sunku besznekėti apie bicziūlistę su lenkais. Dar laikas ira, bet ne mės busime kalti, jeigu mus prispirsite toliaus priesz lenkus kariauti. Mės lietuviai sveikiname tūs, kurie mums pripažista žmogiszkas tiesas ir tiesas buvio, ir tokius tai skaitome į savo draugus — bet nėkadą antraip!“

Ant tokio musu raszto, „Dziennik Poznanski“, kuriam tai girdėti nebuvē miel, davė maž-daug tokį atsakimą:

„Te-gi bus mums leista pasakiti be jokio pasi-

didžiavimo persiliudijimą, jūg szisik sznekame vardan visos, gēbsnios jausti ir maštiti lenkiszakai visūmenēs. Taigi pirmiausiai tariamēsi, jūg rēdikas „Auszros“ ira isztikētinas, jūg mašto tikrai (szczyrze) ir geidžia darbūtiesi lietuviszkoje kalboje dėl apszvietimo lietuviu, jūg jame nėra pasislēpę kiti akstinai, nei reikalai Maskolijos, kuri atima lietuviszkai kalbai juk ir tą taip mažutę tiesą vartoti lotiniszka abēcēla, nei reikalai prusu — vokiecziu, kurie visus savo prieglobstije asanczius tautiszkus skirius suglaudžia į vieną germaniszka.

Tardamiesi, jūg rēdikas „Auszros“ ira isztikētinas žmogus; potam pasižvalgę nors-gi drauge su jūmi ir praaiteje ir dabartije gaivalu, kurie apspitę turėjo ir turi Lietuvą, galime drąsiai, su mandagiai pakeltomis akimis Lenkijai ir lenkams dūti nūsprendį, jūg sąžinė ju prietikije prie Lietuvos ira skaisti nū pradžios iki galo.

Te-gi mums rēdikas „Auszros“, kurs regimai nori skūstiesi ir neturi gero linkėjimo Lenkijai, pridurs nors vieną atsitikimą, kurs paroditu negerą linkėjimą arba neteisingumą lenku dėl lietuviszkojo gaivalo.

Senoji Lenkija buvo sądorinė (federacija); ji prasidėjo ant pamato patvaldistės, pripažinties ir gūdonēs visu atskirumu ir įpatibiu, kurios aplink ją susikrovė, o tūmi susikrovimu ją ir įtaisė. Nėra kalczia Lenkijos, jei dar *pirm* jos susivienavimo su Lietuvą, *rusiszkas* gaivalas, augsztesnis daboje (?), ap-temdino lietuviszkąjį gaivalą, jei kalbą rumo ir valdistės lietuviszkosios tapė *rusiszkoji* kalba, jei ta kalba isispraudė į lietuviszkąjį statutą, jei lietuviszka kalba pasislēpė prie naminio židinio, žmoniū dainose, kasdieninėje maldoje.

Turime tiesą reikalauti, kad isztikimumas kartais *musu* nekaltintu už tokį atsizsalinimą lietuviszkojo gaivalo ir kalbos, ir akivas daigtas butu girdėti, kur ir kada, pradedant nū įkurimo pasaulio, o baigiant ant 3 d. kovo 1884 m., kūmet mēs tūs žodžius raszome, lenkai parodė nors szuipulėlį nenorumo dėl iszsilankstimo ir žingio į prieszakį gaivalo ir kalbos lie-

tuvizskos. Virszumi ir daug parodu visai *kitokiu* linkėjimu dėl Lietuvos isz lenku pusės. Mēs pasakitumėme, jūg Lietuva ir lietuvistė tapė labiausiai paskutiniojoje gadinėje slauginamu, milimu vaikeliu lenkiszkos visokeriopos jautribės, nemažiaus raszliavoje, kaip kad politikoje.

Anos tikrai lietuvizskos žmogistės Birutės, Gražinos, Keistuczio, Algirdžio, Gedimino, anie Dėdai, ans Margiris, ana Vinco Polio „Zamaitija szventa ir Lietuviai“ — ką tai, dėl dievo meilės, kitą rodo, jeigu ne įstabų duszios ir dvasios lenku pasiilgimą sakmiszku atsitikiu lietuvizskos praaitės?

Lietuva negalėjo ju apsergėti nū užmarszties, pstatiti paminklus, vertus naujagadiniszkos dailos (prie-monės). Jūs iszgelbėjo nū užmarszties, jūs paamžino Lenkija.

Jeigu Lietuva praaitės givūja, jeigu jinai isztrivojo dainistėje ir istorijoje, tai ji kalta lenkiszakai muzai Mickevicziaus, Kandratavicziaus, Polio.

O-gi *politikiskai* ar ir kitaip? — Ir czia kaip-gi ilgnai, kaip-gi jautriai, norint czia nėra vietos dėl jautristės (sentimentalizmo), veržiasi lenkiszkoji dvasė į Lietuvą, kaip-gi jinai szaukia 1831 m. aiti į „anapus Bugo“, su kokią iszkilmę sveikina ataigį lenkiszkujų kariaunu į lietuvizskąją žamę, su kokią tai prietaringą linksmbę sveikina aną „griaustiniūtą Dembinską“, grįžtantį Varszuvon isz savo Odisėjos miszkūse ir girėse Lietuvos!

Galima sakiti neperdedant: jautrumas lenkiszkosios dvasios metasi į Lietuvą; lenkiszkoji visokiu pobudžiu jautristė jėsško prigimtinio nutrėsimo ne į vakarus, juk tai įstabu, ne į szalis, kur lechai, ju pratėviai, gaiszo milžiniszkose karėse priesz Endrį Liutą ir Adolpą Olszteiniszki, bet į aną paslaptinę Lietuvą su kapais Birutės, su Keistuczio pilimi Krėvoje, pasigautu paminėjimus stabmeldiszku bažnicziu ir žaidimu.

Pervirszis musu jautrumo, pamėgimo ir jautristės, bet ne *stoka* ju dėl Lietuvos ir lietuvizsko gaivalo isz lenku pusės.

Isz kur-gi skundos ir pasigailinimai sziądikszeziu gaivintoju lietuvistės ant nenorumo ar pasiputimo lenku? Ties mumis anos skundos ir pasigailinimai tūmi mažiaus turi nūmoniszkos pasparties, kada-gi žamaicziai ir lietuviai, kuriu vardan jie szneka, jau cziasi *gentiszkai*, kaip labai pritiklu ir ko mės apgin cziti nesibaudžiame, svetimais, jautė savę ir pasirod idavo tarp visu iszmėginimu ir patirimu *politikiszkai* visada tiktai lenkiszkais.

Primename tame daigte pakilimo Kasciuszkos metą 1794 m. žamaitėlius Paulovo ir ju milžiniszką apsiginimą. Primename 1831 m. tūs paczius mandagius žamaitėlius, iszkruszanczius bemaž kūne plikomis rankomis Bartalamėjū į Prusu žamę ir skubriai ainanczius Palangos link tarp *lietuviszku* džiaugsmingu kriksztavimu: *Musu Palanga!* Primename ant galo testamentiszkus žodžius miriop įžeisto, velkamo ant Muravjovo pastatitu kartuviu — Žigmanto Sierakauskie, kurs dar paskutiniame mirksnije apgarsino savo pastarąjį džiaugsmą, „jūg jo kelionė per Žamaitiją Kurszo link buvo iszkilmingą procesiją tarp mandagiu, visur jį dūną ir druską priimancziu, padidinancziu jo sukeltinius pulkus — žamaitėliu“.

Kam-gi czia turint tokius abipusinius atsiminimus ir linkėjimus tāsiti amžinai Lenkiją ir Lietuvą siejantį raisztį, kam czia keldinti vaidą ticziomis ir nereikalingai, o gali ir klaidingai?

Mės lenkai milime Lietuvą; mės lenkai apviltu mēme patis savo praaitę, savo pacziu buvio pamatus, savo jausmus ir darbus, jeigu norėtumēme užgincziti lietuviams tiesą augti ir mokintiesi visose pusėse tautiszkojo gaivalo. Mės negalime buti prieszginiais nei jokios, jeib tiktai mandagios ir tikros laisvės, nēs ta liūsibė tai ženklas ir priežodis, kurs ir *mums* laisvę pažada.

Melūja, kas szneka, prasiranda isz lenku, kas jau czia ir mąsto kitaip, o pasakidami tai tvirtai, mės aiszkiai apskelbiame, pirmiausiai dėl naudos ir mokslo apginėju *lietuvistės*, jeigu jie žmonės isztikėtini, jūg kožnas

apsireiszkimas lietuviszkos dvasios ir liet. givibēs, gali mumise rasti *tiktai* karsztus prisidētojus (zwo-lenników) ir draugus, bet jūg drauge skaitome už prasiradimą priesz teisibę ir tirumą tokiu nūtikiu, kada ju pramanitojai ir gaivintojai apdūda sėklą paticzios neapkantos lenku ir Lenkijos.

Lietuva turi kitus neprietelius, o žino jūs gerai, jeigu nori ir moka žiurėti.

Lai-gi, gali tai dėl perprasziemo ir perpirkimo *tikruju* neprieteliu, nejeszko ticziu ir pramanitu lenkūse.

Jei rėdikas „Auszros“ ira žmogus isztikėtinas ir turi norą isz tiesu darbautesi dėl apszvaistos lietuviu, tegul-gi jis tą musu apreiszkimą jausmu ir linkėjimu lietuviams apgarsina“.

Pasidžiaugėme, jūg „Dzien. Poznanski“ vardan lenku taip meilingai apie lietuvius pasznekėjo, ir pasitikime, jūg mēs tolesniai galėsime aiti stacziu keliu, nebeįgrobiami savo kaimėnu. Czia-gi trumpą pridursime paaiszkinimą tulu užklausimu ir pažvilgiu musu kaimėnu, ir tai darome ne su pikta szirdimi, bet tiktai norėdami, kad mus kaimėnai gerai suprastu. Kur ira susipratimas, ten ir sątiklė.

Lenkai pirm nekad susivienavo su Lietuva, ilgus metus grumė parusnėnus, brolius lietuviu; nepergalėdami ju lenkai pakvietė zokaną križaiviu ant Lietuvos, o tas zokanas tiek kraujo lietuviu iszgožė. Lenkai iszžudė jūdvižius Jau pasigavus ruziszkumui Lietuvoje per prisidėjimą didelios daugibės ruziszku krasztu, Jogėlis (Iiegaila) nuėjo užkuriais į Lenkiją, ir savo valdovu prispirtas pažadėjo Lietuvą prie Lenkijos prisieti. Bet Vitautas nenorėjo, kad valdistė Lietuvos paniktu: jis pasitiekė pats palikti karaliumi. Bet lenkai sutrikdino jo lukestį. Vitauto nebelikus patis Lietuvos bajorai iszleilėjo ir Lietuvos galingumas susilpo. Tūmet tai Zigmantas norėdamas bajorams lietuviu suteikti politikiszkas tiesas, norėjo galutinai priglausti Lietuvą prie Lenkijos; bet tai teįviko prie Zig. Augusto, kurs daug ir nuvergtu žmoniu pakėlė į bajorus, taigi jiems suteikė laisvę dėl to, kad turėti dėkingus pripadētojus susiejime abieju valdiszciu.

Nū 1569 m. lietuviu bajorai ir lenkai vienus vargus vargo ir vienos linksnībēs jūs džiugino iki pat musu gadinēs. Bet tą vienibę Lietuvos bajoru su Lenkiją žmonēs lietuviai ir ju vadovai nepripažino. Tai regime isz rasztu Daukszos, kurs aiszkiai skundžiasi ant priespuđzio lenkistēs, isz sukilimo Leiczio ir kitu atsitikiu. Jūg nevienur žmonēs ėjo drauge su lenkais muszti neprietelius, tai neszmatlus daigtas, kada-gi jie ėjo ginti *savo* tėvinę ir kada-gi tai liepē dariti ponai ir bažniczia.

Kaip-gi ira su raszliavą? Visūmet įsigimsta didžiausieji virai ar tūmet, kada tauta givena laimēje arba vėl kada užaina metai ojumio, priespuđzio, kanczios. Lenkija ir Lietuva prie Zigmantu turėjo savo garsius, kiltus virus ir politikoje ir raszliavoje. O kad pagalėje prabėgusio amžiaus abi valdisti paszlijo, kad užėjo kruszu metai, tūmet sukilo jausmai, bet ir protas dirbo, jeszkodamas gidiklēs įžeistam kunui valdiscziu. Ir szitai prakilnus virai: Mickevičius, Norutavicius, Lelevelis, Kundraitis, Juzumavicius, Norbutas, Kraszauskas, ir kiti tarēsi atgaivinšę meilę nepriegulmēs ir laisvēs jau tai dainistę, jau tai pastatidami praaitę ir jos karžigistes akise savo gadinēs žmoniu. Tie tai virai budami bajorais, sulenkėjusiais lietuviais, *jautē lietuviszkai ir mislijo*, norint raszēlenkiskzkai. Ar-gi neaiszku, dėl ko tai ana „lenkiskzkoji jautristē“ taip smerkēsi į Lietuvą? — Bet ir patis lietuviai turėjo savo kiltus virus, kurie žmonēms geidē geresnią ataitę parupinti. Nēks neužmirsz Dūnelaiczio, Poszkos, Vilimavicziaus, Strazdelio, Stanevicziaus, Azukalnio, Sungailos, Rimavicziaus ir kitu, kurie gaivino dvasę žmoniu. Į metus 1840—1865 telpa darbsztumas rūsnaus Daukanto, milimo Ivinsko, gūdotino Valanczausko, džiugaus Tatarēs, iszkalbininkēs Praniauskikēs ir kitu. Jau-gi isz tu rasztininku vienas-kitas ėjo podraug su lenkais, bet jau aiszkiai iszmintas takas lietuvistei (Daukantas).

1863 metai norint lietuviams daug pikto atgabeno, bet dėl atbudimo lietuvistēs atneszē ir truputėli nau-dos. Žmonēs minēdami 1861 m., dabar-gi jausdami

priespudį nebežinojo, kur savo jausmais dėtisi. Nū lenku nebebuvo galima, nėko lukėti, nės ir jie tempė maskoliszką jungą, o nū maskoliaus ką sulauksi, jeigu ne plėgą, priespudį Taigi be liko grįžti prie lietuvistės. Daugibė pasiturincziuju ėmė siuntinėti savo vaikus į mokslus, į gimnazijas, ir universitėtus; sziądien lietuviu piln nebevien Szauliūse, Kaune, Vilniuje, Marijos-pilėje, Suvalkūse, bet ir Jelgavoje, Liepojuje, Kuldigoje ir Dunaburge rasi daug lietuviu. Kasmēt tos tai gimnazijos iszleidžia burius lietuviu į Petropilę, Maksvą, Varszuvą, Tarbatą, Rigą ir kitur. Taigi szitai musu akise ugterėjo nauja sila ir nauja dvasė paputė. Įsigavo lietuviszkoji inteligencija, isigavo noras apszviesti žmones, auginti jų doriszka. Taigi ta inteligencija, norint ji skaidosi į kelius burius savo pažvilgiais, viename-gi daigte sutinka: ji ira tikrai lietuviszka ir isz žmoniū paėjusi. Žinomas tai daigtas, jųg atsiradus tai spēkai radosi reikalingumas lietuviszkuju laikraszcziu ir kningu, ir sziądien norint Maskolija stengiasi nuslopinti tą geisma, jinai to neatitesės, nės priplusta kaskarts nauji gaivailai prie tos naujos spēkos: kuningai ir didūmenė ima garsintiesi ir drauge aiti su lietuviais.

Taigi aizsku, jųg tas daigtas, labai naujas, nevisiems aizskiai suprantamas. Isz to tai kila anie užgauliojimai, įkandžiojimai lietuviu ir lietuvistės svetimūse laikraszcziuose. Tie tai lietuviai tariasi neturę kitu prieszginiiu, kaip tiktai prispaudėjus lietuviu ir ju raszto, kaip tiktai persekiotojus lietuviszkos kalbos ir lietuviszkojo gaivalo, visiems-gi tiems, kurie pripažįsta jiems tiesas žmogiszkas ir tiesas buvio, lietuviu inteligencija spaudžia bicziūliszkai ranką. *J. Szl.*

Lietuviszkos ir apie Lietuvą kningos.

Maxim. J. A. Völkel. Lithauisches Elementarbuch. Heidelberg, 1879, 8°; laksztu VIII ir 112, prekia 3 M. = 1½ rubl.

1852 m. garsaus vardo ir gilaus mokslo Szleikeris atliko Lietuvon dėl iszsimokinimo musu kalbos ke-

lionę, kuri nevien dėl musu, bet ir dėl mokslo ira dideliai svari. Per savo rasztus apie lietuvius ir lietuviszką kalbą, spaudintus pirmuciausia laikrasztije Akademijos mokslu Vienoje (1853 ir 1854 m.) jis kune pirmas supazindino Auropos apszviestus virus su vertibe lietuviszkos kalbos ir su pacziais lietuviais. 1856 m. Pragoje iszspaudintas jo „Handbuch der litauischen Sprache“ dar per ilgas metus bus skaitomas kaipo klasiszkas darbas, kursai ir didesniu tautu kalbose retai kur turi sau ligu, o isz kurio daugumas mokintu kalbos tiriku, semia pazinti lietuviszkos kalbos.

Kaip zinoma, Bohlenas, Szleikeris ir k. aiszkiai parode, jug lietuviszka kalba asanti artimiausioj' giministej' isz visu taip vadinamu szia dien indoauropiszku kalbu su sanskritiszka tolimoj' Azijoje givenusiu Indu kalba, o nekuriuse ipatibese turinti zenklus didesnės senovės ir už sanskritiszka (Diefenbach), neminint jau graikiszkos, lotiniszkos, slovėniskos ir k., kurios asancios už lietuviszką jaunesnios (Diefenbach, Szafarik, Virchov ir k.); vėl pagal pormu tobulibe, kaip tas pats Szleikeris pripazino, lietuviszka kalba galinti lenktin aiti su Graiku, Rimėnu ir Indu kalbomis. Jei Szleikeris parode jau svarumą musu kalbos dėl mokslo, tai tam pacziam Szleikeriui ir jo mokintiniams mes kalti asame ir tūmi, jug szia dien kune visuse Auropos Universitetuse ira iszguldoma ir mokinama lietuviszka kalba.

Saprota svarumo ir reikalingumo lietuviszkos kalbos, nors lengva-palengva, bet regimai platintisi pradeda ir ten, kur seniaus ir tikėtisi to nogalėjai! — butent *paczios Lietuvoj!* . . . Dar pirm kokios 10 metu kune koznas givenantis Lietuvoje praszalietis — ipacziai lenkai — su panėkinimu minavojo lietuviszką kalbą ir dėl apibjaurinimo akise pacziu lietuviu prigimtos ju kalbos, iszrastas tapė dėl jos vardas „muzikiszkos ir pagoniszkos“. Toks panėkinimas puikios lietuviu kalbos aiszkiai tik, zinoma, parodo barbariskus jausmus ar aklumą tu, kurie užsipūle ant lietuviu, geisdami ju prigimta kalbą isznaikinti . . .

P. Völkelis, kurio „lietuviską Elementorių“ norime czion paminėti, priguli skaitliu mokintu vokiszku viru, kuriu dar nedaug pažįstame, o kurius galėtumėme vadinti „prieteliais lietuviszkos kalbos“. Nei jam, nei kitiems neprideri tūmi tarpu dar vardas „prieteliaus lietuviszkos kalbos ir tautos“, kurį vardą tik „senelis“ Gisevius užsipelnė . . . Jis, kaip ir daugel kitu, dumoja, jūg lietuviszka kalba veik iszniksianti, o drauge su kalbą iszniktu ir tauta. Nesiginczidami apie tai, ar iszniks ir kada iszniks musu tauta, turime tūmi tarpu tik su pagirą paminėti jo darbą.

Givenant Lietuvoje (Tilžėje) p. Vökeliiui nesunku buvo užtėmiti, jūg pažintis tikra musu kalbos dėl givenancziu tarp lietuviu vokiecziu dideliai ira reikalinga ir naudinga, todėl jis ir savo „elementorių“ paraszė ipacziai dėl tu, kurie norėdami lietuviszkai pramokti, negali su Szleikerio ir Kurszaczio kalbamoksliais susipažinti ir jūs valioti. Jo darbas paskirtas dėl vokiszku mokintoju, vaistininku, vaistitoju, tultku, kuningu ir tt. darbininku tarp lietuviu givenancziu, apima reikalingiausius žodžius ir kalbesius lietuviszkos kalbos, trumpai iszgulditą gramatiką, lietuviszkus tekstus dėl prisipratinimo skaitimon ir iszguldimu į vokiszką kalbą, pagaliaus trumpą lietuviszkai vokiszką žodinėlį. Dėl pradedancziu lietuviszkai mokintiesi, „elementorius“ p. Vökelio ira labai naudingas ir mės drąsiai galime brukti jį visiems tiems, kurie norėtu veikiai pamatinias regulas lietuviszkos kalbos pažinti. Gailu tik, jūg elementorius szitas bus priainamas tiktai dėl tu, kurie moka vokiszka.

Paminėdami p. Vökelio darbą, mės velitumėme, kad veik atsirastu koks raszitojas, kursai nors tokį jau elementorių sustatitu tik lietuviszkoj' visiems priainamoj' kalboj', arba vėl lenkiszkoj' ir maskoliszkoj' dėl maskoliu ir lenku, Lietuvoje givenancziu. Nėsa atėjo jau laikas, idant visi tie svetimi, kurie tarp musu givendami sau pas mus dūną užsipelno arba vėl urėdą varo, mokėtu padoriai musu kalbą, ne-

laužitu ir nedarkitu ją, bet milėtu, jei nori tarp musu ir ant musu „szventos“ žamės musu draugistėje giventi.

Birsztonas.

Czterysta kilkadziesiąt nazwisk miejscowosci litewskich przez Jana Karłowicza. (Odbitka z Pamiętnika Fizyjo-graficznego, Tom III., 1883 r.)

Szia gadinę mokslas kabinasi į viską. Negana to, kad žmogaus dvasė kaskarts daugiau spendžiasi pažinti gamtą, draugiją, jinais juk ir pati savęs neaplenkia. Dvasė tiria savę, norėdama išsikvosti, kūmi asanti. Taip tai asant mokslininkai surinko daug, labai daug medegos dėl įvairiu mokslo szaku, o surinktą medegą krauna į ailes, į rėdą — ir taip atseka taisikles atsitikiūse gamtos, draugijos ir dvasės. Sziądien mokinti virai atjeszko supelėjusius ir sukandėjusius popierius, krato jūs isz panagucziu, „žlebenoja“, kaip kad garbus Valanczauskas sako, ir tiekia szapelis prie szapelio medegą dėl mokslo apie praaite. Bet praaite giminiu ar tautu pasemiama netiktai isz rasztu; daugibės atsitikimu nēks neužraszė, o jeigu kas ką užraszė, rasztai nugaiszo; tu tai atsitikimu daugumas tebegivūja burnoje žmoniu. Jaugi vaidintuvė atsitikimus apkaiszė įvairiais pridurkais, bet pridurkus prikarpius lengvu ira pasigauti jūse įviniotą tikrą, atsitikimiszką žinią. Už tai aiszku, kaip pasaka, patarlė ar daina gal imokslui atgabenti nekartą didelį naudą. Bet kas labai įstabu, nesikį dūda gerą paaiszkinimą senu atsitikimu vardai kaimu, mėstu, pelkiu, kalnu, pavardės žmoniu ir tt. Asz tiktai menką imu paveikslą. Jornandas, rasztininkas VI. am. raszo, jūg gotai atsikraustidami isz Skandinavijos į Pavistulį radę czia begivinant „Vidivarii“. Patūlaik tikrai kad nēks nesuprato kaip reiki skaititi tą žodį. Vieni sakė, czia ainant kalbą apie Vidivarus, o kiti vėl apie „įvairius“ (varii) Varus. Kenogi czia teisibė? Patūlaik iszlikę vardai meta spindulį į tą tamsą. Žinome, kad latviu krasztas anapus Dauguvos vadinasi *Vidzamiu* (Vidzeme); tą patį krasztą vokiecziai vadina *Livland*. Aiszku, jūg tūdu žodžiu ira vienvardžiu. Daukantas savo „Bude“ ir

„Pasakojime apie veikalus lietuviu tautos“ sprendžia, buk tas krasztas asąs Vidoržamiu vadinamas; kodėl?! Taipogi sako jis, kad Žamgaliai asą givenę Padauguvije. Bet Livai ira *sūmiszkos* kilties; bene giventa kitąkart czia, kur sziądien lietuvi-latviai givena, gētės sūmiszkos ar lapiszkos, anu „Vidu“? Jūg taip ira pareiszkina kitas iszlikęs senas vardas musu kraszte. Daūkantas sako, jūg *Samland* nēkas kitas kaip tiktai Žamaitija, kadaģi vokiecziu rasztininkai užūt ž raszę s; taipogi *semigalli* asą musu *žamgaliai*. Reiki žinoti, jūg lapiai ir pinai savę vadina *sūmiais* ir *samiais*; tai jau žinant ir skaitant pas Tacitą apie Aestuos ir Fennus, givenusius Pabaltmarije, ar-gi abejotina, jūg *Samland**) pusiau sūmiszkas, o pusiau vokiszkas žodis, kaip kad samgaliai — pusėtinai sūmiszkas o pusėtinai lietuviszkas?**)

Jau isz tūdvieju paveikslu aiszku, kaip dėl at-radimo senoviszkos tautu buveinės ira svaru žinoti vardus vietu ir žmoniū. Tą tai mokslininkai suprato. Vokiecziai (k. a. Lohmeyer), Slovėnai (Miklosicz) renka pavardes ir vardus, moksliszka jū suailiūja ir taip dėl istorijos naują nesza pagelbą. Bet mēs lietuviai, kaip apie viską, taip ir apie savo veikalus mažai rupinamesi; už tai p. Karlaviczius tikrą teisibę raszo ant l. 1 minėtos kningutės: „Tiktai lietuviszki vietu vardai patūlaik laukia priderinczio apdirbimo; nēko ar mažne nēko, nepadarita dėl ju pareiszkinimo; juk neturime suraszę nei to, kaip jū lietuviszka isztariama, o tai visą darbą labai ap-sunkina.“

P. Karlaviczius tą kningelę paleidō į svētą geis-damas mokintūsius paszaukti į darbą; gražus tai no-ras. Prieg tam p. Karlaviczius parodo ir buklą (me-todą), kaip geriausiai galima tą darbą atlikti. Tokiu budu jis 400 su virszumi vardu turi paaiszkinęs. Ne be to, kad jo paaiszkinimai vienur ar kitur nebutu

*) Urpreussen v. Adolf Rogge, Altpreussische Monats-schrift XIV. Band, p. 253.

**) Samland — musiszka: pelkžamis; Samgaliai — pelk-galiai.

raiszi, bet tai ned vai, juk p. Karlavicius nelietuvis. T. a. nū *anksztas* ir *laukas* jis sako paainant „Anczlavka“ = Anczlaukiai; nēs „ancz“ už tikro asąs sutrumpintas isz „ankszt“. — Lietuvis atsakitu: tas žodis susideda — jeigu pradinė a ira ilga — isz antis ir laukas, t. a. ancziu laukas, Anczlaukiai; o jei pradinė a trumpai butu isztariama, tai sukrautinės dalis bus: *ant* ir laukas; suligink: anczakis užūt antakis. Antlaukiai butu pablaku Antbaliu, Antupiu, Antkalniu ir tt. — Taipat „Dvorkiele“, norint nežinau kaip tą vietą lietuviai vadina, negalimu vien nū dvaras iszvesti; tas žodis ira sukrautinis isz dvaras (o gali ir kits koks žodis) ir kelias. — Pavardė Gelgudas neženkliu geltongudį, kaip p. Kralavicius sąprotauja, bet skurdbalsį, gedulingos kalbos virą; bet jeigu lietuviai u tame žodije trumpai isztartu — kaip asz nėkur neasmi girdėjęs — tai tadą gautumėme virą, kurs įgelia, įkarszia gudus — neprietelius; slg. Gintautis. — „Kavloki“ tai nėkaip ne „Kauklaukiai“, kaip stīgavoja p. Karlavicius, bet *Kiaulakai*; jūg taip tai ira, parodo ir pavardė „Kavlok“, kurį lietuviai vadina *Kiaulakiu*. (Suminksztinimas czia taip pat kaip Sziauliai ir Szavle.)

Norint ira dar ir kiti apsirikimėliai, visgi darbas p. Karlavicziaus ira labai pagirtinas ir mēs pasitikime, jūg daugumas „Auszros“ skaititoju nepatingės ar patis jo darbą papilditi arba norint mums į rėdistę atsiųs suraszę vardus kiemu, lauku, kalnu, upiu, pelkiu, pavardžiu. Kas tai padaris, tas didesnį gali mosklui pelną atneszti, ne kad tie, kurie neturėdami paspartinės medegos raszinėja nėkus apie persikilnijimus gencziu ir tautu isz vietos į vietą, arba vardus jūkingai ir veltū paaiszkina. J. Szl.

„*Historyja septiniu Mokitoju iz Lankiszko ant Letuwiszkos kalbos per Augustyna Zeytz, zokonika, piardeta. Jo łocnu kosztu iszspausta Spaustuwiej Lankiszkoj W. Dyniewicziaus, Chicago, Jllinois, 1880 m.*“ lak. 138. Raszikas tą kningelę „prikisza“ mocziakoms, norinczioms naszlaiczius nū turto tėvu pavariti, ir mergaitėms, kurios ketina tekėti už naszlio;

bet užsistodamas už naszlaiczius, raszikas skaudžiai neapkenczia moteriszkiu. Taip jis savo „prokalboje“ ir raszo, kad „reyk jum žynot kad nie Wiras dieł Motieryszkies ale Motieryszkie dieł Wirow sutwierta ira; o dieł togi Wiras Ponu namo pastanawitas ira; ir jam wale ant jos dota“. . . . Kalba baisiai sulenkūta. Raszikas sakosi iszguldęs ir daugiau kningeliu į liet. kalbą ir neužilgu jas apgarsinsęs, „jagu tik iu skatyt noresit“. . . . J. Szl.

Trys pamokslai apie gaspadorystę dėl gaspadorių sodieciū. Spaustuvėje Albano ir Kibelkos Ragainėje. 1883; l. 43. Prekia su persiuntimu 30 kap.

Jūg lietuviai nedaug turi naudingų rasztu apie ukę, nėks neabejoja. Gana buvo krutus Daukantas, bet jo kningutės laikui bėgant suretėjo taip, kad retas jas iszlaikė iki musu dienu. Ivinskas savo ukiszkūse kalendoriūse nū 1846 iki 1863 m. taipogi stengėsi, kiek galėjo, neszti pagelbą ukininkams. Jeigu dar primesime rasztus Gomuliauskiō ir Radziūno, ir „Naujausās galviju liekarstvos kningas“ „iszdūtas nekuriō lietuviszko dvarponio“ kuriōs antrą siki atspaudintos 1861 m., tai patūlaik nėks daugiau nemėgino rasziti apie tą taip svarbų daliką. O juk lietuviai turi gana ukininku, ir dar geru, o apszviestu ukininku! Kodėl-gi tie apszviestiejie virai nepasirupina savo ir kitu patirimus surasziti, kodėl jie nenori pamokinti vargszų žmogų, givu prakeitu pelnantį sau dūnelės kšni?! Visi iszvėšę! visi iszvėšę! Kad taip tai nėks nesijudina rasziti apie ukę, mēs už tai su dideliu džiaugsmu pasveikiname taip gražų veikalėlį p. P. Nėrio, kurs matidamas, jūg musu darbsztus ukininkai „nevisūmet traukia didžiausią naudą isz savo darbo“ dėl to, kad „jie nežino pirmucziausiu pamatu, nū kuriu užguli lauku vaisingumas“, paēmė plunksnā rankon, kad jūš apszviesti; ir dar tūmi meiliaus skaititi tą rasztą, jūg jis grinokai lietuviszcai ira raszitas. Pasitikėdamas jūg nevienam „Auszros“ skaititojui bus miel girdėti įtalpā tos kningutės, asz ją czia trumpai suglaudziū. Knigutė ira padalita į tris pamokslus. Pirmame pamoksle p. Nėris apraszo, kad reiki javus

nekasmet sėti ant tos pacios vietos, nės jie valgio pritraktu — isz to tai digsta *vaisiu mainas*. O kad gerai ailei metu praėjus javai galētu į tą pacią vietą pagrįžti, reiki netrilauginės, bet dauglaukinės ukės. Dauglaukinė ukė nėkada neklakso pudimu, nės į vietą pudimo sėjami dobilai, kurie ir žamę iszakėdina ir galvijams patiekia gerą peną ir ganiklą; prie to jau prisideda ir daugis mėszlo. Szeszlaukinės ukės musu ukininkams geriausiai pritinkanczios. Prie to prikerpta žinia apie veisles ir sėjimą dobilu, ir persergėjimai apie vaisiu mainimą ir pasigavimą mėszlo szeszlaukinėje ukėje. — *Antras pamokslas* paskaiditas į 3 dalis. Pirmiausiai apie *mėszlo sutaisimą*. Jū geresnis ēdesis givūliu, jū riebesnis bus ir geresnis mėszlas. Norint daug turėti mėszlo, reiki kù ilgiausiai givūlius laikiti kutėse; taip arklius geriausiai per visus metus namie szerti. Pakratui reiki sziaudu ir žamiu, kurias apipiliama vitrijolu. Toks mėszlas „neiszpasakitai nutreszia žamę ir gaspadoriams dūda didžiausį pelną“. Paszaro ir pakrato gana suteiks tiktai dauglaukinė ukė. Bet mėszlus sutaisiti galima ir ant lauko, iszvokiant užslinkusius griovius ir slėnius, pilnus sukirmijusiukelmu ir dumblu, kraunant tūs dalikus į kruvas ir perde dant mėszlu; kaip reiki elgtiesi su tokiais „kompostais“ (sąmėžiniais), ipacziai iszguldita. Tokiu budu asą galima didelias daugibes gero mėszlo isitaisiti. Tolesniai sznekėta apie *mėszlo užlaikimą*. Geriausias mėszlas ira tas, kurs atlieka kutėse iki jį ant lauko iszvežant, taigi kutės turi buti augsztos. Ant lauko iszvežus reiki mėszlą tūjaus iszkratiti ir priarti. Aviu mėszlą negerai tiktai vienąsik ant metu iszvežti į lauką — nės jis bestovėdamas pabala, supeli. Arkliu kutę reiki kasdien iszvokti ir ju mėszlą ar į kutę galviju mesti — kas labai gerai, ar į „mėszlavietę“, kuri 1) turi buti ligiai toli nū arklidės ir nū namo, kitaip vargu butu permaisziti mėszlą galviju su arkliu mėszlu; 2) ji turi bti arđvi; 3) vandū nei isz kur neturi į ją subėgti; 4) ji turi buti pridengta nū saulės ir vėju; 5) skersai pervaziūjama ir 6) negilesnė per 2 ūlektis. Bet mėszlavietę tadą tiktai tereiki

taisiti, kadaž meszlas nebetelpa galvijų name. Ant galo — *pasigavimas mėszlo*. Galvijų mėszlas geras dėl smiltiniu, lengvios, sziltos žamės ir raudonųjų szlineliu, — ir dėl vasarojaus. Arkliu ir aviu mėszlas tinka szaltai ir supūlusiai žamei, — dėl rugių ir kvieciū. Mėszlą nereiki priarti su szlapią žame; geriausiai jūmi apkrėsti rugių lauką. Vikiams mėgsta szviežus mėszlas. Reiki stengtiesi kūdaugiausiai, nors plonai, lauką mėszlu apvežti. Vasarą per kaitrą ir per naktį nereiki galvijus laikiti laidariūse, bet „kutėse su langais ir atviromis durimis“, — Treczias pamokslas — *apie žamės iszdirbimą*. Žamę iszdirbame dėl mėszlu supudimo, dėl iszpurinimo žamės, dėl panaikinimo žoliu. Žamę iszdirbant geriausieji įnagai: *plugas (arklas)* turi būti lengvus, pigus ir stiprus, o tokiais ira amerikiszkas ir lenkiszkas; *akėczios* ira geriausios czėkiszkos, labiausiai akėjant pievas samonomis apželusias. Gelžiniai akėczvirbaliai paskabina darbą artojaus. *Ekstirpatoris* pasigaunamas dėl negilaus žamės sujudinimo. Žamę iszdirbama dėl *žieminiu* javu taip: reiki plėszti pudimą, kartoti jį iszilgui, kartoti skersai, arti priesz patį sėjimą, akėti ir velėti (koczioti). Paskiaus apraszita, kaip tą darbą atlikti, jeigu žamė ira supūlusi, szalta ir mažai iszdirbta, arba jeigu ji neperdaug supūlusi ir iszdirbta, jeigu žamė lengvesnė ir labiaus iszdirbta, jeigu žamė lengvi ir iszdirbta ir jeigu ji labai lengvi. Reiki javus pasėjus, dirvą kaip reikint iszvagoti, o vandenį, kurs žlugso dabar daugiur, nelaikiti nei vagoje nei griovije, kitaip žamė permirkusi atszals ir nuspelgs javus. Pamokinta taipogi iszdirbti pudimą, kurs buvęs vasarojumi apszėtas. Bet ir dėl *vasarojiszkuju* javu žamę iszdirbant, reiki iszkirdinti mėszlo sukrautinas dalis, apvokti dirvą nū žoliu ir iszpurenti žamę. Apraszita, kokios žamės reikalauja miežiai, avižos, žirniai, bulvės (roputės, erczukai). Ant galo pasakita apie sutrinimą žamės velanu, kad reiki saugotiesi suvelėti szlapią žamę, arba ir persisausejusią, kadaži sutrintą sausą žamę vėjai nupustu. Velėjama ir tadą ira, kad vasarojų pasėjus litus žamę suplaka: taigi pasidariusią plutą reiki velanu sulaužiti.

Kiekvienas skaititojas mato, jūg ta kningutė norint nedidutė, bet daug, labai daug turi savije pamokslu. Gailu tiktai, kad raszikas jos kaip kad užmirszo pasznekėti apie reikalingumą iszmėtiti sodžius į vienkiemius. Juk žinome, jūg gyvenimas sodžiūse neleidžia įvesti nei mažiausį pagerinimą ukės, nės ar tai sutarimo nėra tarpo ukininku, ar rėžiai ju per kits kitą iszpinti, arba vėl laukas taip ira nū namu toli, jūg reiki daug laiko ir pajėgos gaiszinti, lig į jį nuaini ar nuvažiūji. Okad kiekvienas skiriumi giventu, tai ir lauką turėtu aplink savo gyvenamųjų ir kaip norėdamas ir iszmanidamas galėtų jį gerinti; prieg tam kilus gaisrui, ar-gi nudegtu pilningi sodžiai, kaip kad sziądien taip tankiai atsitinka! Tiktai vienas daigtas atsimainitu ne ant gero. Sziądien žmonės pripratę kruvoje giventi, tankiai susibėga, pasiszneka apie szi ir tą, pasilinksmina — žodžiu sakant, givena draugijiszkai, norint tankiai saviturpe bardamiesi ir kersztaudami. Iszsimėtę pavienam giventi, jau turėtu atmesti anus susibėgimus, jaunimus, kuriūse pilną dvasią žmoneliai ir pilną szirdimi givena. Taigi atsiskirę nū kitu jie nutaisitu daugiaus savibės jausmus pamindami draugiszkumą ir artimistę. *J. Szl.*

Isz Lietuvos.

Netoli Laukuvos Raseiniu pavietije randasi vieta, vardu Padivsvitis ir ažeras Divsvitis, į kurį kaip žmonės pasakoja ir seni rasztai liudija, musu sentėviu dievaicziai ir sziap visokie paminklai isz žilos senovės asą paskandinti nekuriu czia atsibascziusiu panatiku, idant ir menkiausia žimė apie musu tėvinės garbingąją praeitinę pražutu. P. Kelpszas, givenas Padivsvitije (Padievica, per Kaltinėnus, Kauno rėd.), raszo, jūg turęs ir rasztus apie tūs senovės paminklus; taip pat ten asą ir nekurie seni rankraszcziai vieno kuningo, stropaus tirinėtojo musu senovės paminklu, palikti. Butu vert ten nukeliauti, apie visokiūs dailikus placziai iszsiteirauti, sziokias-tokias žinias ir

rankraszczius nū prapulties iszgelbēti jei jie kur
užmesti trunētu, ir visiems per spaudinimą apgarsinti.

Skaitidamas apie *krivulę* Daukanto kningoje „Budās
senovės lietuviu kalnėnu ir žamaicziu“, ant l. 121:
„Jis pats (kurėju kurėjas, krivu krivaitis) retai o rasi ir
nėkad os nedavė įsakimu svētui, bet siuntė per savo kunin-
gus žigovais vadinamus, kuriems pavedė savo valdžią
įdūdamas lietos arba ukės lazdą, krivulę buk vadinamą,
ir liepė tąją lazdą savo įsakimus svētui skelbti, kur-
sai budas skelbimo įsakimu viresnibės lazdą iki szios
dienos užsiturėjo, kaip Kalne (augsztojoj' Lietuvoje)
taip ir Zamaicziūse, tulose vietose pas žamaiczius
tebėra sakoma: „karužasis, sako, lazdą parneszė“ arba:
„kaip asz neklusisiu lazdos savo viresnibės“. Szią-
dien lenkai ticziodamiesi senu įprocziu vadina lietuvi
„skurcze paška“ nū to, jūg jis ne raszto, bet lazdos
savo viresnibės arba kurėju kurėjo klausās, neminė-
dami (lenkai) to, jūg lietuviai savo lazdą iszgelbėjo
jūs paczius tris kartus nū prapulties ir vergibos;
vieną kartą metūse 1320, antrą kartą 1410 m. nū
križaiiviu, o trecziąją kartą 1659 m. nū žuvėdu“.*)
Tokio jo įsakimo kiekvienās turėjo klausiti, nēsgi
visu spėriausias paklusnumas buvo visu didžiausią
pavinastimi kaip svētui taip ir kuningams. Aiszkes-
niai sakant, įsakimą kurėju kurėjo visi turėjo už
dievo valę ir tūmi jis didesniu buvo už patį rikį,
arba kaip sziądien sako, karalių. Kūmetu jis ira
tokią valdžią įgavęs, maž tešant tos gadinės rasztu,
negal to regėti; bet jei antžvelgsime kitu tautu vei-
kalus praėjusiu gadiniu ir mėklinsimės į pradzią
draugibos svėto ir jo susirinkimo, matisime tenai,
jūg kuningai turėjo tikibą už pragumą, kuriūmi svėtą
gurino, gandino dėl sugurinio ir sukrutinimo žmogaus
mentos ir dėl butino sav paklusnumo. Ligia dalimi
tūmi pacziu įrankiu gūdė, laimino, džiugino ir links-
mino dėl isztempimo tos paczios mentos. Kad svė-
tas dar buvo kaip tariamas ir tikėjo aklai į tą, kas
jam buvo sakoma, tad tokiam svėte galibė ir oru-

*) Rēza, Dūnelaitis, IV Gesang, s. 153 in den Anmerkungen.

mas žinių buvo per daug didelis. Toksai pragumas nebuvo butinai paczių žinių pramonė, bet daugiaus digo paczioje businoje svėto draugės ir buvo reikalingu ir naudingu dėl nekurių gadinės ir tol jis patvėrė, kol jį budas draugibės pakentė. Ką regime nusitikusį su svetimomis tautomis, tas pats ir buvęs ir su lietuvių tauta, kad svėtas buvo kaip tariamas, nėko nežinojo ir nenumanė pradžioje savo įsikurimo, tad ir ju kuningai nenėkino to įrankio, kurs patiems didino gūdą, orumą ir szventibę, o svėte baimę, nūgastį ir aklą paklusnumą įkurė: kaipogi kuningai tolirkon iszgulde slaptis, kuriu svėtas nepermanė, jieje lėmė, sztikinėjo, burė, vardavo, szventė, ko svėtas geidavo, dejavo ar reikalavo, kalbėdami su paczių Perunu reiszkė jam jo pagūdą arba koronę; todėl žodis „kurėju kurėjas“ ir jo asaba buvo tariama nū svėto szventu ir nepalitimū.“ — Taip skaitidamas kožnas nevisai akiai savo tėvinės budu įtemijimą pro savę praaiti dūdantis atsimesna, jūg dar daugel Lietuvos kampūse krivulė kaipo ženklas viresnibės ir vartojama. Užnemūnėje krivulė, pas lenkus krivulka vadinama, dar aplinkui su kokiu nors įsakimu siuntinėjama. Prusu Lietuvoje ir krivulė ženklas szaltiszistės, kuriai labai kreivą ažuolinę lazda vartoja ir į kurių iskeltąjį galą įkiszamas ženklelis arba rasztelis, apgarsinąs kokį nors naują įstatimą arba suszaukimą kiemoniu pas szaltiszitų į pulką dėl pasirodavojimo arba iszleidimo kokios nors dėl kaimo naujos rėdos. Virkitūse, Prusu Lietuvoje, ir szitie rasztai lietuviszkoje kalboje iszleidžiami, kitūse valseciūse Prusu Lietuvos dvėjose kalbose, lietuviskai ir vokiszškai. Ir vokiecziai patis Prusu Lietuvoje ir tą vardą anos lazdos kaip ir tą senovės budą pasisavinę ir vartoja dėl apgarsinimo visokiu nauju įsakimu. Taip tas budas dar randamas Tilžės priemėstije, kur visokie padavadijimai szaip jau vokiszkoje kalboj' atliekami. Tie vokiecziai nesumano to žodžio iszguldi.

Parplis.

Kaunas, 19. sausio 1884 m. — 3 num. „Krajaus“ skaitome isz Raseiniu: Buvėsis lig sziam laikui bajoru mar-

szalka, p. Vladislovaviczius, atsisakęs nū savo vietas; į jo vietą asąs pavadintas p. Adolpas Pžeciszauskas. Pabaigoje grūdžio bajorai pakėlę atstojancziam nū tarnistės marszalkai pietus, kur buyę apszaukti užgėrimai ir sakitos sznekos maskoliszkoje kalboje. Mēs nesidivijame, kad musu bajorai, atsižadėję savo prigimtinės kalbos, griebiasi už kitu, ir nėko priesz tai nesakitumėme, jeigu jie neturėdami ko geresnio dariti, valgitu ir gertu maskoliszikai . . . Įstabi-gi mums ana ju nežinē reikalu musu draugijos arba — nenorime tikėti — prapūlimas jūse jausmo savo pacziu garbės. Bet tikime, kad taip žemai dar nenupūlė musu draugija ir dėl to-gi mislijame, kad tas lipsznumas bajoru dėl maskoliszkos kalbos paaina isz nežinės ju, kaip ta kalba elgiasi su musiszkaį, taigi ir tariame asant reikalingu paaiskinti jiems tą daigtą. Dėl paveikslo paimkime tai, kas darosi Kaune neseniai įtaisoje sudo vietoje. Kasdien ten matome po kelias deszintis musu mažesniuju broliu, kurie susirinkę dažnai pėsti ir isz tolimiausiųju kampu rėdibos į naują sudą jeszkotu teisibės, kurios nerado ar nebuvo kam padariti jiems namie, stumdosi po kelias dienas nėko negalėdami nugirsti, nės nesupranta maskoliszkos kalbos, o szii nepažįsta lietuviskos. Nemislijame už tai kaltinti tiesos sprendėjus, nės žinome, kad toki ira tiesa ir jie turi jos klausti, o kad ir tokios tiesos nebutu, tai jie suvažiavę isz tolo į musu krasztą, mokėti musu kalbą negalētu. Galime kožną sudo dieną matiti szitokius atsitikimus: paszauktas į sudą, iszaina musu vargszas ir, paklaustas, ką turįs pasakiti savo reikale, nedrąsiai pasisako nemokąs kalbėti maskoliszikai. Tadaį pirmsėdis apreiszkia jam, kad sudijama ira maskoliszkoje kalboje ir kad nei koki kita kalba jame nėra pavelita, ir liepęs vargszui sėstiesi, pradeda klausinėti antrą pusę, jei nota bene toji moka maskoliszikai. O kad jau pirmsėdziui nusibosta keliems praszitojams pagrecziui tą patį sakinėti apie sudo kalbą, prie to dar matant, kad jie nei to sakimo nesupranta, tai atsitinka, kad jis kitą ir smarkiai paklausia: ko-gi czia jus atėjote nemokėdami kalbėti! Vienas toks nelaimingas negalėjęs apginti savo tiesą, laukė apsudijimo, mislidamas bent tai žinosęs, nės truputį suprato maskoliszikai. Bet kaip iszgirdo apreiszkimą apsudijimo, ragūtą tiesu taisiklėmis, tai žinoma nėko nesugavo. Dėl to-gi nūžamiai praszė pasakiti jam, kaip tapė jo reikalas apsuditas, ir gavo atsaką: sudas nūsprendį isztarė ir neprivalo jo iszguldinėti. Lieka

vargszui atsidūti ant milistos ar nemilistos tikojančių ant ju kaip vorai ant musiu — szunadvokaczių židu, ir jėszkant teisibės atrasti savo prapultį . . .

Turime viltį, kad bajorai iszgirdę tūs ir kitus tokius pat dalikus, atsimins savo privalumus, kuriūs jiems suteikia stovėjimas prieszakije draugijos ir teiksiesi, pastatę žvakę maskolizškai kalbai, pasistengti ir dėl tiesu kalbos mažesniuju savo broliu, *jei ju broliais ir toliaus nori palikti*. O gali balsas musu praskambės veltū kaip vox clamantis in deserto . . . Sziaukia-gi *Vox populi*.

Nekuriose vietose lietuvinkai mokina isz pat mažumos lenkiszškai savo vaikus, tarp savęs kalbėdami lietuviszkai. Vaikai vienok į piemenis jau užaugę, o supratę kūmi ira, mokinasi ir kalba lietuviszkai. Ar-gi jie tame dalike nedaugiaus turi proto už savo tėvus? —

Daugiausiai biczių turi žmonės, gyvenantieji apie-gardoje Kelmės, Raseiniu pavietije. Kiti ju laiko keletais deszimtu aviliu, moka jas priderincziai aprupinti ir per tai gauna ju vargus gerai apmokantį pelną medumi ir vaszku. Labiausiai į medžius, ant lauku auganczius, kelia avilius, kuriūs tenai vadina įkilais; kad tenai bitis privilioti, avilius isztepa kvepenziomis zolėmis. Jeigu kurs žinovas priviliojimo biczių butu piktadėju, tai, sako, galėtu atimti visus biczių kelmus nū kaimėno, jūs turinczio. —

Ira žinomas tai daigtas, jūg lietuviai didumu ira geltonplaukiais, norint turime kur-ne-kur ir jūdplaukius. Retai vienok atsitinka apiegardos, kur jūdplaukiu butu daugiaus ne kad geltonplaukiu. Vienas geras žinovas tu daliku pasakojo ir paminėjo tūs valsezius Szauliu pavietije, kur givena mažne vieni jūdplaukiai; anūs apigardiniai lietuviai vadina Szauliecziais. Skirias-gi bude ir kalboje tarp vienu ir kitu mažne nėra. Jūdplaukiu daugiaus randasi ritinėje Lietuvoje, nekad Zamaicziūse. Tai turėjo atsitikti per įsimaiszimą kitu giminiu gilioje senovėje. —

Panėkintos musu kanklės*) ima rastiesi tai ant

*) „Praėjusiam amžiuje tarp lietuviu dar labai tankiai buvo randamos kanklės, kurias jie patis pasidarę skambindavo dainas dainūdami.“ Glagau, Littauen und die Littauer. 1869. p. 148.

viszku, tai užpeczkije; teisibė, kad jos ira nuvargusios, nės buvo davinėjamos vaikams dėl pabraijimo su viena struna ar ir be jokios. Randasi dar tokie seneliai, kurie moka isz ju iszgauti graudingą gaidą, prie graudingesnios dar giesmes ir mus mokina. Ne tikt pradedame senas iszrastiti, bet naujas giesmes dariti. Kanklės panesza į arpa arba cimbolus, deda anas ant keliu, ir sėdėdami skambina su prisztais ar su pagalėliu, spaudidami strunas pirsztais taip kaip ir smuikoje.

Lenkiszkas laikrasztis „Przełład tygodniowy“ nū 1883 m. N 33, 407, paminėdamas apie prancuzu rasztininką Ernestą Renaną, kurs ira kilęs isz Bretanijos, pusiausalio Prancuzijoje, kur žmonės kalba keltiszką kalbą bet ne prancuziszkąją, szaip raszo: „Bretanija daugiur mažne toki pat kaip musu Źamaitija. Tenai žmonės taip pat dievūti ir taip pat teisingi. Pobudis ir budas bretanu dideliai paveidūja į budą ukininku Lietuvis ir lenku Parodą teisingumo bretanu buvo tai, kad jūs kiti apgaudavo, kiek kartu jie ėmėsi prekibą variti. O apie lietuvius turime pasakiti, kad jūs visados visi vadindavo patirusiais; apie lietuvius galime dar geriaus pasakiti — jie mokėjo visados ir pikcziausiuše atsitikimūse pasigelbėti.“ Taip tai kaip kadaį ir lenkai apie mus teisibę pasako.

Kaip mažai lenkai ir XVIII szimtmetije žinojo apie Źamaitiją, galime matiti isz kningos, spaustos Vilniuje 1766 m., „Źodinas geograpijos“ pramintos, kur rasztininkas sznekėdamas apie „Źmujdz“ iszrokavęs pavieczius Źamaitijos ir dalikus, priderinczius viresnibei ano laiko, szaip raszo: „Źamaitija, nūkampis ir kuningaiksztistė Lietuvos, turi 70 miliu iszilgumo ir 50 miliu platumo, turi kalnus ir gires, daug javu, givūliu ir medaus. Giventojai — katalikai, dievūti, neveda pacziu nerūrėdami 30 metu amžiaus“ ir tt.

Daugel ira rasztininku lietuviu, kuriūs težinome isz vardo, o ju rasztu negauname matiti, ar retai kadaį. Vieni rankraszcziai prapūlė, kiti kaszin kadaį atsiras, o kiti dar galės prapulti . . . Taip girdėjau, jūg kuningas *Rimaviczia*, kurs buvo Pakievije, Szauliu pavietije, klebonu prie pilijos, daug raszė labai graziu ailiu ir dainu. Mirė Pakievije apie 1865 m. Kas givendamas Pakievije isztirtu jo amzių, o gali ir jo rasztus gautu, bent surastu, kur jie likę, labai atliktu szaunų darbą musu raszliavoje. — Taipogi naudingas daigtas butu pasi-

teirauti apie kamarninką *Sungailą*, givenusi aplink Kražius, Raseiniu pavietije, savo tėviszkėje Burniūse apie 1850 m. Jisai raszē daug lietuviszku ailiu, bet visi rankraszcziai prapūle.

„Vędroviec'as“ 1883 m., N 27, l. 418 apraszinēdamas givatą ir dūdamas paveiksla jau mirusio lietuvio, labai protingo žmogaus, Napoleono Ordos, pasakoja: jūg tas visas aplankęs devines gubernijas, kuriose givena lietuviai ir gudai, nuimdamas paveikslus senovės vietu ano kraszto; isz viso tokiu paveikslu 800; gailu, kad iszdūti tą svarbą darbą nēsą galima, kadagi tam daigtui reiki dideliai daug pingu, o pirkiku mažai tēsą. — Laikraszctije „Opiekun Domowy“ 1875 m. patalpintas rasztas pono Kirkoro „Apraszas guberniju žiemvakariūse.“ Jeigut kas tą darbą iszgulditu musiszcai — o jame apraszita musu tauta užgaunant jos istoriją, ekonomiszcai statistiszkas žinias —, tai galētumēme pasisavinę paveikslus N. Ordos turėti labai puikią kningą „Lietuvą vaizdūse“; taip kaip pagirtini czėkai turi „Czėkiją vaizdūse“.

Pas mus visi mokinasi lietuviszcai skaititi namie, kadagi lietuviszcai mokslavietēse nemokina; bet mažai kas namie iszmoksta rasziti musiszcai, nēs mažai tēra mokslu tėvu ir kaimėnu. Gerai butu, kad prie abėcėlu butu prikerigiamos *raszitinės* atmusztos litaros ir ailutes dėl priraszimo; tokiu budu musu vaikai gautu matiti raszitines litaras ir galētu gudintiesi raszinėti. Labai visi pasidžiaugtu isz tokio darbo. *Vėversis.*

„Auszros“ pirmojo numaro prakalboje (už 1883 m.) ira paminėtas pirmiausiūju lietuviszku laikraszcziu „Lietuvininku prietelius“, kursai pirm 35 metu (1848 m.) pradėjęs iszaiti. Ale tūmi tarpu tapē isz daug pusių patikrinta, kad tokio laiszko tūkart visai nebuvus. Tikt 1849 m. „Keleivis“ Kurszaiczui rėdant pradėjo pasiroditi. Szisai „L. p.“ bene bus tas patsai laikraszctis, kurs valandą Szilokarcziamoje 1863 m. buvo iszleidžiamas ir „Lietuvininku paslu“*) vadinosi. Kaip jis vienok ilgai iszėjo, neatsitiko iszgirsti. — Betgi dabar irą pritirtu daigtu, kad nei Keleivis musu pirmūju laikraszcziu nebuvo. Pradžioje 1832 m. ant svėto pradėjo pasiroditi Karaliaucziuje (regisi Szulco karal. spaustuvėje) mėnesinis laikraszctis, vardu

*) „nū 1863 m., kad atsverti „Keleivį“, ėmē aiti į svėta laiszvažiuris „Lietuvininku Paslas“ Szilokarcziamoje. Abu laiszku daugis skaito, labiausiaigi „Keleivis“ turi didelią įtekmę.“
Glagau, p. 153. *Priedas J. Szl.*

„Nusidavimai apie evangēlijos praplatinimą tarp židų ir pagonų“, keno rēdomas, nēra pasakita; ale kaip to laikraszcziio kalbos budo žinovai tvirtina, buvęs jo rēditoju precentorius Kelkis (Kelch), pažįstamas ir garbingas musu tautos rasztininkas*). Kalba tame laikrasztije ira graži ir visiems žmonēms labai priainama; jo įturis jau isz užraszo suprantamas: ira pranesztā nusidavimai ir atsitikimai nū misijos lanku pagonijoje. Vienok nevien randasi svarbi vėros atsitikimai isz Europos ir kitu dabitu žamui aprasziti, bet ir politika prusu žamēs ira užgau-nama, žamēs apraszai ira įmezgami, ir apsakimai lietuviams ju giminēs ir kalbos reikalūse užainami.**) Daugiems numarams

*) Priczkus Kelkis, gimęs 10 d. sējos m. 1801 m., miręs 19 d. vasario 1877 m., musu rasztininkas, ira, neskaitant jau anos laikraszejistēs ir kitu kningeliu ir laiszkeliu, dar ir szias kningas iszleidęs: „Salamonas ir Salamitē“ Tilžėje pas Pustą; „Križiaus kningelēs“ Priekulėje pas Szrēderį; „Milerio misz-kningēs“ (isz dalies) Priekulėje pas Szrēderį. Kelkis nevien rasztininkas, bet ir stropus giesmininkas buvo. Jo procēs randa-si 168 pasiuntinistēs giesmutēs, kasztoms ir spaustuvėje Holco ir Szerniaus Klaipėdoje iszleistos. Dar savo budu su laimę ir už lietuviszką kalbą užsistoję. Siuntē nevieną gromatą dėl lietuviszko mōkslo mokslavietēse iki Beerbomo, deputiarto Klai-pėdos ir Szilokarcziamos valszcziu Prusijos saimbutije, siuntē iki ministėrijos, siuntē ir iki paties karaliaus maldos gromatas dėl lietuviszko vėros mōkslo. Jau buvo prieszininkai musu kalbos lietuviszką mokslą isz mokslaviecziu beiszstumia, ir tik vien jo darbams tepasisekē dar szitą ojų nukraipti. — Jo kau-letliai ilsisi ant Kisiniu kapiniu, Dovilu parakvijoje netoli Klai-pėdos. Amžiną atilsį!

**) N 4. 1844 m. l. 61 ir k. „Apsakimas Lietuvininkams. Jau pirm beveik trisdeszimt metu (1804 m.) Prusijoje gyvenan-tiejie lietuvininkai nabasztininkam karaliui (Priczkui Viliui III.) pasigūdē, kad nedaug ju kuningu ir didiai retas ju sudziu bei valdancziu ponu czistai lietuviszkai moką. Nabasztininkas karalius ju tą pasigūdimą szirdingai priēmē ir maloningai pri-sakē, kad szeszi, geros galvos esą, jauni lietuvininkai visokiu-se augsztūse mokslūse butu iszmokinti ir potam savo kampe į kuningus bei kitus augsztus urėdininkus butu įdėti. Bet pirm neng karalius tą paliepimą iszsiuntē, mete 1806 karai prasidėjo, ir per karus anā karaliszka malonē po visam po užmirszimu parėjo. Dabar užpernai bei pernai (1842 ir 1843 m.) vėl tą patį pasigūdimą kiti lietuvininkai į Berliną nusiuntē, ir viriausias viskupas Karaliaucziuje už lietuvininkus didiai meldē, ir ministeris, kursai ant bažnicziu bei szuiliu (mokslaviecziu) sta-titas budamas, dievo bijās, didiai iszmanās ir szirdingas ponas, vadinamas Eichhorn, lietuvininkus užtarē, ir po senus rasztus

ir giesmutės, vadinamos pasiuntinistės giesmėmis, ir pridurtos. — Pirmame mete išėjo pažadėtasis skaitlius, butent 12 numeru; ant kito meto vienok jau tik 4 numarai betapė žadėti. Raszitojas to laikraszczio tūkart givenęs Įsėje (Pamarije) l. 176. 1832 m. O kitame mete jau tiktai du bepasirodė numeru; potam per visus vėlesnius metus numeru skaitlius tarp triju ir keturiu svarstėsi. Szio laikraszczio rankius, kurį man teko matiti, traukiasi iki 1861 m. Szie „Nusidavimai“ dar ir dabar, jau pirmam rėdikui mirus, ir Karaliaucziuje izsleidžiami; rėdituju ir pasiuntinistės draugistė ten pāt. Vienok dar valandą pirm savo mirio Kelkis nū rėdistės ano laikraszczio atsitraukė ir sviežų laikraszčių „Pasiuntinistės laiszkelį“ pradėjo izsdavinėti, kursai kelis kartus per metą izszaina, o ir dabar Klaipėdoje (Holco ir Szerniaus spaustuvėje) tebėra izsleidžiamas. —sz.—

jeszkodamas ir aną paliepimą nabasztininko karaliaus paties ranką raszitą, atrado, ir tą dabar asancziam musu vieszpacziui karaliui (Priczkui Viliui IV.) po akiu padėjo, meldsdamas, kad karalius ant lietuvininku pasigūdimo maloningai padabotu. (Szitą nabasztininko karaliaus szirdingą rasztą į sekanczias kningeles istatiti mislijame.“ Tiek rėdikas pridėda, vienok nėkur nėko kituse numaruse apie tai nebeužėjau.) Musu vieszpatš karalius ant to prisakė, kad vis izs vieno dviliką tam gadniu jaunikaicziu izs lietuvininku (Tilžės gimnazijoje 12 lietuvaicziu metinę paszalpą po 100 doleriu turi gauti, ir dabar) butu izsrinkti ir ant karaliaus kasztos jūs ant studentijos, o potam ir toliaus pritaisiti, ir į visokius augsztus mokslus izsmokinti, kaip jau jo vieszpaties tėvo prisakita, ir kad tus potam į kuningus bei kitus augsztus urėdininkus Lietuvoje įdetu, podraug prisakidamas, kad tiems izs ju, kurie ant mokinimo bei kuningistės urėdo pasidūse, kad tiems uždūta butu, idant jie lietuviszkus rasztus bei lietuviszką kalbą prikavotu ir pridabotu ir didiai už tai rupintu, kad kalba ir rasztas lietuvininku netiktai izsliktu, bet ir daug sintūsi per visokias geras kningas bei visokius naudingus rasztus. Izspažinkime, lietuvininkai, izspažinkime czia musu vieszpaties karaliaus malonę, per kurią mums taipu nusidūs, kad mės dar savo milimojė kalboje kalbėsime, skaitisime, giedosime, klausisimėsi, ir szventame raszte patį poną dievą *musiszkat* kalbant izszgirsime ant vaiku vaiku. Ir lietuvininkai su savo kalba, kuri brangi dievo dovana ir, sunkiai ir tuleriopai susigrieszije, tą ant nėku ir grėku vartodami, ir už tai jau visai ant to buvo, kad savo kalbos veik nebutu tekę (taigi galima suprasti, kad jau ir tūkart musu kalba buvo persekinėjama); ale dar kartą ponas dievas ja mums per karaliaus malonę ir anu augsztu ponu szirdingumą atdavė mums ir musu vaikams po musu. Ak, kad szioje kalboje toliaus nei jokia nėkistė, nei joks vilius bei klasta, ir nei

Arti Baravu puszino Seredžiaus parakvijoje, Kauno rėd. ir paviet., pirm dvejato metu žmonės apėjo szal-
tini, kurį sakė asant stebuklingu; už tai ten ėmė dė-
lioti aukas daigtais ir piningais. Paskui pasirodė
pagal patirimą kemininku (kurie moka iszrasti su-
krautinius dalis visokiu daigtu), kad vandū to szal-
tinio gido daug ligu, o įpacziai akis. Dabar ten įtaisė
namus dėl įmanomo gidimo svecziu ten atvažiūjancziu.

Trupliai (vok. Trüffel) — tai gribai dideliai re-
tai kur ir sunkiai randami, labai brangus; jūs deda
į valgesį dėl kvapnumo ir gardumo. Jie auga ažu-
linėse, liepinėse, skrublinėse prie molio su jūdžiamiu
maiszito, kur po apaczią ira kalkiniai akmenai, ant
vaisingos žamės po velėną. Atjeszko jūs primokinti
szunis bei parszai. Jie iszveizdi kaip bulvės (roputės,
jerczukai). Kūlaik jie jauni, asti balti, o septelėje
papilksta. Nugirdau, kad tie gribai auga ir Žamai-
cziūse dvejose vietose: Žemigalo ties upę Dubisą, Ra-
seiniu pavietije ir prarakvijoje, ir Leszcziūse, tėvisz-
kėje Stan. Davainiaus Silvestravicziaus, Kauno pa-
vietije. Bene bus tos vietos vienaitės Lietuvoje ir

jokie grėsžningi daigtai, nebebutu girdėti, bet vien tiktai, kas
naudinga, kas vėžliba, kas nūbažna, kas szventa ir kas ant
pono dievo liaupsės iszaiti ir ant iszganimo dera. — Dūk jeib
su kalbą vis visur įtikti galėcziau ir tt. — — Szis apsakimas
lietuvininkams jau butu turėjęs trecziöse kningelėse szio meto
nudrukavotas buti, ale nebetilpo, ir todėl dabar į jusu akis ir
ausis paraiti.“ — N 1. 1845 m. 1. 7: „Ant 6) Pumarai, arba
pagal musu liežuvį kalbant, Pamariai (Pomerania), kadaği iszilgai
juriu bei mariu guli, ale ne pagal musu Lietuvos mares, ir ne
pagal mares netoli anapus Karaliaucziaus esanczias, bet prie
Stetino ir tt.“ — Cziapat 1. 15: „O įpacz jus, lietuvininkai,
dėkitėsi aną szlovingą malonės atlankimą į savo szirdį. Nės
jus anu Pumariszkiu artimesni gentis asatė, kaip kitį. Jau
labai seniai kitą kartą lietuvininku szaka į anus kampus nusi-
traukė, ir tos szakos vaiku vaikai jau po tolimos ailės dabar
ten givena, ir tarp ju tai nusidavė, kas pirm to praneszta.
Rods jau seniai anie jusu gentis savo senovės kalbą pametė
ir vokiecziais pastojo, ir vos keli dar szian ir ten tarp savės
kartais tokią kalbą kalba, kuri dar daug priligsta musu lietu-
viszkajai. Ale tai nėko nedaro, jie tacziau jusu gentis ira.
Jei tais norite buti, ir isz tikro atsizinti ant savo senovės
kraujo, tai tūlaik melskitėsi pono Jezaus, iki ir jus lankis“ ir tt.

Žamaicziūse, kur tie gribai ira randami, ir siauriausios visoje Europoje dėl ju augimo?

Bebirai arba vėbriai iszniko tiktai pradžioje musu amžiaus; ira dar žmonės Žamaicziūse, kurie jūs atmena. Atmenant seneliams jie buvo Szaltunoje pas Plėkius, Eržvilko parakvijoje, Raseiniu paviet. Bebirai narstosi vandenije taip, kaip udros, dabar dar lietuviams žinomos; jie turi brangią skurikę, minta vėžiais, žuvimis ir stato sau namus ant vandens. Turime dvi upi Bebirvą ir Bebirvitį, kuriedvi įteka į Szaltuną; jūdviuju vardas paaina nū to, kad ten givendavo bebirai (vok. der Biber, lenk. bóbr). To žodžio szaknį pareiszkina lotinu — biberius (dauggėris); taip pavadintas tas givūlis dėlto, kad jis narstosi vandenije.

Paskutinioji meszka Žamaicziūse paliko nuszauta arti Plėkiu, Raseiniu pavietije, Eržvilko parakvijoje pradžioje musu szimtmezio. Teberodo žmonės tą vietą pamedije antrapus dvaro pakrantije mažo upelio, arti kelio — į vieną viorstą nū Szaltunos. Meszku dar ira karaliszkoje girėje Merecziuje, Vilniaus gub., arti Nemūno, Lietuvoje, bet ir tenai neužilgu anas iszmusz. Prapūle paš mus meszkos, kuriu kitakart taip buvo daug, jūg Žamaicziai ir į savo ženklą buvo pasiskirę *meszką su baltu kaklu*.*)

Maskoliu gazetos maloniai kalbėdamas apie lietuviszkus laikraszczius, pasitiki, kad lietuviai kada norint pasisavins graždanką arba maskoliszkas litaras. Koks butu pelnas lietuviams isz tokio pasisavinimo? Lietuviai turi lotiniszkomis litaromis nū keliu szimtu metu paraszitas ir atspaudintas kningas; taigi

*) Apie *elnis* raszo O. Glagau (Littauen und die Litauser, Tilsit, 1869) p. 81: „Tarpo upėmis Rusnę ir Giliją ira pelkmiszkis (Ibenhorst), kurs jaugi nėra visiszkaį pustinę, bet gali pasigirti gražiais, dideliais medžiais; tame taj pelkmiszkije auginama nū Pr. Viliaus II gadinės szauni veislė elniu, kurios liko dar ir latviu žamėje, Šumijoje, ir ant Skandėniszkie pusiausio; elnis kaip ir tauris, kurs kitą kart giveno prusiszkoje Lietuvoje, jau ėmė nikti ir kasžin ar ilgai bepateks ant žamės ta veislė. J. Szl.

lietuviai turētu atsižadėti tu savo kningu, o ir broliu prusūse givenancziu, jeigu jie priimtu maskoliszkąjį rasztą. Mēs už tai džiaugiamėsi, kad kningos atspaudintos graždanką puva valscziūse, nės žmonės apie anas nei žinoti nenori, ir varo laukon isz bažniczios tokius, kurie ataina melstiesi isz maskoliszkųjų kningu. Dėl ko maskoliai nesiulo savo rasztą židams, lenkams, vokiecziams, o tiktai lietuviams? Mažu turi viltį, jūg mės kaip Zirėnai, Votėkai ir kiti ju meilavimo paklausisime!

Jūkai, daugiau nėko, isz darbu apmaskolintoju. Ką-gi jie padarė per 20 metų? Tie, kuriūs buvo pasiuntę mus iszmokintu maskoliszkai, patis ėmė grabalioti musiszkai, o prie musu maskoliszkoji kalba nelimpa; o kad ir priliptu bene tokią naudą isz musu turētu maskoliai, kaip anglai isz iru. Neskriauskite musu! Mēs žinome, kūmi asame ir kūmi buyome, nės atmename savo tėvu darbus. Ar negana, kad mės jums mokame pagalves, ainame į kariauną, szeriame jusu urėdininkus! Atidūkite mums musu litaras, mokslavietę, rasztą, sudą musu kalboje, kaip kad atidavėte latviams, musu broliams. Jus sakote, mus mokina; bet tas jusu mokinimas liginasi kankinimui. Lietuviai mato jusu norus aiszkiai, už tai jie gerūju dabar praszo, kad liautumėtėsi . . .

Paveikslas p. J. Ivonaiczio, tėviszkainio nū Kelmės, Raseiniu pavietije, kurs pirmasis įtaisė kromus Raseinitūse, Kražiūse, Kelmėje, dabar jau ėmė atsigarsėti tarpo kitu bajoru ir ukininku, kurie įsimaanė įsteigti szinkius ir kromus mažne visūse mėsteliūse musu nūkampio. Taigi prekiba pamazū bene pasigaus žamaicziūse. Patūlaik juk židai savo neteisibėmis mus pliektinai pliekė. Czia pridedu tiktai vieną ar kitą paveikslą.

P. Godlevskis, perdėtinis Szauliu miesto, tankiai siuntinėjo savo tarną į židiszkasias jatas (nės ten krikščioniszkųjų nū) nupirktu mėsos po 6 svarus, o tarnas jam parneszdavo tiktai po 4. Mislidamas, kad tas tarnas vagiszauja, siuntė jis kitą, bet ir tas tiekpat parneszė. Liepė tadą p. Godl. palicėnams

perkratiti svarstukus to žido, ir atrasta, kad prie visu jo svaru nepritenka treczdalės svarumo. Pažiūrėję į apaczią svarstuku atrado, kad ju apaczios, iszskaptūtos, buvo pamusztos plostakę (bleką). — Ira ir Raseiniūse toks vagis židas, jis turi geležinį kromą; bet jis geresnis už aną Szauliszki, nės vagia tiktai ketvirtą dalį. Žmogus pirkio pas jį geležies 40 svaru ant apkaustimo brikos, paskui-gi radęs tiktai 30 svaru apniko židą ir norėjo jam kliutį pataisiti, bet židas užkieszo jam burną penkiaais rubliais; žmogui tilint židas savo senoviszkas svarstikles tebelaiiko. Jeigu jis mato, kad žmogus ant pažiuros kvailus, tai jam dūda mažesni svarą, o jeigu apžvalgesnis, tai didesni. Norėcziau, kad jūdbarzdžiai musu virus nelaikitu kvailiais. Visadą už tai reikētu, kad lietuviai ką nors nusipirkę naujai pasvertu, neiszsitikėdami į tai, kas parazsita ant židu svarstuku; tam juk turime akis kaktoje. — P. Godlevskis patiręs gerumą židiszkuju svaru, norėjo žinoti ir ju saiką (mėrą). Jis atrado, jūg tulu židu gorcziai turi keletą dugnu pakeliamu ir nuleidžiamu viduje ant szrubu, dėl padidinimo ar pamažinimo mēros. Už tatai nedivai, kad mediniai indai dėl smalos pardavimo, kurie tarsitais turētu patalpinti savije pusanthro gorcziaus, tepaima tiktai pusę. Kad visūse mėstūse tokie Godlevskiai atsirastu! — Jaugi ira ir tarp židu teisingi žmonės, juk nevysi ira sukcziai, bet teisingūsius ira sunku atrasti, kaip aklai visztai grudą.

Giventojai Baisogalės apiegaroje, Szauliu pavietije, nutvērę arklavagi šzaip daro: Paėmę lopetą ar peilį iszrėžia krumūse apskritą velėną, iszsuka žamėje tvirtu ažułiniu mietu (basliu) skilę, taip didelią, jūg į ją galētum žmogų įkiszti, paskui ten įgruda augsztin kojomis vagį, ir uždeda ant skilės aną iszrėžtąją velėną. Tas darbas pas jūs vadinasi „uždėti kepurę“. Laikas nū laiko nebematidami pažįstamo vagies, žmonės pliauszkia, kad jis kiaurai žamės bene nulindęs. Dabar jau matote, virucziai, kaip jie nulenda. Sziađdien karia vagis, skandina, szaudo, uždeda kepures ir tt. Tai ženklas gadinės!

Taip pas mus svėtas įnirszo bilinėtiesi, jūg netik broliai su broliais, bet ir vaikai su tėvais šmė tašitiesi. Sztai vienas sunus mano kaimėno nori iszvariti savo tėvą ir brolius isz givenimo, sakidamas, jūg jis jam visas prigulės. Paraszė rasztus į Kauną, pasisamdė ten užtaritoji, ir dabar stacziai tėvui į akis sako: dabar ne tu mano tėvas, bet asz busiu tavo tėvu; jeigu tau dūsiu plutą dūnos, tai turėsi, o jeigu ne, tai ne. Visi kalba, kad vaikas laimėšęs bilą sude, nės sunus turi daug piningu ir visur, kur reiki pakisza anūs, o tėvas tiktai ant dievo valės ira atsidavęs. Tėvas sako, jeigu bucziau žinojės, jūg jis bus taip nedoras, bucziau jį mažą pasmaugės. Nubėgęs-gi į valsczių klausia rasztininko ir virszininko: kam davėte neteisings rasztus mano vaikui, kam jį pjudote ant manės? Atsako jam szie ponai: kad jis mums piningus moka, dėlko mės jam nedūsime? Piningiukai, matai, geras daigtas, visur jie pritinka ir visur ju reiki! Kas anūs turi, tai gali isz jūdo baltą, o isz neteisibės teisibę padariti! Koki tai gadinė, koki tai gadinė!!

Kożną rudenį Zamaicziūse keliami jaucziu turgus; isz czia jauczius gruda į Kurszą nupenėtu bravarūse. Galima matiti, kaip per Raseinius varo burius nū 40—80. Gražiausius jauczius atvaro isz Girinaicziu, pietinės dalies Zamaitijos, kuri siekia Nemūną tarp upės Dubisos ir rubežiaus Prusu; taipogi nepapeiktini nei jaucziai užnemūniecziu (Suvalku gub.); užnemūniecziu jaucziai didesni ir tankiai gražesni ne kad žamaicziu. Girinaicziūse įviso graži banda netik per apstumą ganiklos po gires, bet ir per pagerinimą veislės, ką labiausiai daro pp. Burba, Zalieskis, Kaisarienė.

Vėversis.

Zamaicziūse ir Lietuvoje pradėjo visai nedoru budu pustiti musu senovėje taip garbavojamu giriu minavonės vertus palaikus.

Tai toks miszkas traukęsis per Lietuvos žamę;
Visi plotai žaliavę pavėniu aptemę,
Visos buvo virszunės vienibėn sus'pinę,
Kaip lietuvninku szirdis į vieną tėvinę.

O lietuviai su medžiais vis zgadoj' givenę,
Jaunistėje pasižinę ir draugėj' pasenę.
Lietuvnink's po urvus sausus laužus kuręs.
Ne lentinės, iš szaku buvo pintos duris.
Ir nei vieno liemenio lietuviai nekirte,
Jeig tik stūbriai papuvę, savaimi išvirtę.
Nės ir miszkas lietuvi, kaip tiktai galėjęs,
Taip visados raminęs, visados milėjęs;
Žvėriais, paukszcziais ir vaisiais dengęs ir penėjęs,
Ir neprietelių muszti griudamas padėjęs.
Sunkioj' dienoj' dūdaves slėptus nū baisibiu,
Liudnoj' dienoj' paveikslą visokiu ramibiu,
Linksmoj' dienoj' daugumą visokiu grožibiu,
Kožnam mete dėl kožno — visokiu gėribiu

Ir liko szitie kalnai pliki ir kelmtiti,
Aplaititi aszaroms, giesmiu apdainiti.
Ir giesmė nepabaigta, kaip szirdis susopo,
Ant duszios labai sunku ir neramu tapo.
Mat', ta pati galibė, ką miszkus sugrauzė,
Szirdį, duszia apgriuvo . . . ir giesmę nulaužė.

(Anikszcziu szilelis, ailės 274—291; 338—343.)

Taip Raseiniu kampa vienas ponas dvarą buda-voja ir tam reikalui kirsdamas medžius daro sikiu laukus. Tai rods nebutu nėko pikto, jeigu tikru budu toktai nusidūtu. O kaip jis tai atlieka? Jis dūda svetimiems medžius iš szaknu kasti ir kaipo atidūda aniems dvi dali, sav tik vieną dalį tepasilaikidamas. Sunku suprasti, kas tam kaltas, ar tai neįstanga, ar tai neįmonė ar kas kitas. Girės pustijimas ira neabejotinai matomas.

Ties Leszcziais pro dvarą p. Stanslovo Dav. — Silvestravicziaus traukiasi senas vieszkelis, labai platus, kurį prancuzai 1812 m., traukdami Maksvos linkon, supildino varidami giventojus apiegardės prie baudziavos ir paliepdami iš girės ažuulus kirsti ir grįsti. Kiti keliai jiems buvo per siauri dangintiesi su vežimais ir visukūm. Dar ir dabar rudeniais žmonės tebeplėsžia ažuolinius rąstus, storus skalditus medžius iš kelio, žiemai peczių pasiszilditi.

Daugumas menkai lietuviszkai begalincziu isz priežasties, kad turėjo savo jaunistės metus praleisti svetimūse krasztūse, ar kad užgimė tokiame kampe, kur jau ar visai lietuviszkai nebekalbėjo, arba labai retai, — raszo dabar svetimose kalbose, ar tai lenkiskzakai ar maskoliskzakai, tol kol tam tarpe savo giminiszkosios kalbos geriaus neprimoks, patrijotiskzkas giesmes ir kitus rasztus dėl perdėjimo ant lietuviszkos kalbos, ir tie raszimai iszaina originalais — taip ira musu giminės tėviniskumas pakilęs! Jau nedaug savo kalbos bemokantiejie nebeglaudžiasi į prieglobstį svetimu gencziu, jau jiems ira kad ir prastas prieglobstis prigimtosios giminės meilesnis, nekaip ir dar taip saldus patėviu ir pamocziu masinimai. *Parplis.*

Koki ira kalba musu broliu, Kauno pavietije, isz virtusiu į lenkus (žinoma nevisu), kas supranta lenkiskzakai tegul skaito, gana pasijūks: to bila vietsza na svienta Pietsza; vszitkie kornatali z glovi pozlatali. Arba vienas ju mįslius: Co to za pitaka co kodzi po daka: szuldu, buldu, pisz! — Indika. V.

Kaip įstabu, kad randasi tarp lietuviu dideli nėkszai. Mums raszoma: „Kurszėnu parakvijoje p. Eid . . . važinėdamas szneka žmonėms, kurie skaito „Auszrą“, buk Lietuvą, taip palaikį krasztą, nėsą galima pakelti į ligumą su kitais ir jis tokio iszkėlimo nėsąs vertas! Jeigu, gird, netaip butu, tai juk visi pasiturintiejie lietuviai rupintūsi apie tą daliką. Sziądien-gi tiktai nebrendėliai deda įstangą — bet veltū ju troszkavimai“. Regimai, kad reiki buti gerai nebrendus ir bene pusgalviu, kad taip pliauniti. Kitas-gi viras p. Gut. kurio visa pilozopiją ira savo kiszėnė papilditi szneka, kad „isz darbo lietuviu nėko doru neiszais; nės žmoniū laikraszcziai nei pamokino nei pamokins“. Tretiejie vėl palaidė garsą, kad „Auszra“ „amžinai nusizībėjusi“ — ir tai asą gerai, nės tai buvęs laikrasztis toks bjaurus! — Skaitijau, matai, kaip tai musu prieszininkai nori mums įkąsti. Neszti žmogui apszvaistą, padūti žinias, norėti atkelti žmogų dvasiskzakai ir doriskzakai — tai asą nėku darbai, tai tiktai darbai apsuktgalviu! Regimai, jūg visas

svėtas ira gavęs sukatas, nės visur ira didelios daugibės kningu ir laikraszcziu; tiktai mės lietuviai asame taip „akili ir iszmintingi“ norint ir lig penkiu vargiai suskaitome.

J. Szl.

Skaititojai Auszros kalendoriaus ant 1884 m. randa ant 56 l. sziūs žodžius: „kaip tik reikėjo į Kauną važiūti, tai jam (advokatui žmonės) sudėdavo po kelis rublius, o jis su p. Medekszą susitaręs nėko nedarė“. Tai raszidamas tariausi iszreiksžes piktą darbą advokato, kuris susitaria su prieszingą pusę, bet neužkliudisęs p. Medekszos. Kam czia isz balto dariti jūdą ir sakiti, kad asz pjudau ukininkus priesz ponus?! Lietuviams meilus visi tie, kurie rupinasi pakelti žmones dvasiszcai ir doriszcai; ar ponas ar neponas, jeib jis rupinasi apie visatiną naudą, pelno garbę lietuviu! Suprantamas tai daigtas, kad užmigėliams ir parkupeziams negalime statiti paminklus Sunki gadinė musu rasztininkams, nevisi jūs supranta.

Vēversis.

25 d. vasario garbingas viskupas Al. Kaz. Beresneviczius, kurs per 8 metus valdė Zamaicziu viskupistę, szventino 25-metinį viskupavimą mēste Vloclavke, sostapilėje viskupistės Kujaviszkes. Į 50 buvo sakita kalbu, tarp kuriu *girdėjosi ir žodžiai kalbos senosios Zamaityjos!* Sujudinta buvo szirdis garbingo Piemenio Sugraudintas buvo ir patsai kalbantis. . .

Antanas Bludzius.

Budamas sausije m. „viriausioje valdituvėje spaustuvistės reikalūse Petropilėje, p. K. gavo pasikalbėti su rėdininkais apie klausimą musu rasztu. Jie papasakoje, kad „klausimas apie lotiniszkas litaras lietuviszkūse rasztūse labai didelį padaręs sukilimą; daug atėję apskelbimu isz abiejų pusiu“. Kad K. paklausė, kokios tai dvi pusės, jam atsakė: „vienur pagarsinimai valdistės ir ruskiu mokslininku, kuriūs tas klausimas apaina, o kitur praszimai nekuriu Lietuvos valscziu ir žmoniū isz Lietuvos pavienam, tarp kitu ir viskupai įsiuntė rasztus; galima spręsti, jūg bus leista spaudinti lotiniszkomis litaromis.“ Bet patūlaik apie tokį leidimą nėko negirdime. —

Sausiye p. K. ir C. nuėjė buvo pas Arki-viskupą praszitu, idant dūtu Petropilėje kuningą lietuvį, kurs galėtu spavėdoti lietuviszkai ir pamokslus lietuviszkus sakiti. Viskupas labai nusidivijęs tai girdėdamas; isz pradžios tęsė sakidamas, kad lietuviu mažai tėra, kad nebus piningu laikiti tą kuningą, ant galo klausimas lietuviszkas asąs neaiszkus . . . Vienu žodžiu reikę palukėti, kaip toliaus pasirōdis . . . Kad musiejie minėtas paines atkorė parodidami, jūg galima užūt kuningo lenko laikiti lietuvį, kurs moka ir lenkiszka, jūg Petropilėje ira labai daug lietuviu, ir jūg lietuviai butinai reikalauja kuningo lietuvio, Piemū įkalbinėjo, kad reikią dar palukėti ir gerai apie tai pasimisliti . . . Taigi jau ir Petropilėje lietuviai ima drįsti sakitiesi, jūg jie lietuviai . . .

Nū szalies girdėjau apie dvasiszką Akadēmiją Petropilėje tokią žinią. Per kalėdas 1883 m., kad buvo pokilėlis, palengva tarp klėriku pakilo barnis apie dabarniksztį judėjimą lietuviu ir, kaip tai ir turėjo buti, klėrikai pasiskirstė į du buriu, lenkūjancziu ir leicziūjancziu; pirmesniais metais, kaip man sakita, lenkūjantieji jūkdavosi ir taip sakant stumdidavę leicziūjancziūsus, bet szimet jau taip sustiprėję musiejie, kad to nebebuve ir lenkai su lietuviais turėję jau isz tikro rokūtiesi, bet neįkūti; czia gavęs progą koks ten lenkas, regisi profesorius, pasakiti žosmę apie dabartiksztį stovį lietuviu veikimu ir gerokai kaltinęs mus už atsimetimą; bet isz pusės lietuviu atrėmęs lenkus prof. Cirtautas (žamaitis) ir gražiai užtaręs musu geismus, patikrindamas, kad iki sziūlaik dar ne matąs peiktiniu darbu isz pusės lietuviu ir nū savo pusės geidžias matiti ir lietuvius turint savo pacziu galvą, ir pridėdamas, kad nei joku budu lenkai negalį buti prieszais musu geismu, jei jie isz tiesu neturi už nėką lietuviu bendristę. Tokios maž-daug įtalpos kalbą prof. C. „nuszniptsztęs“ lenkūjanczius, ir lietuviai klėrikai toli drąsiaus ėmę savotiszka elgtiesi, lietuviszkai kalbėti; paskui kad užėjo upas dainūti, tai lenkai traukę savo dainas, bet lietuviai atskirę savo burelį ir užtraukę „Birutę“. Tūmi mu-

siejie galutinai sutraukę akis ant savęs . . . Toks virszus tik padidina ir pastiprina dvasę . . .

Isz Kauno man raszo: Isz naujienu turiu praneszti, kad atsirado dar vienas rankrasztis Daukanto, t. e. surinkimas dokumentu istorijai Lietuvos prigulincziu. Tūs dokumentus surankiojo Daukantas budamas už rubežiaus, taipogi givendamas Petropilėje padarė nemažai isztrauku isz taip vadinamos „Metricos lituviszkos“. Tas rankrasztis gulėjo pas grovą Plioterį Szliosbergietį (Kuržamėje); nū jo gavo peržiurėti Pluksztos klebonas, kanauninkas Tam., nū kurio gavo ir Kaunan parsivėžė kn. B.*) *Gailutis.*

Apsidrašinę Petropilės lietuviai sutaisė lituviszką jaunimą bute latviu labdaringos bendribos $\frac{18 \text{ vasario}}{1 \text{ kovo}}$ mėn. Vakarais gerai pasisekė, norint be giedojimo ir teatro. Į jaunimą atėjo į du szimtu žmoniu. Visi svecziai buvo linksmus ir sznekėjo lituviszkai. Bet truputis atsirado ir lenku, kurie, kaip visūmet savę nori iszaugsztinti ir garbinti, buvo įsimanę lenkiszkai dainūti; o kad lietuviai persergėdami tarė, jūg neprideri taip dariti, tai lenkai susėdę apie stalą ir alaus kruzus pasistatę, ėmė lenkiszkai sznekėti apie uniją ir kitus nepriderinczius jaunimui daigtus. Matai, tie žmonės norėjo pasiroditi lenku tėvinininkais; bet latviai, ant kuriu vardo buvo jaunimas, matidami nepriderintį pasielgimą lenku pasakė, kad jie ar nutiltu ar laukan iszaitu ir tūmi nusznipsztė ju tėviniszkumą. Man regisi, jūg tokie tėvinininkai nebus ant naudos lenkams savo pasielgimu ant lituviszko jaunimo, o patis be reikalo svetimame bute nėkeno nemeilijamu sznekėjimu savę sugėdino. Ir tikrai, kur tiktai lietuviai nepasirodis, lituviszkai praszneks, tūjau lenkai susibėgę stengiasi užtrinti, isznaikinti, iszjūkti, butent mažiausias lituviu pasi-

*) Tie rankraszcziai buvę, kaip matau isz Daukanto gromatu, įsiųsti ant ranku Norbuto į Karaliaucziu, kad „arkeologiszka draugistė“ jūs atspaudintu. Bet kad szii to nepadarė, Norbutas dokumentus vartojo ir Daukantui reikalaujant nebepagražino. Užėjus 1863 m. mislita, jūg Norbutas tūs rasztus sudeginęs. Garbė diev, kad atsirado. *J. Szl.*

judinimas ir lietuviu kalba lenku buviui paojus daigtas asąs. Kad lenkams lenkiszka kalba ir tėvinė brangi ir meili, tai ir lietuviams lietuviszka kalba ir tėvinė turi buti ligiai brangi ir maloni. Jei lenkai norėtu szitūs musu pajautimus isznaikinti arba ju skaugėtu: tai netik butu nežmoniszka, bet butu jau velniszka!

^{19 vasario}
^{2 kovo} mažas pulkelis 13 viru lietuviu nuėjo pas jo milistą arki-viskupą Gintautį praszitu skelbdinti žodį dievo lietuviszka lietuviams givenantiems Petropilėje. Taigi jo milista pažadėjo pats prasziti p. ministro, kad leistu lietuviams Petropilėje turėti kuningą lietuvių, kurs lietuviszka sakitu pamokslus, spavėdotu ir mokintu.

Tai dabar priderėtu isztarti keliatą žodžių apie lietuvius, givenanczius Petropilėje. Lietuvius givenanczius Petropilėje galime rasti visose varsnose giventoju to didelio mēsto nū rėdininko iki skarininko arba mėszlininko. Atkilę Petropilėn lietuviai jeszko uždarbio, todėl jie pasklinda į visą mēstą tarp visu giventoju ir iszsikirsto; todėl labai ira nelengvu žinoti, kaip givena ir kiek ju ira. Norint saraszuse giventoju Petropilės ira paroditas skaitlius lietuviu, vienok ju tikras skaitlius dabar nėra žinomas. Pagal statistiką Petropilės 1869 m. lietuviu czia buvo kalbancziu lietuviszka 386 virai ir 84 moters, taigi visu labu 470, isz tu 51 viras ir 31 moteriszkė nemokėjo rasztą nei skaititi nei rasziti. Pagal tikėjimą iszaina toks skaidimas:

Kataliku 197 vir. o 78 mot., isz tu nemokėjo raszto:

49 vir. o 30 mot.

Protestontu 2 vir. o 2 mot. „

2 vir. o 1 mot.

Stacziatikiu 2 vir. o 3 mot. „

2 vir. o 3 mot.

Taigi visu labu 284. O pagal kiltį tokį gauname lietuviu skirstimą: *gimusių bajoru*: 37 vir. ir 9 mot.; *pelniusiu bajoristę*: 9 vir. ir 7 mot.; *kuningu*: 2 viru;

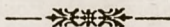
męszcziou: 17 vir. ir 9 mot.; *karaiviu*: 75 vir. ir 20 ju moteru; *visokio amato*: 1 vir. ir 1 mot.; *valseczioniu*: 60 vir. ir 37 mot. Taigi visu labu buvo 201 viras ir 83 moteriszkės, isz viso 284. Pridėjus prie to karaivius, asanczius ant tarnistės, gausime 470.

Bet ir 1869 m. turėjo buti daugiaus, ten lietuvii nės-toje pat kningojerandame parodimą, kad isz Vilniaus rėdibos valseczioniu buvo atvažiavę Petropilėn 300, o isz Kauno rėd. valseczionu 381; tatai visu labu 681; czia dar neparodita, kiek lietuviu atvažiavo isz Suvalku rėdibos. Straipsnije dėl mokintiniu įvairiose mokslavietėse neparodita nei vieno lietuvio; o juk gerai žinome, kad dvasiszkojoje Akademijoje isz Kauno seminarijos mokinasi penki-szeszi lietuviai kasmet. Taipat ir kitose mokslavietėse, k. a. prie kataliku bažnicziios ir kitur lietuviszki vaikai aina į mokslus; jūs tai visus priskaitoma prie lenku. Czia dar drįstu priminti, jūg rusams nevelita peraiti į kataliku tikėjimą isz stacziatikistės, vienok randame anoje kningoje parodita rusu kataliku 1866 virus ir 1345 mot., isz tu nemokėjo raszto 270 vir. ir 323 mot. Man regisi, kad daugumas szitu rusu kataliku ira vaikai lietuviu gimusiu Petropilėje, kurie neisz-moko lietuviszakai nei lenkiszakai kalbėti, bet pasiliko prie kataliku tikėjimo. Nemaž ira ir tokiu lietuviu, kurie ar tai isz paikumo ar tai jau norėdami padariti sau garbę, vadina savę lenkais, gudais ar cigonais, butent jiems be licziuos gėda žmonėms pasiroditi.

Pagal suraszimą giventoju Petropilės 1881m. lietuviu czia atsirado 740 ir 44 žamaicziai, isz viso 784 žmonės. Czia žinoma nepriskaititi karaiviai ir tie vargdieniai darbininkai, kurie atvažiūja kastu žamę, įtaisant naują ūstą Petropilėje ant Gutujevo salos. Szitu vargdieniu atviksta Petropilėn ketvirti jau metai po tris ar keturius szimtus darbininku, jie visi tiktai lietuviszakai moka sznekėti, ir tiktai pagivenę metus-kitus ima suprasti ir sznekėti gudiszakai. Dar ira viliojami ir samdomi lietuviszki artojai į dvarus Petropilės rėdiboje ant visu metu kaip bernal

ir geri lauko darbininkai.*) Kas nekūmet nebuvo atsiskiręs nuo savo namu ir visą savo amžių pergiveno tėvinėje, tas tikrai nemoka ir nenori suprasti tą ilgesį ir nutautimą tu žmonių vargdieniu, atskirtu nuo giminiu, prigimtos šalies ir paliekanczių isztisus metus be pamokinimo bažnicioje motiniszkoje kalboje žodžio dievo. Tatai tie žmonės turi būti dręsto tikėjimo ir nenuvergtos dvasios, jeigu jie iszlaiko tikėjimą ir savo pajautimus tarp svetimu nelitėtais. Kas nekūmet neatstoja nuo motinos toli, tas nekūmet nejauczia ilgesio prie jos, už tai ir nemoka ar užmirszta branginti savo motiną ir jos kalbą. Taigi jei szitūs vargdienius priskaititum prie minėto skaitliaus 784, tai butu į pusantrą tukstantį lietuvių Petropilėje ir jo apigardoje. Vienok palikdami prie to rėdibos statistikos skaitliaus 784, kuris beje nedidelis, galime drąsiai sakiti, kad neturi būti panėkintas lietuvių praszimas palikti Petropilėje lietuvių-kuningą. O jei norėtumėme suliginti tą skaitlių su kitomis tautomis tame dalike, tai atrastumėme, kad 492 armėnu (556 armėnu grigoriszkųjų) givenanczių Petropilėje netik turi savo kuningą, bet ir savo bažniczią; o 250 graiku turi taipogi savo bažniczią ir kuningą. Isz tikro reiki džiaugtiesi, kad tarp lietuvių kilo toks iszmingas ir pagirtinas noras prasziti dėl savęs apskelbėjo žodžio dievo motiniszkoje kalboje. Nusitikime, jūg ir kuningai Lietuvos pritars tam lėtam darbui petropiliszkių lietuvių, nės nėra nėko peiktino norėti lietuviszką kuningą. *Žiemkintis.*

*) Pažįstu vieną rėdininką G. Szliselburgos dvare, Petropilės rėd., kurs gudiszkam didžturcziui tarnaudamas turėjo 16 darbininkų lietuvių apsiubusių pas jį ant 1880 m.

Arklis ir meszka. *)

Paraszė Simanas Staneviczius 1824 m.

Kur Nevėža nū amžiu pro Raudoną Dvarą
Griną vandenį savo į Nemūną varo,
Tenai, kad vasarvidžiu saulelė tekėjo,
Jūkės' kalnai ir bangos kaip auksas žibėjo, —
Ganėsi arklelis po žoliną žalią,
Minėjo vargus savo ir sunkią nevalią:
„Kaip vakar visą dieną mėszlus jis vežiojo,
Kaip naktij' mažai ėdė ir mažai miegojo.
Sztai ir dabar vėl vargas: — vos tik rasa krinta
(Kaip tai saldu miegoti, kada diena szvinta)
O jau vėl reik' kelti ir prie darbo stoti,
Ir vėl ratus kaip vakar per dieną vežioti“.
Kad taip arklis dumojo vasarvidžio rita,
Staigu jis ten iszvido daigtą nematitą:
Valkiodama retėžį po žalius žolius
Vaikszciojo skardais kalnu meszka po lazdinus;
Paszoko nusigandęs žirgelis bėrasis:
„Nebijok, tarė meszka, nėks pikto nerasis'!
Tėvai musu nū amžiu sądaroj' giveno,
Drauge gimė ir augo ir drauge paseno;
Sztai ir dabar vienokia mus laimė sutiko!
Man retėžis ant kaklo, tau pancziai paliko!“

Gromatu skardinė.

Bėgunui ir Gužucziui. Žinios tinka; raszikite tiktai tan-
kiaus ir daugiaus. Kad taip visi ais į darbą, tai ir lietuviams
bus bepigu!

Orodžiui. Už meilingą prisiuntimą kningucziu acziu.

Panc Kus. Apie virinimą ir tįrpinimą gelžies ir szpi-

*) Kad jau atspaudinome dainutę ant 15 laksztos, tai
brolis P. Trupinėlis mums atsiuntė szį skaitimą pridurdamas,
jūg tarp višoku rankrascziu D. Poszkos kuriūs parsigabeno
p. Kr. isz Žamaitijos radęs lapelį su paraszu: „Šim. Stane-
vicziaus 1824 m.“ Prie to p. Kr. sakas, buk jis Petropilėje gir-
dėjęs, jūg tą sakmę paraszė Staneviczius. Taigi dabar jau ir
nebežinau, ar dainutė paraszita Poszkos ar-gi Stanevicziaus.
Neabejoju jūg savo laiku tai vis paaiszkės. J. Szl.

žiaus raszik, mēs rasime vietā tokiam rasztui. Prenumeratā gavome ant pusēs metu; uz kalendorius turi Tamsta imokēti.

A. D. Kaune. Musu laikrasztis nesiundo vienus lietuvius priesz kitus; jei Tamsta nori arzinti ir kirszinti lietuvius priesz kits kitā, tai isitaisik tam tikrā laikrasztī. „Lietuvis“ Tamstai tebēsant vistiklūse jau darbavosi dēl tēvinēs ir jo užpelnai nēra taip papeiktini.

Bitei Kaune. 13 rubliu gavome.

Strazdeliui izs Kaimos. Tamsta musu norus ir uždūtę gerai supratai. Lenkai ima mus taipogi truputį suprusti, už tai nereikēs priesz jūs kovoti; kova kila izs nesusipratimo. Apie užmanimą Pobēdonoscovo lietuvius sumaskolinti — buvau girdējes. Zīnias, Tamstos įsiųstas, pasinaudosime visiems lietuviams ant gero savo vietoje.

J. Gailucziui. Brolau! ne viena kalba padaro ką norint lietuviu; darbai ir jausmai dēl lietuviu, prieg tam lietuviu kalba — tai pakloda lietuvizskumo. Tokiu budu galime pasididžiūti visais virais, kurie svetur gavę mokslā svetur platino garbę lietuviu. Daugis tokiu viru valgē dūnā, uždirbtā lietuvizskomis rankomis, o nevienas turējo ir tēvus lietuvius; tai-gi jei jie „dvasiszkā givenimą“ gavo ir ne nū musu, bet jie minējo mus ir geidē musu tēvus atkelti — ar-gi jie nelietuviai?! — Politikizskame givenime nēks neabojoja, jūg savo laike lietuviai turējo dideliā galibę, ir jie nesikį ira mėginę atkarti prieszininkus, kuriu kaimēnai labai vengē. — Teisibē, jūg tokiā sznekā girdēdamas kitas jūkiasi ir „spjaudosi“ — bet ar teisingai?

Legaicziui. Zīniā apie „czerkniges“ pasinaudosime; kad visi taip atsilieptu, kurie apie tai žino!

Apgarsinimai.

Giesmes Svietiszkas ir Szventas

Antana Drazdauske.

1814 meatuuse Vilniuje pas kun. Misijonoriu spaudintas, dabar pagal' sava statrasza pataise ir atspaudina Jozapas Miglovara. Tilžiej 1884. L. 16. Kasztūja 13 pf. be nusiuntimo.

„Tilzes Keleivis“ pirma „Naujasis Keleivis“,

paraina *Tilžėje* kas savaitę pėtnicžioje. Pasikviesdinti szitą laiszką galima ant **ketvirczio metu po 50 pf.** Tilžėje kningu spaustuvėje, ir kitur ant pasztos. Kas spaustuvėje popirma įmoka piningus ant visu metu, gauna lietuviszką kalendorių bei lietuviszką Liutario kningelę veltū ir dikai. — „T. Keleivis“ parnesza szale suraszimu isz tikėjimo daigtu bei szikiu pamokinimu svarbiausius dalikus isz kasdieniszkuju nusitikimu, žamės bei ciesoristės saimo surotijimu, žinias isz miesto bei skrities, prisaikintojo sudžios, papasakojimus, visokią žinią, turgaus prekę isz Tilžės, Klai-pėdos bei Karaliaucziaus, priminimus kada ir kur galviju bei arkliau turgai nulaikomi bus, toliaus malkos pardavimo meta, rublió prekę, gromatu skardinę ir tt. Apšakimai po smulkaiais rasztais spaudintą ailę už **10 pf.** priimami tampa ir visose valstijose, kur tikt vien lietuvininkai givena didžiausį iszplatinimą randa.

Spaustuve „Tilzes Keleivio“.

Italpa 1, 2 ir 3 numaro „Auszros“.

1. *J. Szl.* Tikrasis jeszkinis tėviniszkuo, lakszta 1.
2. *Vėversis.* Apie Dijonizą Poszką, l. 11.
3. *P. Trupinėlis.* Bitė ir szlapis, l. 19.
4. *P. Trupinėlis.* Kur geriaus, l. 19.
5. *Gailutis.* Ažukalnis, l. 20.
6. *Daigilis.* Lietuviu raszliava, l. 21.
7. *J.Š. Kūksztis.* Apie įtaisimą lietuviszku mokslaviecziu, l. 31.
8. *J. Bs.* Apie senovės Lietuvos pilis (pabaiga), l. 37.
9. *Stajė Szunbojoris.* Ant milžinkapiu, l. 53.
10. *Gintautis.* Medega statant trobas, l. 56.
11. *M. Davainius.* Pasaka apie Palemoną, l. 59.
12. *J. Szl.* Bicziūlistė, l. 64.
13. Lietuviszkos ir apie Lietuvą kningos, l. 71.
14. Isz Lietuvos, l. 80.
15. *Simanas Staneviczius.* Arklis ir meszka, l. 102.
16. Gromatu skardinė, l. 102.
17. Apgarsinimai, l. 103.

Rėdikas Jonas Szliupas, Bitėnai, p. Lompėnus.
Spaudinta už piningus skaititoju „Auszros“ pas
O. v. Mauderodę Tilžėje.